

Політичні науки
та публічне управління

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

НАУКОВІ ПРАЦІ
МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ ТА ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ

SCIENTIFIC WORKS
OF INTERREGIONAL ACADEMY
OF PERSONNEL MANAGEMENT

POLITICAL SCIENCES AND PUBLIC MANAGEMENT

Випуск 4 (64), 2022

Видавничий дім
«Гельветика»
2022

Редакційна колегія

Семенець-Орлова І. А., кандидат політичних наук, доктор наук з державного управління, професор, директор Навчально-наукового інституту управління, економіки та бізнесу, Міжрегіональна Академія управління персоналом (**головний редактор**)

Дакал А. В., доктор наук з державного управління, доцент кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Жовнірчик Я. Ф., доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічного управління та адміністрування, Національний авіаційний університет

Карасевич А. О., кандидат філософських наук, професор, професор кафедри соціальних і правових дисциплін, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Козирська А., доктор політичних наук, професор, викладач факультету наук про політику і безпеку, Університет Миколая Коперника у Торуні

Ковач В. О., доктор наук з державного управління, старший дослідник, провідний науковий співробітник відділу цивільного захисту та інноваційної діяльності, Державна установа «Інститут геохімії навколишнього середовища НАН України»

Кондратенко О. Ю., доктор політичних наук, доцент, провідний науковий співробітник відділу теоретичних та прикладних проблем політології, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України

Копанчук В. О., доктор наук з державного управління, доцент кафедри кримінального права та процесу, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

Кульгінський Є. А., доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри стоматології, Київський міжнародний університет

Лясота Л. І., кандидат політичних наук, доцент, член Соціологічної асоціації України

Монолатій І. С., доктор політичних наук, професор кафедри політології, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Пашина Н. П., доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології та міжнародних відносин, Маріупольський державний університет

Радченко О. О., кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Твердохліб О. С., доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри державного управління у сфері цивільного захисту, Інститут державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту

Толуб'як В. С., доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри менеджменту та публічного управління, Західноукраїнський національний університет

Шмаленко Ю. І., кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри соціології, Національний університет «Одеська юридична академія»

Katarzyna Radzik-Maruszak, dr hab., profesor, Fac Polit Sci & Journalism, Maria Curie-Skłodowska University in Lublin (Lublin, Poland)

Marek Pietras, prof. dr hab., Dyrektor Instytutu Nauk o Polityce i Administracji UMCS

Затверджено Вченою радою

Міжрегіональної Академії управління персоналом 26 жовтня 2022 (протокол № 8)

Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації

серія KB № 24905-14845P,

видане Міністерством юстиції України 08.07.2021 р.

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»)

відповідно до Наказу МОН України № 320 від 07 квітня 2022 року (додаток 2) зі спеціальностей 052 – Політологія; 281 – Публічне управління та адміністрування.

Видання індексується Google Scholar

DOI: 10.32689/2523-4625-2022-4(64)

Наукові праці МАУП. Політичні науки та публічне управління. 2022. Вип. 4 (64). Київ : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2022. 122 с.

Публікуються статті науковців, які досліджують актуальні проблеми розвитку політики та публічного управління. Для науковців, викладачів, студентів та всіх, кого цікавить розвиток політичної науки та публічного управління в Україні.

ЗМІСТ

Ahmadli Ulvi Mansur

EU'S MEDIATION ROLE IN AZERBAIJAN-ARMENIA CONFLICT
AFTER SECOND KARABAKH WAR.....7

Adam HOŁUB

THE NATIONAL SECURITY STRATEGY OF THE REPUBLIC OF POLAND
AND THE POLITICAL CHARACTER OF THE EXECUTIVE POWER IN POLAND.....12

Анатолій ДУБРОВА

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ І БЕЗПЕКИ СУСПІЛЬСТВА
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....22

Anatolii KLOCHKO

IMPROVEMENT OF THE EXISTING MISSILES AND AMMUNITION
SUPPLY SYSTEM OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE
IN ACCORDANCE WITH NATO STANDARDS.....29

Василь КОЗЬМА

ІСТОРИЧНА ПОЛІТИКА ЯК ЗБРОЯ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ
(НА ПРИКЛАДІ ОКУПОВАНОГО КРИМУ).....35

Валентин КОЛЄЧКІН

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ У ДОБУ ПОСТМОДЕРНУ43

Інна КОНОНЕНКО

ЕФЕКТИВНІСТЬ СПІВПРАЦІ СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
В ЕКОЛОГІЧНІЙ СФЕРІ.....48

Людмила КРИВА

МОДЕЛІ ДЕМОКРАТИЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНИ
НА ПОЧАТКУ 1990-Х РОКІВ.....55

Ігор ЛИТОВЧЕНКО

РОЗВИТОК ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ
ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ТА НАЛЕЖНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ.....62

Володимир ЛІПКАН

ГЕОСТРАТЕГІЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ: ЧИННИКИ ВПЛИВУ.....70

Сергій ПАРХОМЕНКО

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРЕЗИДЕНТОМ УКРАЇНИ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ
ПІД ЧАС ПЕРШОГО ЕТАПУ ВІДСІЧІ ШИРОКОМАСШТАБНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ
АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ (24.02-2.04. 2022 Р.).....85

Леся РУДА

ГЛОБАЛЬНИЙ СВІТ В ПРИЗМІ ЛОКАЛЬНИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ УТВОРЕНЬ.....97

Ігор СЛОБОДЯН

НЕЗАВЕРШЕНИЙ ПРОЦЕС ДОГОВІРНО-ПРАВОВОГО ОФОРМЛЕННЯ
ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ – ЗАГРОЗА РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ
У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ.....102

Роман ШЕВЧУК

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО
ПАРТНЕРСТВА У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ.....109

Ростислав ЩОКІН, Жан БЕЛЕНЮК

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
СФЕРОЮ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ.....117

CONTENTS

Ahmadli Ulvi Mansur

EU'S MEDIATION ROLE IN AZERBAIJAN-ARMENIA CONFLICT
AFTER SECOND KARABAKH WAR.....7

Adam HOŁUB

THE NATIONAL SECURITY STRATEGY OF THE REPUBLIC OF POLAND
AND THE POLITICAL CHARACTER OF THE EXECUTIVE POWER IN POLAND.....12

Anatoly DUBROVA

ENSURING LAW AND ORDER AND PUBLIC SAFETY IN THE CONDITIONS
OF MARTIAL LAW.....22

Anatolii KLOCHKO

IMPROVEMENT OF THE EXISTING MISSILES AND AMMUNITION
SUPPLY SYSTEM OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE
IN ACCORDANCE WITH NATO STANDARDS.....29

Vasil KOZMA

HISTORICAL POLITICS AS A WEAPON OF RUSSIAN AGGRESSION
(ON THE EXAMPLE OF OCCUPIED CRIMEA).....35

Valentyn KOLIECHKIN

RESEARCH METHODOLOGY OF STATE MANAGEMENT
OF THE INFORMATION SPHERE IN THE POSTMODERN AGE.....43

Inna KONONENKO

EFFICIENCY OF COOPERATION OF PUBLIC MANAGEMENT ENTITIES
IN THE ENVIRONMENTAL SPHERE.....48

Liudmyla KRYVA

MODELS OF DEMOCRATIC TRANSFORMATIONS IN POLAND
AND UKRAINE IN THE EARLY 1990S.....55

Igor LITOVCHENKO

THE HEALTH CARE DEVELOPMENT IN UKRAINE
IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL OBLIGATIONS
AND THE PROPER PROVISION OF NATIONAL INTERESTS.....62

Volodymyr LIPKAN

GEOSTRATEGY OF THE MODERN UKRAINIAN STATE: IMPACT FACTORS.....70

Sergiy PARKHOMENKO

IMPLEMENTATION OF CONSTITUTIONAL POWERS BY THE PRESIDENT
OF UKRAINE DURING THE FIRST STAGE OF REPELLING
THE LARGE-SCALE MILITARY AGGRESSION
OF THE RUSSIAN FEDERATION AGAINST UKRAINE (FEBRUARY 24 – APRIL 2, 2022).....85

Lesia RUDA

THE GLOBAL WORLD IN THE PRISM OF LOCAL CIVILIZATION FORMATIONS.....97

Igor SLOBODYAN

THE INCOMPLETE PROCESS OF CONTRACTUAL AND LEGAL FORMATION
OF THE STATE BORDER IS A THREAT TO THE IMPLEMENTATION
OF THE POLICY IN THE SECURITY AREA OF THE STATE BORDER OF UKRAINE.....102

Roman SHEVCHUK

FEATURES OF THE IMPLEMENTATION OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP
MECHANISMS IN THE SPHERE OF HEALTH PROTECTION IN UKRAINE.....109

Rostyslav SHCHOKIN, Zhan BELENIUK

FOREIGN EXPERIENCE OF THE SYSTEM OF PUBLIC MANAGEMENT
IN THE FIELD OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS.....117

UDC 327.5

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4\(64\)-1](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4(64)-1)

Ahmadli Ulvi Mansur

PhD student, Baku State University, 1148 Baku, Azerbaijan, st. Z. Khalilov 23
ORCID: 0000-0001-7828-6318

Ахмедлі Ульві Мансур

докторант, Бакинський державний університет, 1148, Баку, Азербайджан, вул. З. Халілов 23
ORCID: 0000-0001-7828-6318

EU'S MEDIATION ROLE IN AZERBAIJAN-ARMENIA CONFLICT AFTER SECOND KARABAKH WAR

РОЛЬ МЕДІАЦІЇ ЄС В АЗЕРБАЙДЖАНО-АРМ'ЯНСЬКОМУ КОНФЛІКТІ ПІСЛЯ ДРУГОЇ КАРАБАХСЬКОЇ ВІЙНИ

The Second Karabakh War, broke out on 27 September 2020, is perceived an event changed the geopolitical scene in the South Caucasus. The stability in the region was challenged after the war. The mutual untrusty and regency of war requires a mediator for reaching peace between Azerbaijan and Armenia. The political powers in the South Caucasus initiate their own platforms for mediation to the conflict settlement between Azerbaijan and Armenia. European Union is one of the main powers which seen active in the peace process. The article covers the opportunities for the EU to mediate the relations between conflicted parties. For understanding EU's role, we researched the theoretical background for mediation based on the indicators. Noting that Brussels is not the only actor, the potential of EU has been analyzed comparatively. The mediator should have motive for the peace between parties. Russia is interested to keep its military presence in the region. So that the continuation of the conflict could be beneficial to Moscow. However, Brussels needs the stability in the South Caucasus and the withdrawal of Russian military contingent. In order to reach these goals, the peace is in the interest of Brussels. In this context, EU's activities in the South Caucasus face the geopolitical challenges from Russia. Especially after the war in Ukraine started in 2022, Kremlin chose harsh position against EU's role, which is understood not as mediation but political domination in Russia. Kremlin's aggressive policy in Eastern Europe alarmed Brussels to take serious actions. The range of activities shouldn't be limited in Ukraine but also other conflicts in the regions surrounded Russia. Since the start of Karabakh conflict, Brussels stayed passive to the processes. However, after the Second Karabakh War, EU transformed its stance to active position. The regency of meetings between Baku and Brussels grew since 2021. EU seems more active player in negotiation process.

Key words: Azerbaijan, Armenia, Karabakh, European Union, Russia.

Друга Карабахська війна, що вибухнула 27 вересня 2020 року, сприймається як подія, яка змінила геополітичну арену на Південному Кавказі. Після війни стабільність у регіоні було поставлено під сумнів. Взаємна недовіра та тривалість воєнних дій для досягнення миру між Азербайджаном та Вірменією потребують медіації. Політичні сили Південного Кавказу ініціюють свої платформи для медіації у врегулюванні конфлікту між Азербайджаном та Вірменією. Європейський Союз є одним із головних чинників, які беруть активну участь у мирному процесі. У статті розглядаються можливості ЄС виступати медіатором у відносинах між сторонами, що конфліктують. Для розуміння ролі ЄС ми досліджували теоретичні засади медіації на основі індикаторів. Враховуючи, що Брюссель не є єдиною дійовою особою, було проведено порівняльний аналіз потенціалу ЄС. Медіатор повинен мати мотив досягнення миру між сторонами. Росія зацікавлена у збереженні своєї військової присутності у регіоні, тобто продовження конфлікту вигідно для Москви. Проте Брюсселю потрібна стабільність на Південному Кавказі та виведення російського військового контингенту. Для досягнення цих цілей на користь Брюсселя потрібен мир. У цьому контексті діяльність ЄС на Південному Кавказі стикається з геополітичними викликами з боку Росії. Після того, як 2022 року розпочалася війна в Україні, Кремль зайняв жорстку позицію щодо ролі ЄС, яка розуміється не як медіатор, а як політичне домінування в Росії. Агресивна політика Кремля у Східній Європі змусила Брюссель зробити серйозні дії. Спектр діяльності не повинен обмежуватись Україною, але й іншими конфліктами у регіонах, що оточують Росію. З самого початку Карабахського конфлікту Брюссель залишався пасивним у цих процесах. Однак після Другої Карабахської війни ЄС змінив свою позицію на активну. Кількість зустрічей між Баку та Брюсселем зростає з 2021 року. ЄС видається активнішим гравцем у переговорному процесі.

Ключові слова: Азербайджан, Вірменія, Карабах, Євросоюз, Росія.

Introduction to problem. The Second Karabakh War changed the geopolitical situation in the South Caucasus. It led the active power politics over the region between Western bloc and Russia. The new geopolitical

view generated threat to stability and peace in the region.

The war brought out the necessity for peace which is required to end the confrontation by the participation of mediator. In order to achieve peace

over the Nagorno-Karabakh conflict, the most necessary factor in the mediation is an unbiased approach. In contrast to these principles, the co-chairs of the Minsk Group and regional powers like Russia, Turkey and Iran hold deep geopolitical interests in the region. Their participation serves the goal of maintaining influence in the South Caucasus. Until the Second Karabakh War and the war in Ukraine, the EU had more economic interests than political ones in the South Caucasus. Russia, the main rival of the EU, started to expand its sphere of influence through occupation alarmed in Brussel. Moscow's position in the South Caucasus is the main threat to Brussels' mediation. Attempts by the Kremlin to limit the EU's engagement will force Brussels to play a role in political dimension along its borders.

The degree of research of the problem.

The EU's mediation role was analyzed on the bases of theoretical and analytical approach. The theoretical background was covered by the works of William Zartman, Saadia Touval and Marieke Kleiboer. The role of Brussels was analyzed based on the researches of Shamkhal Abilov, Beyrak Hajiyevev, Valeri Modebadze, David Janssen.

The purpose of this article is to analyze the mediation role of EU, its potential and geopolitical obstacles to its role.

Research methods. The comparative analysis was used to compare the mediation role of EU and other regional players. In order to analyze Brussels' role in the legal framework, document analysis was applied.

Theoretical background. Conflict resolution is defined as removing disputes and achieving peace. Peace itself means the absence of war and fear. It expresses harmony, conciliation and mutual trust among people. Sometimes, parties can't reach the necessary level of trust to solve the problem. It leads to violence in the form of military confrontation.

Mediation is the involvement of a third party to assist end the conflict. This process should be based on an unbiased position, not using direct use of force. It allows adversaries to communicate and attempts to build trust between parties. Mediators initiate suggestions for compromise and hold talks directly with conflicted sides. In parallel, parties also call a particular mediator to ensure their own interest. The mediator's interest in the conflict could be defensive or increase of influence. In the first version, the continuation of the conflict should harm the interests of the mediator, so that the mediator will work on finding a solution. Secondly, the conflict solution has no direct importance for mediators. Its main interest comes from increasing the influence on parties [1, p. 31-32].

The characteristics of a mediator are an essential part of third-party conflict resolution. Three aspects should be noted as the characteristics of a mediator: (im)partiality, leverage and status [2, p. 368].

Impartiality means the position of the mediator for the conflicted parties. It happens when the mediator selects one party over the other. In this situation, the achievement will not be long-standing. As we see mediation efforts in the Arab-Israeli and Indian-Pakistan conflicts. Leverage is another essential part in terms of the mediator's characteristics. So much leverage could lead to pressure which spoils the negotiation process. Sometimes, lower leverage could increase credibility and sincerity. The status relies on the mediator's reputation, special expertise and success chance. Overall, the mediator shouldn't be chosen randomly. It should hold several features in order to gain sustainable achievement.

EU as a mediator to Azerbaijan-Armenia negotiation process. Several actors like Turkey, Iran, Russia and the EU play a role in the Azerbaijan-Armenia talks. However, the EU's role differs from others. It should be analyzed in the context of motives and characteristics as we mentioned above.

As a motive, peace in the South Caucasus is in the interest of the EU. Brussels follows the path to being a global actor. For realizing this aspiration, the EU needs to provide security along the borders of the union. The EU enlarged its border to the East and reached post-Soviet space. Now, the unsettled conflicts pose threats to Brussels' security interests. The territorial conflicts of Crimea in Ukraine, Karabakh in Azerbaijan, Abkhazia, and South Ossetia in Georgia are the main problems that remain unresolved and generate instability on the borders of the EU. In Ukraine and Georgia, the EU used the tool of sanctions, cooperation through trade, transport, ensuring no return to hostilities. Such moves have not entailed a solution yet [3, p. 312-313].

Throughout all year, the EU has not relied much on power in a "realist sense" but rather performs as a "normative power". The EU set up cooperation frameworks through ENP and EaP. The EU's main target in the solution of the conflict is forming good relations and cooperation between Azerbaijan and Armenia [4, p. 156, 158].

After the Russo-Ukrainian war threatening the EU's security, the motive for Brussels became vital in order to reach a positive conclusion to the Karabakh problem. In the context of characteristics, the EU is not a part of the conflict. The EU has been involved in several conflict resolution processes as a mediator, starting from its neighborhood Serbia-Kosovo to Yemen.

However, the EU never directly participated in the negotiation process until the Second Karabakh War.

Starting from 2021, Brussels became the center for Azerbaijan and Armenia negotiation process. In 2022, April and May, the meetings have been held at the level of leaders. It is the start of EU direct involvement in the Karabakh talks. The main reason for the activation of Brussels is the Russo-Ukrainian War. Russian foreign policy analyst Arkady Dubnov claimed that Moscow is very busy in the war against Ukraine, which leads to its position weakening. Additionally, both parties seem happy to have the EU as a counter to Russia [5].

The other powers, which could take a role in Azerbaijan-Armenia negotiations, have specific interests in the region. Turkey is perceived as an ally to Azerbaijan. So, it is not acceptable to Armenia. Iran is another option. However, Iran is perceived as having sympathy for Armenia by Azerbaijani officials. Additionally, Iran is opposing relations of Azerbaijan with Israel [6]. In overall, Tehran's geopolitical position doesn't allow it to become a mediator.

The most influential in the region and most interested in this conflict is Russia. As a mediator, Moscow achieved the cease of the Second Karabakh War by trilateral statement. On the other hand, the Kremlin could also trigger tension between Baku and Yerevan. It could make Russia become the main mediator in the scene [7, p.31]. Moscow perceives the activity of EU on the negotiation process between Azerbaijan and Armenia as a geopolitical move. Russian spokesperson of Ministry of Foreign Affairs Maria Zakharova noted that EU has nothing to do with the normalization of relations between Azerbaijan and Armenia. In her speech made in August 31, 2022, she called EU's move as "pseudo initiative" of Europeans [8].

Russia's characteristic as a mediator is partial, but has huge leverage. One of the conflicted sides, Armenia is a member of the Collective Security Treaty Organization. It means that, Kremlin and Yerevan are in the same military alliance. At the same time, Russia deployed its military base in Armenia. Interestingly, Russia remained silent during the Second Karabakh War. The reason was that war didn't happen within Armenia's territory. Thus, Moscow couldn't be involved. In geopolitical terms, it is an opportunity to punish the pro-western Armenian government. At the end of the war, Russia deployed its military forces in Karabakh, which gave it high-level leverage over both Baku and Yerevan.

In terms of the status of the mediator, Moscow doesn't seem an appropriate one. Russia is

interested in keeping the frozen conflict in order to block European integration in South Caucasus. The Kremlin views the region as its backyard [9, p.10, 108]. This approach diminishes Russia's compatibility, being a mediator.

Concluding all the above-mentioned criteria, the EU's position is more reliable. However, it shouldn't be understood that the positive outcome from Azerbaijan and Armenia negotiation was based on the mediation of the EU or Russia. It is based on mutual effort. Both sides shouldn't push each other into a political rivalry over the conflict resolution. Russia has a huge level of leverage and the EU is a neutral and interesting side in reaching peace in the region. The possibility of this situation is under question, but the necessity is very high.

Supporting mediation and negotiation process. The European Union played a very limited role in the mediation and negotiations process during and after the Second Karabakh War. Additionally, Brussels was not directly engaged in the peace process. There were also objective reasons that the EU mainly focused on internal issues and the Brexit problem. At the same time, the EU has not enough tools for influence in the South Caucasus [10].

However, Brussels has the potential to participate in mediation and negotiation processes for achieving peace between the two sides. Contribution to peace by the EU derives from certain documents. Article 21 of the Treaty on European Union set "preserving and preventing peace, and strengthening international security" as one of the main goals of the EU. Article 43 allows the EU to engage in civil and military means in order to prevent conflicts [11].

The Treaty of Lisbon which entered into force in 2009 introduced Common Security and Defense Policy (CSDP) which provides the EU with operational capacity on civil and military assets. By the Lisbon Treaty, the EU can use this tool outside of the union for "peacekeeping, conflict prevention and strengthening international security". Of course, the EU should implement this mission in accordance with the principles of the UN Charter [12].

We could see similar steps in the EU's engagement in the South Ossetia and Abkhazia conflict. After achieving a 6-point ceasefire agreement, the EU deployed the European Union Monitoring Group in the conflicted territories in Georgia consisting of 203 members from 23 EU states. The EU Special Representative for the South Caucasus (since 2003) and the EU Special Representative for the crisis in Georgia also participated in the negotiations. The EU took part in the Geneva International Discussions.

This is another instrument for monitoring the situation and implementing humanitarian aid [13, p. 91-95].

The EU launched direct participation in the negotiation process since the end of 2021. Brussels is becoming the center for talks between Azerbaijan and Armenia. On 6 April, The President of the European Council, Charles Michel hosted a meeting between Azerbaijani and Armenian leaders. Noting that, Brussels organized meetings in December 2021 and February 2022 with the participation of the French president, March 2022, before the April meeting. The frequency of meetings is the indicator of the EU's activation in the negotiation process. In the latest meeting, Charles Michel emphasized the desire of Azerbaijan President Ilham Aliyev and Armenia's Prime Minister to move toward peace [14].

Geopolitical obstacles for EU's role. The new geopolitical situation after Second Karabakh War in the South Caucasus puts some limits on the EU's role in conflict settlements. In this period, control of Moscow grew and Brussels' influence reduced. Because the Kremlin doesn't want to see other actors in the conflict settlement exists in post-Soviet space. The other type of obstacles includes the EU's internal issues, which lessen the efforts of the EU on the South Caucasian agenda.

The regional balance is no longer the same after the 44-day war. Moscow seized the opportunities in the Second Karabakh War to follow its policy by the deployment of military forces in Karabakh under the flag of peacekeepers. The Kremlin perceives post-Soviet space as its own sphere of influence. Therefore, Russia tries to prevent the influence of Western actors by using different tools. Russia attempts to block Euro-Atlantic integration by offering its own models such as Collective Security Treaty Organization (CSTO) and the Eurasian Union [15]. However, Azerbaijan didn't choose any side and remained neutral. Its neutrality is important for the EU, because if Azerbaijan becomes a member of the Eurasian bloc, it means game over for Brussels in the South Caucasus. None can say what will be the choice of Baku in the future [16, p. 64, 65]. If the EU wants to gain influence on the region, so it has no luxury to remain silent or act passively

The Russian military presence in Karabakh and having direct contacts with local Armenians could weaken the EU's role. Peacekeepers were involved in reconstruction and security processes in mountainous Karabakh right after the deployment. These activities boosted the image of Russian peacekeepers for the Armenian

people. Russian forces were accepted as "savior brother" [17].

However, Kremlin is also in a trouble with the war against Ukraine led to sanctions and made Moscow exhausted. Both sides face many challenges, but opposite geopolitical interests owned by Russia and the EU will force them to enter the game of rivalry. Although collaboration between the two powers is the best option in order to achieve peace between Baku and Yerevan, the lack of mutual trust and desire make this option impossible.

Conclusion. The Second Karabakh War exposure the fragility of the region and proved that the security of the region is at risk. There exists a demand for a mediator to be engaged in the peacebuilding process. The European Union possesses opportunities to contribute to the peace between the two nations. The EU participates in negotiation processes directly. The absence of the West could lead to the monopoly of conflict settlement by the Kremlin. Moscow's current intention of making peace seems suspicious. So, increase in the EU's efforts is required to achieve peace.

As there are opportunities, obstacles to these opportunities also exist. The main threat to the EU's interest in the region is the Kremlin's geopolitical interests. The deployment of Russian peacekeepers makes Moscow the far more powerful actor in the Karabakh conflict resolution. Russia will use its power to broker the negotiation process alone and exclude Brussels. Another obstacle is internal problems of the EU. The war in Ukraine leads to the global economic stagnation. Several European countries withdrew their companies from Russia and ceased commercial relations. Such movements reflected inflation in the EU and devaluation of the Euro. The problems could limit space for engaging peace processes in the South Caucasus for the EU.

Despite the obstacles, the South Caucasus locates neighborhood of the EU, so that stability at the door means stability inside. The territorial conflicts put stability into a risk. While the need for conflict solutions rises, the geopolitical rivalry with the Kremlin also increases. Moscow's influence on the region affects Baku and Yerevan's maneuvering capability in foreign policy and limits Brussels' steps. While Moscow has become a key player in conflict resolution, the EU shouldn't make itself stand behind the processes until the Kremlin monopolizes conflict settlement. If Brussels wants to have stability in its near abroad, so that, it should sharpen its tools. In another way, all the opportunities which are possible today will fade.

References:

1. William Zartman, Saadia Touval, "International Mediation: Conflict Resolution and Power Politics", *Journal of Social Issues*, Vol. 41, No. 2, (1985), pp. 27-45.
2. Marieke Kleiboer, "Understanding Success and Failure of International Mediation", *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 40, No. 2 (June, 1996), pp. 360-389.
3. Anastasia Nanu, "Security Threats Management Along the Eastern Flanks of EU", *Student scientific communications dedicated to the 75th anniversary of the State University of Moldova*, Edition 25, Vol. 1, (April 2021), pp. 313-315.
4. David Janssen, "The Impact of The European Union on The Nagorno-Karabakh Conflict", *Turkish Policy*, Vol. 11 No. 1, (Spring, 2012) pp. 155-163.
5. Heydar Isayev, Joshua Kucera, Ani Mejlumyan, "EU emerges as major player in Armenia-Azerbaijan negotiations", *Eurasianet*, (May 25, 2022), retrieved July 15, 2022 from <https://eurasianet.org/eu-emerges-as-major-player-in-armenia-azerbaijan-negotiations>.
6. Dr Samuel Ramani, "Iran-Azerbaijan Crisis Points to Shifting Regional Currents", *Rusi*, (October 27, 2021), retrieved July 16 from <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/iran-azerbaijan-crisis-points-shifting-regional-currents/>.
7. Mumim Ahmad Khan, "The conflict of Azerbaijan and Armenia with special reference to Nagorno-Karabakh: an Overview", *Journal of Malay Islamic Studies* Vol. 04, No. 01, (June 2021), pp. 27-34.
8. "Zakharova: 'EU's real desire has nothing to do with normalization of Azerbaijani-Armenian relations'", *APA Information Agency*, (August 31, 2022), retrieved 16 September from <https://apa.az/en/foreign-policy/zakharova-eus-real-desire-has-nothing-to-do-with-normalization-of-azerbaijani-armenian-relations-383743>.
9. Valeri Modebadze, "The escalation of conflict between Armenians and Azerbaijanis and the problems of peaceful resolution of the Nagorno-Karabakh war", *Journal of Liberty and International Affairs*, Vol. 6, No. 3, (2021), pp. 102-110.
10. Jakub Lachert, "Nagorno-Karabakh as Part of Geopolitical Rivalry", *Warsaw Institute*, (March 21, 2021), retrieved June 19, 2022 from <https://warsawinstitute.org/nagorno-karabakh-part-geopolitical-rivalry/>
11. Treaty on European Union, retrieved 18 June, 2022 from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012M%2FTXT>.
12. Treaty of Lisbon, retrieved June 18, 2022 from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12007L%2FTXT>.
13. Levan Makhashvili, "EU Conflict Management and Mediation in Georgia and Moldova in 2004-2016 – Assessing and Explaining the Performance", *Institute for European Studies of Tbilisi State University*, PhD Thesis, (2019), retrieved June 21, 2022 from <https://www.tsu.ge/assets/media/files>
14. "Statement of European Council President Charles Michel following the Second Trilateral Meeting with President Ilham Aliyev and Prime Minister Nikol Pashinyan", (April 6, 2022) retrieved July 10, 2022 from <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/04/06/s>.
15. Alexander Cooley, "Whose rules, whose sphere? Russian governance and influence in the post-soviet states", *Carnegie Endowment for International Peace*, (June 30, 2017), retrieved June 15, 2022 from <https://carnegieendowment.org/2017/06/30/>.
16. Shamkhal Abilov, Beyrak Hajiyevev, "Why the Neutrality of Azerbaijan Is Important for the European Union", *Insight Turkey*, Vol. 21, No. 3, (Summer, 2019), pp. 53-66.
17. Arshaluys Mgdesyan, "Karabakh Welcomes Peacekeeper 'Brothers'", *Relief Web*, (January 18, 2021) retrieved June 29, 2022 from <https://reliefweb.int/report/armenia>

UDC 32

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4\(64\)-2](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4(64)-2)

Adam HOŁUB

PhD in political sciences, PhD in historical sciences, university professor, Faculty of Political Science and Security, Nicolaus Copernicus University in Toruń, ul. Batorego 39L, Toruń, 87-100, Poland
ORCID: 0000-0002-8865-6543

Адам ГОЛУБ

кандидат політичних наук, доктор історичних наук, професор університету, факультет політології та безпеки, Університет Миколи Коперника в Торуні, ул. Батореґо 39 L, Торунь, 87-100, Польща
ORCID: 0000-0002-8865-6543

THE NATIONAL SECURITY STRATEGY OF THE REPUBLIC OF POLAND AND THE POLITICAL CHARACTER OF THE EXECUTIVE POWER IN POLAND

СТРАТЕГІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА ТА ПОЛІТИЧНИЙ ХАРАКТЕР ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В ПОЛЬЩІ

The National Security Strategy of the Republic of Poland (NSS) is the basic document defining the issue of Poland's security. It is a declaration of the state directed externally as well as internally in the area of the country's position towards the ever-changing security environment. Its content indicates the areas of interest and activity of the state. This document is drafted by experts but approved by political actors. Each Prime Minister also defines the basic directions of security policy in his or her exposé.

The aim of this article is to find an answer to the question of whether there is a link between the political programme of the ruling party and the content and directions of activities indicated in the document National Security Strategy of the Republic of Poland. Are the successive National Security Strategies adopted a reaction to the changing security environment of the country or are they rather dominated by changing government coalitions and their political programmes.

In practical, applied terms, the aim is to indicate ways of formulating and linking the country's security strategy with policy directions, especially in a situation where the state does not belong to any organisation within which it can participate in real collective defence. This was the situation Poland found itself in before joining NATO. The study used the comparative method in comparing individual documents of the National Security Strategy and the policy programmes of successive governments expressed in the prime ministers' expositions. It was assumed as a hypothesis that the main goals and values expressed in the NSS coincide with the political appeal of the ruling Parties (coalitions).

Key words: National Security Strategy, security, security policy

Стратегія Національної Безпеки Республіки Польща (СНБ) є базовим документом, що визначає питання безпеки Польщі. Це декларація держави, спрямована як на зовнішню, так на внутрішню політику щодо позиції країни у постійно мінливому безпековому середовищі. Її зміст вказує на сфери інтересів та діяльності держави. Цей документ розроблений експертами, але схвалений політичними гравцями. Кожен прем'єр-міністр також визначає основні напрямки безпекової політики у своїй першій промові.

Метою даної статті є пошук відповіді на питання, чи існує зв'язок між політичною програмою правлячої партії та змістом і напрямками діяльності, зазначеними в документі "Стратегія національної безпеки Республіки Польща"? Чи наступні Стратегії національної безпеки, що приймаються – це реакція на зміну безпекового середовища в країні, чи вони скоріше є реакцією на зміну урядових коаліцій та їхніх політичних програм.

У практичному, прикладному плані метою є визначення шляхів формулювання та зв'язку стратегії безпеки країни з політичними напрямками, особливо в ситуації, коли держава не належить до жодної організації, в рамках якої вона може брати участь у реальній колективній обороні. Саме в такій ситуації опинилася Польща перед вступом до НАТО. У дослідженні використано компаративний метод при порівнянні окремих документів Стратегії національної безпеки та політичних програм наступних урядів, викладених у промовах прем'єр-міністрів. В якості гіпотези було зроблено припущення, що основні цілі та цінності, виражені в СНБ, збігаються з політичними закликами правлячих партій (коаліцій).

Ключові слова: Стратегія національної безпеки, безпека, безпекова політика

Research problem. The main research problem concerns the relationship of the content and main theses on security indicated in the documents National Security Strategy of the Republic

of Poland with the programmes of governments. It is interesting to answer the question: is the main factor creating the content of this document the changing security situation (security envi-

ronment) or is it the nature of the political programme of the ruling party (coalition).

Analysis of recent research and publications. Publications that deal with the National Security Strategy of the Republic of Poland (NSS) have mainly appeared in Poland and mainly discuss the content of this document. The NSS is discussed more extensively in publications: Z. Polcikiewicz, *Teoretyczne i praktyczne aspekty strategii bezpieczeństwa*; S. Koziej, A. Brzozowski, *25 years of Polish security strategy*; *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. The First 25 Years*, (ed.) R. Kupiecki. The presentation and discussion of the speeches (*Exposé*) of the Prime Ministers of the governments was published in the text by A. Hołub, *Defining Security and Basic Threats to Poland in the Light of the Exposé of the Prime Ministers of the Republic of Poland at the Turn of the 20th and 21st Centuries*. There is no publication linking the content of the NSS with the directions of Poland's security policy set out in the *exposé*.

Purpose of the article and research. The aim of the article is to find an answer to the question of whether there is a relationship between the political programme of the ruling party and the content and directions of actions indicated in the document National Security Strategy of the Republic of Poland (NSS). Are the adopted successive National Security Strategies a reaction to the changing security environment of the country or are they rather dominated by changing government coalitions and their political programmes.

Research methods. The study used a comparative method in comparing individual National Security Strategy documents and the policy programmes of successive governments as expressed in the Prime Ministers' *exposés*. The indicated materials were subjected to a critical content analysis.

Conclusions and findings. National Security Strategies have been developed and adopted by Polish governments and presidents representing different political options, whether left, centre-left, centre-right or right. Apart from nuances and different emphases on the problems, the basic values are unchanged. It should be emphasised that, regardless of the current ruling system, the basic values are unchanged and include independence, constitutional principles, good relations with neighbours and orientation towards the West. Thus, it should be considered, answering the main research problem concerning the influence of current politics on the shape of the NSS, that the strategies are a response to changes in Poland's environment to a greater extent than

to current political alignments on the Polish political scene. The verification of the hypothesis indicated in the introduction showed that it is true only in the aspect concerning the insignificant elements indicated in the strategies. In terms of the fundamental framework and values, the political programmes of individual governments did not significantly alter the content of the NSS. The convergence of the main directions indicated in the NSS with the current state policy testifies to the coherence of the treatment of the problem of state security, which significantly strengthens the political defence potential of the state. Moreover, it should be pointed out that it is appropriate to treat state security and the *raison d'état* as superior values.

Security strategy is defined as "a theory and practice that defines general ways of behaviour aimed at preventing and countering all kinds of threats to a specific entity, especially the state" for which the National Security Strategy is a policy tool in this area [1, p. 69]. The National Security Strategy is a declaration and position of the state in the area of its security. It can be stated that it is a declaration directed outwards to other states. The document defines the basic directions and values in the field of state security. It provides the basis for the development of sectoral strategies, identifying opportunities, challenges and threats. It is assumed to be 'an expression of the will of the executive' with the proviso that it is immune to the influence of its day-to-day activities [2]. Security strategy in relation to the state includes, *inter alia*, security: political (in the diplomatic dimension), military, public, economic, social, cultural, environmental [1, pp. 74-75].

The changing nature of Poland's political system and the dynamic change of the external security environment, especially during the 'autumn of nations' of 1989, necessitated the development of a document of a strategic nature concerning state security. It was intended as a response to the current situation. In February 1990, the Defence Strategy of the Republic of Poland was adopted, stating that it set out "the general directions of defence policy, binding on state bodies, economic entities, social and professional organisations and every citizen"[3]. The Strategy was based on the assumptions of the *raison d'état* and was recognised as the official interpretation and function of national security policy. In particular, concerning the nature and scale of the possible threat to Poland's security and the actions necessary to effectively prevent and counter this threat. Already in this document, the close correlation between national and international security was indicated, pointing to the geopolitical importance of Central Europe.

It should be pointed out that at the time this document was written, the Warsaw Pact still (formally) existed, serving the USSR to bind other states of the socialist camp militarily to its policy. Hence, the provision of this document indicated that, in wartime conditions, the national armed forces of Poland were to act as part of the 'United Armed Forces of the Warsaw Pact States' [3]. It should be pointed out that this document was adopted in conditions when Poland had a parliament elected only partly through the procedure of full free elections, which was the result of an agreement concluded between the opposition and the communist authorities. The Prime Minister was Tadeusz Mazowiecki, representing the hitherto opposition, and the ministers included representatives of the hitherto authorities, who were in charge of the so-called 'power ministries' (Ministry of National Defence, Ministry of Internal Affairs).

The documents *Assumptions of Polish Security Policy* and *Security Policy and Defence Strategy of the Republic of Poland* - were adopted in November 1992, already after the collapse of the USSR and the Warsaw Pact. Poland found itself in a situation where it was not a member of any alliance of a political-military nature. It therefore had to assume, at this point, total defence independence, while at the same time seeking to find itself in the wider circle of allied states. The documents adopted had the character of a political declaration, and the assumptions they contained defined the main strategic objectives (linking up with the Euro-Atlantic security system) and the general principles of functioning and maintaining the elements of the defence system of the Republic of Poland. The political situation inside Poland also changed, with the centre-right government of Prime Minister Hanna Suchocka in place from July 1992, comprising the Democratic Union, the Liberal-Democratic Congress, the Christian National Union, the Christian Democratic Party, the Polish Party of Friends of Beer and the Polish People's Party - People's Agreement. Work on the new doctrine (*Assumptions of Polish Security Policy; Security Policy and Defence Strategy of the Republic of Poland*) began in 1991 when, by an order of the President of the Republic of Poland of 5 August 1991, an inter-ministerial team was appointed to develop the relevant documents [4]. This team operated within the Bureau of National Security (BBN). The documents were adopted by the National Defence Committee (Komitet Obrony Kraju, KOK, NDC) on 2 November 1992¹. The team that

drafted the documents indicated that the geopolitical situation of Poland had changed as a result of the collapse of the USSR and the emergence of new states in its place. Thus, Poland found itself between the countries of Western Europe and the states formed from the former republics of the USSR. Furthermore, the eastern strategic direction was indicated as the main threat to Poland's security [5]. In the Assumptions it was stated (the indicated direction did not change in the following years) that the basic importance for Poland is its future membership in the European Communities. It was recognised that "Voluntary isolation and failure to take advantage of the opportunity for rapid development would inevitably lead over time to the marginalisation of the Polish economy and the impoverishment of society, and this would risk a loss of freedom and sovereignty" [4]. In the aspect of the situation in the post-Soviet area, it was stated that a serious danger is the possibility of the outbreak of local conflicts. It was pointed out that armed conflicts could trigger "a great wave of refugees from the East, which would be dangerous to Poland's security, as well as the cutting off or significant reduction in the supply of strategic raw materials" [4].

The assumptions of Poland's security policy are developed and discussed in more detail in the document *Security Policy and Defence Strategy of the Republic of Poland*. In terms of security guarantees, the role of NATO and including the US was pointed out: "The North Atlantic Alliance (NATO) remains the main factor for stability and security in Europe. We consider the continued military presence of the US in Europe as essential, as it positively influences the political transition processes in our region and stabilises the situation across the continent". This position will invariably be a pillar of Polish security policy in the 21st century. Although it has also been pointed out in Polish politics, "Priorities in politics are not formulated once and for all, in an unchangeable way, as external and internal conditions change" [6].

After the start of Poland's accession process to NATO in 1997, new work on the defence doctrine began. A concept was adopted according to which Polish priorities should be aligned with the overall NATO strategy. As NATO was preparing a new strategic concept, conceptual work in Poland was stopped. As a result, the new and at the same time the first ever Polish

¹ The NCC consisted of: chairman - Lech Wałęsa, President of the Republic of Poland; members - Hanna Suchocka, Prime Minister; Wiesław Chrzanowski, Marshal of the Sejm of the Republic of Poland; August Chelkowski, Marshal of the Senate

of the Republic of Poland; Krzysztof Skubiszewski, Minister of Foreign Affairs; Janusz Onyszkiewicz, Minister of National Defence; Andrzej Milczanowski, Minister of Internal Affairs; Jerzy Osiatyński, Minister of Finance; Gen. Tadeusz Wilecki, Chief of the General Staff of the Polish Army; Mieczysław Wachowski, Head of the Cabinet of the President of the Republic of Poland; Jerzy Milewski, Secretary of the NCC, Head of the BBN.

National Security Strategy was adopted by the Council of Ministers on 4 January 2000 [7]. The new document replaced the documents adopted in November 1992. It was created in the changed security situation of Poland, as it was already after its accession to NATO. Hence the indication in the text of the new document, the necessity to join the Communities (European Union). It was acknowledged that "Membership in the European Union, which is a means of creating conditions for comprehensive social and economic development of the country, will bind Poland more strongly to European interests and security structures" [8].

The document identifies the basic, strategic objectives for Poland's security: "To guarantee the independence, sovereignty, territorial integrity of the state and the inviolability of its borders; To guarantee the protection of the democratic constitutional order, including in particular the fullness of rights and freedoms and the security of the citizens of the Republic of Poland; To create the best possible conditions for the comprehensive and stable social and economic development of the country, the prosperity of its citizens, as well as for the preservation of the national heritage and the development of the national identity; To contribute to the construction of a lasting, just peace order in Europe and in the world, based on the values of democracy, human rights, the rule of law and solidarity." These values, expressed explicitly in the document, have been a permanent feature of Polish security policy. It should be noted that the Strategy was adopted by the centre-right coalition government of Prime Minister Jerzy Buzek (*Akcja Wyborcza Solidarność*, Solidarity Electoral Action, *Unia Wolności*, Freedom Union). In his *exposé* delivered on 10 November 1997, Jerzy Buzek indicated that the most important goal was to "repair the state" [9]. For him, the basic guarantee of state security was Poland's accession to NATO. The issue of security was given quite a lot of space in this document, emphasising the need to reform the state precisely because of the priority of security. Social security was linked to state security, and internal issues were considered to be closely related to external ones.

The dynamics of changes in Poland's global security environment led to the adoption of a modernised *National Security Strategy of the Republic of Poland* as early as 2003, which took terrorist threats into account with particular attention. The concepts of the security strategy were influenced by events such as the attack on the WTC in September 2001, the commencement and continuation of operations in Afghanistan against the Taliban and military operations in

Iraq. It should be pointed out that the document was signed by Aleksander Kwasniewski, President of the Republic of Poland, and its preparation was led by the left-wing government of Prime Minister Leszek Miller (*Sojusz Lewicy Demokratycznej*, Democratic Left Alliance). Several theses from this document are worthy of note. In the perspective of the fight against international terrorism and the promotion of the concept of asymmetric warfare, it was stated that there is no longer any fear of full-scale armed conflict in Europe. Significantly, it was pointed out that NATO was being transformed with the simultaneous strengthening of cooperation with Poland's eastern neighbours Russia and Ukraine. It was invariably acknowledged that the main guarantor of Poland's security is NATO including the USA. At the same time, it was declared that 'Poland will support the fulfilment of the Euro-Atlantic aspirations of Ukraine, including the continuation of the "open door" policy to NATO'. The document emphasised the need to support democratic change externally and to protect it internally. Issues related to the tasks of state services in the sphere of international activity (NATO, UN, European Union) were emphasised. The role and significance of the Armed Forces and special services was emphasised. In the field of economic security, issues related to finance, the economy and infrastructure were highlighted. Environmental protection was considered important. An important element of the 2003 NSS was the emphasis on civic education and the role of society and its participation in democratic procedures. In a speech on 25 October 2001, Prime Minister Leszek Miller identified the main threats to Poland, which included "financial collapse", unemployment, poverty, economic stagnation, social pathologies and strong social stratification with a division into the rich and the poor [10]. L. Miller associated the problem of ensuring state security with Poland's membership of NATO and accession to the European Union. In the field of internal as well as external security, the Prime Minister focused primarily on the achievable potential and the necessary changes. He considered it most important to improve the functioning of the legal system and to create an effective anti-corruption system, which in his view posed a real threat to the state. In terms of economic security, he pointed to the need to tighten the fiscal system by improving the operation of customs and fiscal services and launching additional export incentives.

According to Leszek Miller, terrorism has become a significant threat, which he mentioned when presenting directions for changes in the sphere of national defence. The underinvested

army was to be subject to a series of measures aimed at eradicating this problem, as well as increasing its capabilities and mobility. He also acknowledged that his aim would be to conduct cross-party activities to restore due prominence to defence matters and gradually solve the soldiers' pressing social and living problems.

Important issues related to Poland's external security were raised in the foreign policy section, where the Prime Minister pointed to the change in the security environment of Poland and other countries after the 2001 WTC attack. In doing so, he recalled that "...security, individually and in general, is not given once and for all". In the context of the fight against international terrorism, he pointed to the need for NATO to adapt to the new situation. For Poland, the basis for security should be alliances with other countries, including above all ties with the USA. National security, according to L. Miller, depends on the appropriate use of the geographical location and actions aimed at creating the conviction that "in Poland and with Poland it is possible to do good business, here international lines of trade, communication and communication can cross. International investments serving all directions of the world should be located here" [10]. Representing the same political environment as Leszek Miller, Prime Minister Marek Belka focused mainly on social issues. He saw Poland's security from a regional and global perspective and therefore announced an active and 'constructive' influence on the shape of the European Union's Common Foreign and Security Policy. Poland was to support further action on the situation in Iraq using pressure on NATO and the UN. When talking about global security, he did so in the perspective of the Iraqi operation and Poland's involvement in it [11].

With Poland's accession to the European Union in 2004, its international position was strengthened. In addition to NATO membership, EU accession was the primary vector for Polish security policy. Furthermore, 2005 saw a change in the Polish political scene as the Polish right wing took power following the elections. New work on the *National Security Strategy* was undertaken by the government associated with the Law and Justice Party (Prawo i Sprawiedliwość, PiS). In 2007, the document was adopted by the government of Jarosław Kaczyński. Interestingly, after the 2007 parliamentary elections, the adopted *Strategy* was already being implemented by the new government associated with the Civic Platform (Platforma Obywatelska, PO) and Prime Minister Donald Tusk. The document declared a rather broad range of strategic objectives related to national security. These were considered to be:

"- to ensure the independence and territorial inviolability of the Republic of Poland and sovereignty in deciding the internal affairs of the life of the nation, its organisation and the system of government.

- the creation of conditions for civilisational and economic development, determining the capacity of the nation and the state to act;

- to ensure that citizens are able to exercise their constitutional freedoms, human and civil rights and to create secure conditions for the decent life of citizens and the development of the whole nation, materially and spiritually;

- ensuring the ability to actively shape relations in the international environment and to be able to act effectively by defending national interests and promoting the image of a credible participant in international relations, as well as fulfilling the obligations of the allies that constitute Poland's credibility;

- ensuring the safety, security and care of Polish citizens abroad;

- promotion of the Polish economy and support for Polish entrepreneurs as well as building Poland's prestige in the international environment;

- ensuring a sense of legal security for the citizens of the Republic of Poland;

- to protect the spiritual and material national heritage (natural wealth, individual assets of citizens and collective national assets) and to ensure that it can be safely developed in all spheres of national activity, especially economic, social and intellectual;

- protection of the environment and protection against the effects of natural and man-made disasters;

- ensuring wide access to information, raising the level of national education and creating a strong scientific and research base, combined with manufacturing potential, improving the competitiveness of the economy" [12].

Sectoral security was also identified, where special attention should be paid to ICT security, which is a serious problem related to the development of technology, use of and increasing access to cyberspace. In the area of external security, the pursuit of close cooperation within the UN, NATO and the EU, as well as regional international organisations (Weimar Triangle, Visegrad Group) was indicated. In the area of military security, the priority of collective defence and the role of NATO was indicated. Within the framework of 'civic security', it was acknowledged that the main objective of the activities of the Republic of Poland, as a democratic state under the rule of law, is to provide all citizens with a sense of security and justice.

The authors of the document also emphasised the issue of social security, within which they pointed to the issues of labour and social policy, science and education, and physical culture. An important problem addressed in the field of social policy was the identification of threats related to demography. The latter issue was one of the main elements of the electoral appeal and programme of the ruling party (PiS) especially in 2015 after it came to power again. Equally important was economic security, including finance, the defence industry, transport and communications infrastructure. Environmental security was also traditionally indicated. Some novelty was the particular emphasis on information and ICT security.

The 2007 NSS expressed in part the main political slogans of Law and Justice (PiS). After the parliamentary elections in 2005, Kazimierz Marcinkiewicz (Law and Justice, PiS) was appointed Prime Minister, and he delivered his *exposé* in October 2005 [13]. Prime Minister Marcinkiewicz covered the issue of security quite broadly and pointed to internal and external threats. In the social, economic, financial and military spheres. Among the most important problems of world politics, he mentioned above all globalisation and terrorism, as well as "misunderstandings and rifts on both sides of the Atlantic". In this situation, he saw the guarantee of Poland's external security in a close alliance with the USA within NATO. Like his predecessor, he pointed to the need to ensure Poland's energy security, speaking of the need to diversify the supply of energy resources to Poland. Kazimierz Marcinkiewicz's *exposé* was also devoted to the situation on the eastern borders, where, in his opinion, Poland should pursue an active policy. He stated that "Poland has a vital interest in stability beyond our eastern border. We know from our own experience that stability is provided above all by democracy and the free market". The situation on the political scene in Poland led to Jarosław Kaczyński taking office as Prime Minister in 2006. His speech of 19 July 2006 was quite extensive and addressed a number of issues related to the country's security, being, according to J. Kaczyński, a confirmation and continuation of the objectives and actions of the previous government [14]. The main prerequisite for growth was to be the country's external security, within which energy security and security against terrorism are of particular importance. He pointed to the lack of diversification of gas supplies to Poland, which should be changed as soon as possible.

The subsequent early parliamentary elections again changed the political system in power in

Poland. The new Prime Minister, Donald Tusk (Civic Platform, PO), delivered his *exposé* on 23. November 2007 [15]. Prime Minister D. Tusk focused primarily on economic issues, recognising the need for changes that would bring further development to the country. He stated that "There are areas of the economy on which the security of the country and all citizens depends. The most important element of economic security is energy security". Defining energy security, he acknowledged that it is above all a guarantee of "uninterrupted supplies of energy carriers at acceptable prices while taking care of the environment". Like his predecessors, Prime Minister D. Tusk noted external threats together with the possibility of neutralising them through an active external policy. Referring to this policy, he pointed to Poland's co-participation in operations in Iraq: "We regard our contribution to the NATO expeditionary mission as an investment, which the alliance will reciprocate with a greater commitment to security at NATO's external borders. Poland is keen to ensure that Europe's energy security is based on the solidarity of the entire European Union, and not influenced by ad hoc interests and benefits resulting from political or economic egoism". In the prism of participation in the International Security Assistance Force (ISAF) operation in Afghanistan, he emphasised that "NATO is the main guarantor and pillar of Poland's security".

Between 2010 and 2012, the Strategic National Security Review (SPBN) was conducted under the leadership of the National Security Office. Its authors included representatives of academics specialising in the field of security, central and local government administration and non-governmental organisations [16]. In 2013, the effect of the commission's work was published in the form of the *White Book on National Security of the Republic of Poland*, which constituted the public part of the SPBN report [17]. Both the unclassified and classified parts formed the basis for the development of the new *National Security Strategy*. Significantly, since 2010, both the President of the Republic of Poland Bronisław Komorowski and the government represented the same political environment associated with the Civic Platform (a coalition government of the Civic Platform and the Polish People's Party *Polskie Stronnictwo Ludowe*, PSL). The *National Security Strategy*, signed by President Bronisław Komorowski on 5 November 2014, was described as a document that "Defines the national security potential and assesses Poland's security environment in the global, regional and national dimensions, and forecasts its development trends. It presents the state's actions

necessary to achieve the defined interests and goals and indicates the directions and ways to prepare the national security system" [18].

The document broadly defines Poland's basic strategic objectives in the field of security including: maintaining and demonstrating the readiness of the integrated national security system to seize opportunities, address challenges, reduce risks and counter threats; improving the integrated national security system, especially its leadership elements, including the provision of necessary resources and capabilities; developing a defence and protection potential adequate to the needs and capabilities of the state and increasing its interoperability within NATO and the EU; strengthening NATO's readiness and capacity for collective defence and the coherence of the EU's actions in the field of security; building a strong position for Poland in both organisations; developing close cooperation with all neighbours and building partnership relations with other states, including those serving to prevent and resolve international conflicts and crises; promoting in the international arena the principles of international law and universal values, such as: democracy, human rights and civic freedoms, as well as raising awareness of human and civic rights in Polish society; ensuring universal security by improving the national rescue and firefighting system and the system of monitoring, notification, warning of threats and elimination of effects of natural disasters and catastrophes, as well as implementing legal and organisational solutions in the field of civil protection system and civil defence; improvement and development of the national crisis management system in order to ensure its internal consistency and integrity and to enable uninterrupted co-operation within the crisis management systems of international organisations of which Poland is a member; protection of the borders of Poland, constituting the external border of the EU; counteracting organised crime, including economic crime; protection of public order; improvement of system solutions for counteracting and combating terrorism and proliferation of weapons of mass destruction; Ensuring safe functioning of the Republic of Poland in cyberspace; Ensuring secure conditions for the development of human and social capital and innovativeness, effectiveness and competitiveness of the economy, as well as financial stability of the state; Ensuring energy security and climate security, as well as protection of the environment, biological diversity and natural resources, in particular water resources, and shaping the spatial development of the country in a manner increasing resistance to various threats, in particular military, natural and

technological threats; Ensuring food security; pursuing an effective family policy and adapting migration policy to new challenges; deepening public awareness of security issues and increasing citizens' competence to respond appropriately in crisis situations [18, pp. 11-12].

With regard to *the Strategy* prepared during the rule of Law and Justice, it should be noted that demographic issues were less emphasised in the document produced during the rule of Civic Platform and the Polish People's Party, although they are recognised in the document. The new *Strategy* was already approved in a changed reality regarding the policy of the Russian Federation, which in 2014 carried out an aggression on Ukrainian territory by occupying Crimea. It was noted that the attempt to rebuild Russian power and the conflict with Ukraine "negatively affects the security situation in the region". What was not anticipated at the time was that in Russia's actions, the seizure of Crimea was only the beginning of a wider aggression against Ukraine. Interestingly, in the document, the name of the state, Ukraine, appears once, only in a thread about Russia's aggression in 2014. In terms of alliance cooperation, NATO and the EU continued to be singled out, with the special role of the US, whose military presence in Europe and in Poland continued to be an invariable element of Polish security policy.

The *National Security Strategy of the Republic of Poland*, signed by the President of the *Republic of Poland* Andrzej Duda on 12 May 2020, was created in a dynamically changing global security environment (ISAF intervention in Afghanistan, fighting in Syria, migration crisis since 2015, COVID 19 pandemic) and in a different political situation in Poland since 2014. The new *Strategy* was created when the government (Mateusz Morawiecki Prime Minister of the coalition government - PiS, Porozumienie, Solidarna Polska) and the President came from the same political option - Law and Justice. From the perspective of assessing the security environment, the document shows a particular focus on the threat from Russia. It points out Russia's aggressive actions to date against other countries (Georgia, Ukraine, eastern Ukraine) and the intensive expansion of its offensive military potential. Attention was drawn to Russia's 'hybrid warfare' and the possibility of this leading to the outbreak of conflict [19, p. 6]. It is worth mentioning at this point that the political environment associated with the Law and Justice party is characterised by a negative assessment of possible democratic changes in Russia.

The basic catalogue of national interests in the area of security included: guarding independence,

territorial inviolability, sovereignty and ensuring security of the state and its citizens; Shaping the international order, based on solidarity cooperation and respect for international law, providing guarantees for the secure development of Poland; Strengthening national identity and guarding national heritage; Ensuring conditions for sustainable and balanced social and economic development and protecting the natural environment. The document declares that in its relations with other states bilaterally and globally, Poland will pursue an active eastern policy, whereby it will "Undertake actions to strengthen the independence, sovereignty and territorial integrity of Ukraine, Georgia and the Republic of Moldova, including supporting their aspirations for the realisation of European and Euro-Atlantic aspirations and engage in stabilisation activities in Poland's eastern neighbourhood, including within the framework of the Eastern Partnership"[19, p. 25]. It should be assumed that further changes on the international arena as well as on the political scene in Poland will be factors that will cause the *National Security Strategy of the Republic of Poland* to be modernised once again in accordance with the principle of relevance of the strategy to the current situation of the security environment.

The political character of the *National Security Strategy of the Republic of Poland* stems mainly from the nature of the entities that develop and approve the document. The *National Security Strategy* is a political document, as it is created by a *strictly* political body - the Council of Ministers - and signed by a political entity - the President. It is an expression of political will [20]. These documents were developed collegially by specially appointed teams, which mainly included representatives of political actors [16, p. 25]. In 2006, an order of the Prime Minister established the Inter-Ministerial Team for the Development of the National Security Strategy of the Republic of Poland, which included representatives of the Ministry of National Defence, the Ministry of Foreign Affairs, the Ministry of the Interior and Administration. In addition, the Team included representatives indicated by: Minister of Education and Science, Minister of Finance, Minister of Economy, Minister of Labour and Social Policy, Minister of Transport and Construction, Minister of Culture and National Heritage, Minister of Regional Development, Minister of National Defence, Minister of Agriculture and Rural Development, Minister of the Treasury, Minister of Sport, Minister of Justice, Minister of the Interior and Administration, Minister of Foreign Affairs, Minister of the Environment, Minister of Health,

Head of the Chancellery of the Prime Minister, Head of the Office of the Committee for European Integration, Head of the Internal Security Agency, Head of the Intelligence Agency. The Team also included the Minister-Member of the Council of Ministers Zbigniew Wassermann [21].

In addition to representatives of the Ministry of National Defence and the Ministry of Foreign Affairs, the Team established in 2013 included: designated representatives (in the rank of directors of organisational units) of the Minister of Administration and Digitisation, Minister of National Education, Minister of Finance, Minister of Economy, Minister of Culture and National Heritage, Minister of Science and Higher Education, Minister of National Defence, Minister of Labour and Social Policy, Minister of Agriculture and Rural Development, Minister of Regional Development, Minister of the Treasury, Minister of Sport and Tourism, Minister of Justice, Minister of the Interior, Minister of Foreign Affairs, Minister of the Environment, Minister of Transport, Construction and Maritime Economy, Minister of Health, Head of the Chancellery of the Prime Minister, Head of the Internal Security Agency, Head of the Intelligence Agency and a head of an organisational unit designated by the Director of the Government Security Centre (Rządowe Centrum Bezpieczeństwa (RCB)) [22].

The Team for the Development of the National Security Strategy of the Republic of Poland, established in September 2019, consisted of: the chairman - designated by the Minister of National Defence - the Secretary of State or Undersecretary of State at the Ministry of National Defence; the vice-chairmen: the Secretary of State or Undersecretary of State designated by the Minister in charge of foreign affairs, the Secretary of State or Undersecretary of State designated by the Minister in charge of internal affairs. One representative each at the rank of directors of organisational units designated by: Minister in charge of internal affairs, Minister in charge of education and upbringing, Minister in charge of budget, Minister in charge of economy, Minister in charge of construction, planning and spatial development and housing, Minister in charge of energy, Minister in charge of maritime economy, Minister in charge of culture and national heritage protection, Minister in charge of information technology, Minister in charge of higher education and science, Minister of National Defence, minister in charge of labour, minister in charge of agriculture, minister in charge of physical culture, minister in charge of foreign affairs, Minister of Justice, minister in charge of the environment, minister in charge of communications, minister in charge of health, Head of the Internal Security

Agency, Head of the Intelligence Agency, Minister - Member of the Council of Ministers - Coordinator of the Special Services, Head of the Chancellery of the Prime Minister. In addition, the Team included the Director of the Government Security Centre and a secretary - appointed by the Team Chairman - an employee of the Ministry of National Defence [23].

Pursuant to the provision of the 1967 *Act on the Duty to Defend the People's Republic of Poland*, the President of the Republic of Poland, upholding the sovereignty and security of the state, the inviolability and indivisibility of its territory, approved, at the request of the Chairman of the Council of Ministers, the national security strategy [24]. The same act indicated that the tasks of the Council of Ministers performed in the framework of ensuring the external security of the state and exercising general leadership in the field of national defence included the development of draft national security strategies [24].

The *Homeland Defence Act of 2022*, which replaced the aforementioned 1967 act, indicates more broadly the powers of the President in matters related to the *National Security Strategy*. According to the new provision, the President of the Republic of Poland, upholding the sovereignty and security of the state, the inviolability and indivisibility of its territory: 1) provides the Council of Ministers with recommendations to the National Security Strategy prior to the commencement of work on its draft by the Council of Ministers; 2) approves, by way of a decision, at the request of the President of the Council of Ministers, the National Security Strategy; 3) provides the Council of Ministers with recommendations to the defence preparations of the Republic of Poland; 4) issues, at the request of the President of the Council of Ministers, by way of a decision, the Political and Strategic Defence Directive of the Republic of Poland and other executive documents to the National Security Strategy [25]. At the same time, it was indicated that ensuring the external security of the state and exercising general leadership in the field of national defence by the Council of Ministers consists, among other things, in: developing drafts of the national security strategy [25].

Moreover, the document has the character of a political declaration of the state addressed to the external environment both regionally and globally. In this sense, the actual recipients of this communication are think tanks of other states. The NSS defines the geopolitical codes of the state, indicating partners and relevant courses of action in relation to distant or nearer neighbours. From the analysis of the content of the NSS, it is also possible

to deduce the strategic directions of the state's policy in the international security dimension. In this aspect, the NSS has a political character at the international level. It is worth noting that foreign policy directions are derived from the political programme of the party in power.

In terms of the subject matter of national security, the document also covers issues in the area of political security, treated as a component of wider national security.

National Security Strategies have been developed and adopted by Polish governments and presidents representing different political options, whether left, centre-left, centre-right or right. Apart from nuances and different emphases on the issues, the core values remain the same. These include safeguarding independence, territorial integrity, sovereignty and ensuring the security of the state and its citizens. Even the provision informing that a particular NSS "is an expression of a new approach to the issue of national security" [12] does not change the general definition of basic interests and values adopted by all Polish governments and treated as the Polish *raison d'état*.

In conclusion, it should be emphasised that regardless of the currently existing ruling system, the basic values are unchanged and include independence, constitutional principles, good relations with neighbours and orientation towards the West. Thus, it should be considered, answering the main research problem concerning the influence of current politics on the shape of the NSS, that the strategies are a response to changes in Poland's environment to a greater extent than to current political alignments on the Polish political scene. The verification of the hypothesis indicated in the introduction showed that it is true only in the aspect concerning the insignificant elements indicated in the strategies. In essential frameworks and values, the political programmes of individual governments did not significantly alter the content of the NSS.

Summary. With the decomposition of the Warsaw Pact, the collapse of the USSR and the geopolitical changes around Poland, the country had to adopt an appropriate national security strategy. The first document called the National Security Strategy of the Republic of Poland was drafted already after Poland's accession to NATO, in 2000. The dynamics of changes in the international security environment, including in particular the war against international terrorism, the intervention in Afghanistan, Iraq, the migration crisis and the aggression of the Russian Federation against Ukraine (Crimea), made it necessary to modify the Strategy in line with the changing situation. The document was

developed by a team of experts and approved by political actors. It is not only an adopted strategy, but also a declaration of Poland's position in the area of its security addressed externally to other entities (States). The analysis of the content

of the documents shows that the basic values of security resulting from the *raison d'état* constitute a constant element of the Strategy. Specific governments and parties only partially influence their shape.

References:

1. Polcikiewicz Z., (2020). Teoretyczne i praktyczne aspekty strategii bezpieczeństwa. Toruń: Wydawnictwo UMK.
2. Wojciechowski S. (2015). Strategiczne dokumenty bezpieczeństwa narodowego Polski. Uwarunkowania, hierarchia, procesy. [w:] Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. Pierwsze 25 lat (red.) Kupiecki R. Warszawa: Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej.
3. Uchwała Komitetu Obrony Kraju z dnia 21 lutego 1990 r. w sprawie doktryny obronnej Rzeczypospolitej Polskiej (1990, luty 21). *Monitor Polski* (1990, marzec 16)
4. Założenia polskiej polityki bezpieczeństwa (2022). Retrieved from: www.koziej.pl. <https://koziej.pl> › 2015/07 › Strategia_RP_z_92_r.
5. Kajetanowicz J. (2011). Strategie bezpieczeństwa Polski w drugiej połowie xx wieku. *Historia. Zeszyty Naukowe WSO WL*, Nr 3 (161), pp. 238-248.
6. Odpowiedź ministra obrony narodowej na interpelację nr 789 w sprawie zmiany doktryny obronnej Rzeczypospolitej Polskiej (2022). Retrieved from: www.orka2.sejm.gov.pl. Retrieved from: <https://orka2.sejm.gov.pl/IZ3.nsf/main/593748CE>.
7. Koziej S., Brzozowski A. (2014). 25 lat polskiej strategii bezpieczeństwa. *Bezpieczeństwo Narodowe*, II, s. 12, pp. 11-40.
8. Strategia Bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej (przyjęta na posiedzeniu Rady Ministrów w dniu 4 stycznia 2000 roku) (2015). [w:] Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. Pierwsze 25 lat, (red.) Kupiecki R., Warszawa: Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej, pp. 239-260.
9. Tekst exposé Prezesa Rady Ministrów Jerzego Buzka wygłoszonego w Sejmie RP 10 listopada 1997 r. (2022). Centrum Informacyjne Rządu, www.sztuki.awardspace.info. Retrieved from <http://sztuki.awardspace.info/serwis/exjbp.html>.
10. Tekst expose premiera Leszka Millera, (2022). www.fakty.interia.pl. Retrieved from <http://fakty.interia.pl/news-tekst-expose-premiera-leszka-millera,nId,787788>
11. Expose premiera Marka Belki, (2022). www.interia.biznes.pl. Retrieved from <http://biznes.interia.pl/news/expose-premiera-marka-belki,502010>
12. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2007. (2022) www.bbn.org.pl. Retrieved from <https://www.bbn.gov.pl/ftp/NSS%20RP.pdf>
13. Expose premiera, (2022). www.wprost.pl. Retrieved from <http://www.wprost.pl/ar/82946/Expose-premiera-akt/>
14. Expose Jarosława Kaczyńskiego, (2022). www.old.pis.org.pl. Retrieved from <http://old.pis.org.pl/multimedia.php?play=47#wideoframe>
15. Tekst expose premiera Donalda Tuska, (2022). www.rp.pl. Retrieved from <http://www.rp.pl/artykul/71439-Tekst-expose-premiera-Donalda-Tuska.html#ap-37>
16. Kupiecki R. (2015). Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP 2014 jako instrument polityki państwa. Uwarunkowania zewnętrzne i aspekty procesowe. *Bezpieczeństwo Narodowe*, pp. 11-36.
17. Biała Księga Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej (2013), Warszawa: BBN, www.bbn.org.pl. Retrieved from: https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/Biala_Ksiega_inter_mm.pdf
18. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej (2014), Warszawa. www.bbn.org.pl. Retrieved from <https://www.bbn.gov.pl/ftp/NSS%20RP.pdf>.
19. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2020. (2022). Retrieved from: https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/Strategia_Bezpieczenstwa_Narodowego_RP_2020.pdf
20. Zalewski S. (2013). Polityka a strategia bezpieczeństwa. [w:] Strategia bezpieczeństwa narodowego. (red.) Gryz J. Warszawa: PWN, pp.44-61.
21. Zarządzenie nr 60 Prezesa Rady Ministrów z dnia 25 kwietnia 2006 r. w sprawie międzyresortowego Zespołu do spraw opracowania Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. (2006, kwiecień 25). *Monitor Polski* 2006. 30.329.
22. Zarządzenie nr 63 Prezesa Rady Ministrów w sprawie Międzyresortowego Zespołu do spraw Opracowania Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej (2013, wrzesień 4). *Monitor Polski* 2013.719.
23. Zarządzenie nr 137 Prezesa Rady Ministrów w sprawie Międzyresortowego Zespołu do spraw Opracowania Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. (2019, wrzesień 20). *Monitor Polski* 2019.904.
24. Ustawa o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej. (1967, listopad 21). *Dziennik Ustaw* 1967, nr 44, poz. 220.
25. Ustawa o obronie Ojczyzny. (2022, marzec 11). *Dziennik Ustaw* 2022, poz. 655, 974, 1725.

УДК 371.74

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4\(64\)-3](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4(64)-3)

Анатолій ДУБРОВА

аспірант, ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039

ORCID: 0000-0003-0257-3454

Anatoly DUBROVA

Postgraduate Student at the Interregional Academy of Personnel Management, Frometivska str., 2, Kyiv, Ukraine, 03039

ORCID: 0000-0003-0257-3454

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ І БЕЗПЕКИ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

ACTUAL PROBLEMS OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE SPHERE OF ENSURING LAW AND ORDER AND SOCIAL SECURITY IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW

У статті досліджено правові аспекти забезпечення правопорядку та безпеки суспільства в умовах воєнного стану, що передбачає захищеність життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, і є пріоритетним завданням діяльності сил безпеки, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та громадськості, які здійснюють заходи відповідно до правової бази країни, головним чином шляхом попередження і запобігання правопорушень, а також шляхом прийняття відповідних заходів для припинення порушень закону.

Встановлено, що у період особливого правового режиму воєнного стану, який вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності передбачено надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. Це означає, що гарантовані статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України права і свободи людини і громадянина не можуть бути реалізовані як в мирний час, що визначено положення Закону України «Про правовий режим воєнного стану», а саме, в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, низку заходів правового режиму воєнного стану.

Ключові слова: публічне управління, державне управління, правопорядок та безпека суспільства, забезпечення правопорядку та безпеки суспільства, воєнний стан, конституційні права і свободи людини.

The article researched the legal aspects of ensuring law and security order of society in the conditions of martial law, which provides for the protection of the interests, rights and freedoms of a person and citizen vital to society and the individual, and is a priority task of the security forces, other state bodies, local self-government bodies, their officials and the public, who carry out measures in accordance with the legal framework of the country, mainly by prevention and prevention of offenses, as well as by taking appropriate measures to stop violations of the law.

It was established that during the period of the special legal regime of martial law in Ukraine, a special legal regime is implemented in Ukraine or in some of its localities in the event of armed aggression or threat of attack, danger to the state independence of Ukraine, its territorial integrity. This means giving the relevant state authorities, military command, military administrations and local self-government bodies the powers necessary to avert the threat, repulse armed aggression and ensure national security, eliminate the threat of danger to the state independence of Ukraine, its territorial integrity, as well as temporary, caused by the threat, restrictions on the constitutional rights and freedoms of a person and a citizen and the rights and legal interests of legal entities with an indication of the period of validity of these restrictions. This means that the rights and freedoms of a person and a citizen, guaranteed by Articles 30-34, 38, 39, 41-44, 53 of the Constitution of Ukraine, cannot be realized in peacetime, which is defined by the provisions of the Law of Ukraine "On the Legal Regime of Martial Law". Namely, in Ukraine or in some of its localities, where martial law has been imposed, the military command together with military administrations (in the case of their formation) can independently or with the involvement of executive authorities, the Council of Ministers of the Autonomous Republic of Crimea, local self-government

bodies introduce and carry out within the limits of temporary limitations of the constitutional rights and freedoms of a person and citizen, as well as the rights and legal interests of legal entities, provided for by the decree of the President of Ukraine on the introduction of martial law, a number of measures of the legal regime of martial law.

Key words: public administration, state administration, law and security order of society, ensuring law and security order of society, martial law, constitutional rights and human freedoms.

Постановка проблеми. Виклики, які сьогодні стоять перед державою - органами державної влади, органами правоохоронної системи України в умовах воєнного стану, пов'язані зі спроможністю забезпечити не тільки захист прав і свобод громадян, протистояти системі злочинності й іншим негативним соціальним явищам, а насамперед забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності. Що, передбачає згідно чинного законодавства (Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану», Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні») тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1, 2].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проаналізовано публікації вчених щодо визначення понятійно-категоріального апарату за напрямку дослідження [3, 4]; головним інформаційним джерелом досліджень є Конституція України, національне законодавство та нормативно правові акти України, які гарантують захист прав і свобод людини і передбачають обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб у період особливого правового режиму воєнного стану в Україні (або в окремих її місцевостях) [1, 2, 5-11].

Мета статті – дослідити механізми забезпечення правопорядку та безпеки суспільства в умовах воєнного стану, що передбачає обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб.

Виклад основного матеріалу. У юридичній енциклопедії правопорядок пов'язаний з категорією законності. Він фактично є результатом реалізації норм права, точного і неухильного виконання законів та інших нормативно-правих актів, тобто законності. Законність і Правопорядок — необхідні умови та засоби максимально повного забезпечення прав і свобод громадян [3]. Також зазначається, що правопорядок є необхідним елементом правової держави, тому що саме держава формує систему права і забезпечує його реалізацію.

В Україні правопорядок забезпечується всіма гілками державної влади, де особливе місце належить правоохоронним органам [3].

За визначенням В.В. Сокурєнка - «забезпечення правопорядку - це процес гарантування безпечного середовища для усіх громадян в їх повсякденному житті, відповідно до правової бази країни, головним чином шляхом попередження і запобігання правопорушень, а також шляхом прийняття відповідних заходів для припинення порушень закону» [4].

Водночас у чинному законодавстві визначено категорію «громадська безпека і порядок», як захищеність життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, забезпечення яких є пріоритетним завданням діяльності сил безпеки, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та громадськості, які здійснюють узгоджені заходи щодо реалізації і захисту національних інтересів від впливу загроз [5]. Також Законом України «Про національну безпеку України» йдеться про Стратегію громадської безпеки та цивільного захисту України - це документ довгострокового планування, що розробляється на основі Стратегії національної безпеки України за результатами огляду громадської безпеки та цивільного захисту і визначає напрями державної політики щодо гарантування захищеності життєво важливих для держави, суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, цілі та очікувані результати їх досягнення з урахуванням актуальних загроз [5], проект якого представлений на сайті Міністерство внутрішніх справ України (МВС) у 2021 році з метою реалізації Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392, на виконання зобов'язань, взятих Україною згідно Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, та за результатами огляду громадської безпеки та цивільного захисту.

Проте в умовах воєнного стану в Україні (який був введений Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. №64/2022 із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб з подальшим продовженням) здійснюється особливий правовий режим,

що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Це передбачає згідно Указу Президента України від 24 лютого 2022 р. №64/2022. «Про введення воєнного стану в Україні» можливість обмеження конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачених статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України. Зокрема це стосується [6, Ст. 30-34, 38, 39]:

- гарантування недоторканності житла;
- таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції;
- втручання в особисте і сімейне життя;
- збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини;
- свободи пересування, вільного вибору місця проживання;
- гарантування права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань;
- права вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір;
- права брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, тощо;
- право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування.

Що стосується права на володіння, користування і розпорядження приватною власністю, результатами інтелектуальної, творчої діяльності - примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути засто-

соване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану [6, Ст. 41].

Крім того обмежується права, які також визначаються Конституцією України як права і свободи людини і громадянина, а саме: право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом (Ст. 42); право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку людина вільно обирає або на яку вільно погоджується (Ст. 43); право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів (Ст. 44); право на освіту (Ст. 53).

Також у період правового режиму воєнного стану в Україні (або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан) вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб, що визначені частиною першою Ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», і передбачають запровадження таких заходів [1]:

- встановлювати (посилювати) охорону об'єктів критичної інфраструктури та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення, і вводити особливий режим їх роботи. Порядок встановлення (посилення) охорони таких об'єктів та їх перелік, що із введенням воєнного стану підлягають охороні, а також порядок особливого режиму їх роботи затверджуються Кабінетом Міністрів України;
- запроваджувати трудову повинність для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та захисту критичної інфраструктури і не заброньованих за підприємствами, установами та організаціями на період дії воєнного стану з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, які виникли в період дії воєнного стану, та залучати їх в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт, що виконуються для задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів і сил цивільного захисту, забезпечення функціонування національної економіки та захисту критичної інфраструктури і не потребують, як правило, спеціальної професійної підготовки осіб. За працівниками, залученими до виконання суспільно корисних робіт, на час виконання таких робіт зберігається попереднє місце роботи (посада). Поря-

док залучення працездатних осіб в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт та питання їхнього соціального захисту з урахуванням вимог закону визначаються Кабінетом Міністрів України (Постанова КМУ «Про затвердження Порядку залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану», де визначаються правові та організаційні засади залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану, що виконуються під час запровадження трудової повинності, а також регулює питання соціального захисту працездатних осіб, що залучаються до їх виконання [7]);

- використовувати потужності та трудові ресурси підприємств, установ і організацій усіх форм власності для потреб оборони, змінювати режим їхньої роботи, проводити інші зміни виробничої діяльності, а також умов праці відповідно до законодавства про працю;

- примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній або комунальній власності, вилучати майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку та видавати про це відповідні документи встановленого зразка;

- запроваджувати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, комендантську годину (заборону перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень), а також встановлювати спеціальний режим світломаскування;

- встановлювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України особливий режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів (Постанова КМУ «Про затвердження Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан», в якій визначено процедуру встановлення заходів особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або її окремих місцевостях, де введено воєнний стан, що здійснюються військовим командуванням разом з військовими адміністраціями (у разі їх утворення) самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Рес-

публіки Крим, органів місцевого самоврядування [8]);

- перевіряти у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України документи у осіб, а в разі потреби проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України (Постанова КМУ «Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану», в якій передбачено механізм перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану, крім обмежень, визначених Конституцією України [9]);

- забороняти проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів;

- порушувати у порядку, визначеному Конституцією та законами України, питання про заборону діяльності політичних партій, громадських об'єднань, якщо вона спрямована на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підлив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на стійкість критичної інфраструктури, права і свободи людини, здоров'я населення;

- встановлювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України заборону або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан (Постанова КМУ «Про затвердження Порядку встановлення заборони або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан», яка визначає механізм встановлення заборони або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан, що запроваджується та здійснюється військовим командуванням разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування [10]);

- регулювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, роботу постачальників електронних комунікаційних мереж

та/або послуг, поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів та інших підприємств, установ, організацій і закладів культури та засобів масової інформації, а також використовувати місцеві радіостанції, телевізійні центри та друкарні для військових потреб і проведення роз'яснювальної роботи серед військ і населення; забороняти роботу приймально-передавальних радіостанцій особистого і колективного користування та передачу інформації через комп'ютерні мережі;

- у разі порушення вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану вилучати у підприємств, установ і організацій усіх форм власності, окремих громадян електронне комунікаційне обладнання, телевізійну, відео- і аудіоапаратуру, комп'ютери, а також у разі потреби інші технічні засоби зв'язку;

- забороняти у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України торгівлю зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами, а також алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі (Постанова КМУ «Про затвердження Порядку заборони торгівлі зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами, а також алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі, в умовах правового режиму воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях», де встановлено особливості запровадження заборони торгівлі зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами, а також алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі (за винятком лікарських засобів, дозволених до застосування та включених до Державного реєстру лікарських засобів, та дезінфекційних засобів), в умовах правового режиму воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях відповідно до Указу Президента України про введення воєнного стану, затвердженого Верховною Радою України. [11]);

- встановлювати особливий режим у сфері виробництва та реалізації лікарських засобів, які мають у своєму складі наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори, інші сильнодіючі речовини, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;

- вилучати у підприємств, установ і організацій навчальну та бойову техніку, вибухові, радіоактивні речовини і матеріали, сильнодіючі хімічні та отруйні речовини;

- забороняти громадянам, які перебувають на військовому або спеціальному обліку у Міністерстві оборони України, Службі

безпеки України чи Службі зовнішньої розвідки України, змінювати місце проживання (місце перебування) без дозволу військового комісара або керівника відповідного органу Служби безпеки України чи Служби зовнішньої розвідки України; обмежувати проходження альтернативної (невійськової) служби;

- встановлювати для фізичних і юридичних осіб військово-квартирну повинність з розквартирування військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів, особового складу служби цивільного захисту, евакуйованого населення та розміщення військових частин, підрозділів і установ;

- встановлювати порядок використання фонду захисних споруд цивільного захисту;

- проводити евакуацію населення у разі виникнення або загрози виникнення надзвичайної ситуації, а також із зон збройних конфліктів (з районів можливих бойових дій) у безпечні райони;

- проводити евакуацію матеріальних і культурних цінностей, що перебувають у державній власності, у разі виникнення загрози їх пошкодження або знищення згідно з переліком, що затверджується Кабінетом Міністрів України;

- запроваджувати у разі необхідності у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, нормоване забезпечення населення основними продовольчими і непродовольчими товарами;

- вживати додаткових заходів щодо посилення охорони державної таємниці;

- інтернувати (примусово оселяти) громадян іноземної держави, яка загрожує нападом чи здійснює агресію проти України;

- здійснювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, обов'язкову евакуацію затриманих осіб, що перебувають в ізоляторах тимчасового тримання; підозрюваних, обвинувачених осіб, щодо яких застосовано запобіжний захід - тримання під вартою, що перебувають в слідчих ізоляторах; етапування засуджених осіб, які відбувають такі покарання, як арешт, обмеження волі, позбавлення волі на певний строк та довічне ув'язнення, з установ виконання покарань, розташованих у місцевостях, наближених до районів, де ведуться бойові дії, до відповідних установ, які розташовані в безпечній місцевості;

- запроваджувати інші заходи, передбачені нормами міжнародного гуманітарного права.

Висновки. Таким чином забезпечення правопорядку та безпеки суспільства в умовах

воєнного стану передбачає захищеність життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, що є пріоритетним завданням діяльності сил безпеки, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та громадськості, які здійснюють заходи відповідно до правової бази країни, головним чином шляхом попередження і запобігання правопорушень, а також шляхом прийняття відповідних заходів для припинення порушень закону.

Проте у період особливого правового режиму воєнного стану в Україні, що вводиться по всій території країни або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності передбачено надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки

державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. Це означає, що гарантовані статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України права і свободи людини і громадянина не можуть бути реалізовані як в мирний час, що встановлено положеннями Закону України «Про правовий режим воєнного стану», а саме в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, низку заходів правового режиму воєнного стану.

Література:

1. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
2. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
3. Правопорядок. Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5 : П — С. 736.
4. Сокурєнко В.В. Роль поліції в забезпеченні громадського правопорядку. *Особистість, суспільство, закон*. Харків, 2021, С. 207-210.
5. Про національну безпеку України. Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
6. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=254%EA%2F96%E2%F0>
7. Про затвердження Порядку залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану. Постанова КМУ від 13.07.2011 р. № 753. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/753-2011-%D0%BF#n9>
8. Про затвердження Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан. Постанова КМУ від 29.12.2021 р. № 1455. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1455-2021-%D0%BF#n8>
9. Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану. Постанова КМУ від 29.12.2021 р. № 1456. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1456-2021-%D0%BF#n8>
10. Про затвердження Порядку встановлення заборони або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан. Постанова КМУ від 29.12.2021 р. № 1450. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1450-2021-%D0%BF#n10>
11. Про затвердження Порядку заборони торгівлі зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами, а також алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі, в умовах правового режиму воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях. Постанова КМУ від 29.12.2021 р. № 1457. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1457-2021-%D0%BF#n9>

References:

1. *Pro pravovyy rezhyr voyennoho stanu. Zakon Ukrayiny vid 12. 06. 2015 r. № 389-VIII № 580-VIII.* [About the legal regime of martial law. Law of Ukraine dated 12. 06. 2015 p. № 389-VIII № 580-VIII]. Legislation of Ukraine / Verkhovna Rada Ukrayiny database. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
2. *Pro vvedennya voyennoho stanu v Ukrayini. Ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 24 lyutoho 2022 r. № 64/2022.* [About the introduction of martial law in Ukraine. Decree of the President of Ukraine dated February 24, 2022 No. 64/2022.]. Legislation of Ukraine / Verkhovna Rada Ukrayiny database. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
3. *Pravoporyadok.* (2003). *Yurydychna entsyklopediya.* [Law and order. Legal encyclopedia]. Kyiv: Ukrainian encyclopedia named after M. P. Bazhana/ Vol. 5: P. 736. [in Ukrainian].
4. Sokurenko, V.V. (2021). *Rol politsiyi v zabezpecheni hromads'koho pravoporyadku.* [The role of the police in ensuring public law and order]. *Osobystist', suspil'stvo, zakon.* Kharkiv. pp. 207-210. [in Ukrainian].
5. *Pro natsional'nu bezpeku Ukrayiny. Zakon Ukrayiny vid 21.06.2018 r. № 2469-VIII.* [About the national security of Ukraine. Law of Ukraine dated 21.06.2018 p. № 2469-VIII]. Legislation of Ukraine / Verkhovna Rada Ukrayiny database. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
6. *Konstytutsiya Ukrayiny. Zakon Ukrayiny vid 28.06.1996 № 254k/96-BP.* [Constitution of Ukraine. Law of Ukraine dated 28.06.1996 № 254k/96-BP]. Legislation of Ukraine / Verkhovna Rada Ukrayiny database. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>
7. *Pro zatverdzhennya Poryadku zahuchennya pratsezdatsnykh osib do suspil'no korysnykh robir v umovakh voyennoho stanu. Postanova KMU vid 13.07.2011 r. № 753.* [On the approval of the Procedure for the involvement of able-bodied persons in socially useful works in the conditions of martial law. Resolution of the CMU of July 13, 2011 No. 753]. Legislation of Ukraine / Verkhovna Rada Ukrayiny database. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/753-2011-%D0%BF#n9>
8. *Pro zatverdzhennya Poryadku vstanovlennya osoblyvoho rezhyru v"yizdu i vyyizdu, obmezheniya svobody peresuvannya hromadyan, inozemtsiv ta osib bez hromadyanstva, a takozh rukhu transportnykh zasobiv v Ukrayini abo v okremykh yiyi mistsevestyakh, de vvedeno voyennyi stan. Postanova KMU vid 29.12.2021 r. № 1455.* [On the approval of the Procedure for establishing a special entry and exit regime, restricting the freedom of movement of citizens, foreigners and stateless persons, as well as the movement of vehicles in Ukraine or in some of its areas where martial law has been imposed. Resolution of the CMU of December 29, 2021 No. 1455.]. Legislation of Ukraine / Verkhovna Rada Ukrayiny database. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1455-2021-%D0%BF#n8>
9. *Pro zatverdzhennya Poryadku perevirky dokumentiv v osib, ohlyadu rechei, transportnykh zasobiv, bahazhu ta vantazhiv, sluzhbovykh prymishchen' i zhytla hromadyan pid chas zabezpechennya zakhodiv pravovoho rezhyru voyennoho stanu. Postanova KMU vid 29.12.2021 r. № 1456.* [On the approval of the Procedure for checking documents of persons, inspecting things, vehicles, luggage and cargo, office premises and citizens' housing during the provision of measures of the legal regime of martial law. Resolution of the CMU dated 12/29/2021 No. 1456.]. Legislation of Ukraine / Verkhovna Rada Ukrayiny database. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1456-2021-%D0%BF#n8>
10. *Pro zatverdzhennya Poryadku vstanovlennya zaborony abo obmezheniya na vybir mistsiya perebuvannya chy mistsiya prozhyvannya osib na terytoriyi, na yakiy diye voyennyi stan. Postanova KMU vid 29.12.2021 r. № 1450.* [On the approval of the Procedure for establishing a ban or restriction on the choice of the place of stay or place of residence of persons in the territory where martial law is in effect. Resolution of the CMU of December 29, 2021 No. 1450.]. Legislation of Ukraine / Verkhovna Rada Ukrayiny database. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1450-2021-%D0%BF#n10>
11. *Pro zatverdzhennya Poryadku zaborony torhivli zbroyeyu, syl'nodiyuchymy khimichnymy i otruynymy rehovynamy, a takozh alkohol'nyimi napoyamy ta rehovynamy, vyroblenymy na spyrtoviy osnovi, v umovakh pravovoho rezhyru voyennoho stanu v Ukrayini abo okremykh yiyi mistsevestyakh. Postanova KMU vid 29.12.2021 r. № 1457.* [On the approval of the Order prohibiting the trade in weapons, powerful chemical and poisonous substances, as well as alcoholic beverages and substances produced on an alcohol basis, in the conditions of the legal regime of martial law in Ukraine or some of its localities. Resolution of the CMU of December 29, 2021 No. 1457.]. Legislation of Ukraine / Verkhovna Rada Ukrayiny database. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1457-2021-%D0%BF#n9>

UDC 32

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4\(64\)-4](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4(64)-4)

Anatolii KLOCHKO

Postgraduated Student at the Department of Public Administration, Interregional Academy of Personnel Management, Frometivska str., 2, Kyiv, Ukraine, 03039
ORCID: 0000-0002-2624-5386

Анатолій КЛОЧКО

аспірант кафедри публічного адміністрування, ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039
ORCID: 0000-0002-2624-5386

IMPROVEMENT OF THE EXISTING MISSILES AND AMMUNITION SUPPLY SYSTEM OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE IN ACCORDANCE WITH NATO STANDARDS

УДОСКОНАЛЕННЯ ІСНУЮЧОЇ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РАКЕТАМИ ТА БОЄПРИПАСАМИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ У ВІДПОВІДНОСТІ ДО СТАНДАРТІВ НАТО

In the article, special attention is paid to solving the tasks of resource provision of the country's defense capability. The author notes that the issue of establishing a closed cycle of ammunition production, analyzing and adapting the experience of NATO countries in the organization of coordination and control of the processes of providing the Armed Forces of Ukraine with missiles and ammunition needs to be resolved as a priority. Ensuring proper financing of measures for the development of the defense-industrial complex will make it possible to implement a comprehensive approach to effective policy, planning and resource management.

The purpose of the work. The purpose of the article is to analyze the improvement of the missile and ammunition supply system of the Armed Forces of Ukraine in accordance with NATO standards.

Methodology. The article focuses on the ammunition storage system according to NATO standards. In this context, the protection of places of storage of weapons against explosive objects is of particular importance.

Scientific novelty. It has been proven that the implementation of an integrated approach to effective policy, planning and management of resources with Euro-Atlantic principles and the logistics system of the defense forces in accordance with NATO guidelines, standards and instructions will allow the creation of effective mechanisms for the economic support of the security and defense sector.

Conclusions. It was emphasized that the enemy's use of incendiary weapons poses the greatest danger to ammunition storage sites, military equipment, property, and concentration of personnel. It was established that the enemy's use of unmanned aerial vehicles represents a potential threat. Recommendations have been provided on the protection of places of storage of means of destruction from explosive objects. A model of the ammunition storage system according to NATO standards is proposed.

Key words: Armed Forces of Ukraine, national security, bases and ammunition depots, NATO, defense of facilities.

У статті особливу увагу приділено вирішенню завдань ресурсного забезпечення обороноздатності країни. Автор зазначає, що першочергово потребує вирішення питання налагодження замкнутого циклу виробництва боєприпасів, аналіз та адаптація досвіду країн НАТО в організації координації та контролю процесами забезпечення Збройних Сил України ракет і боєприпасів. Забезпечення належного фінансування заходів розвитку оборонно-промислового комплексу дозволить запровадити комплексний підхід до ефективної політики, планування і управління ресурсами.

Мета роботи. Метою статті є аналіз удосконалення системи забезпечення ракетами та боєприпасами Збройних Сил України у відповідності до стандартів НАТО.

Методологія. У статті акцентовано увагу на системі зберігання боєзапасу за стандартами НАТО. У цьому контексті особливе значення має захисту місць зберігання засобів ураження від вибухонебезпечних предметів.

Наукова новизна. Доведено, що впровадження комплексного підходу до ефективної політики, планування і управління ресурсами з євроатлантичними принципами та системи логістики сил оборони відповідно до керівних положень, стандартів та інструкцій НАТО дозволить створити дієві механізми економічного забезпечення сектору безпеки і оборони.

Висновки. Наголошено на тому, що застосування противником запалювальної зброї спричиняє найбільшу небезпеку для місць зберігання боєприпасів, військової техніки, майна та зосередження особового складу. Констатовано, що застосування противником безпілотних літальних апаратів пред-

ставляє потенційну загрозу. Надано рекомендації щодо захисту місць зберігання засобів ураження від вибухонебезпечних предметів. Запропоновано модель системи зберігання боєзапасу за стандартами НАТО.

Ключові слова: Збройні Сили України, національна безпека, бази та склади боєприпасів, НАТО, оборона об'єктів.

Formulation of the problem. The analysis of the conduct of hostilities in the area of the operation of the joint forces, and before that the anti-terrorist operation and the territories adjacent to it, indicates an urgent need to constantly increase the level of security of ammunition storage places, primarily at field warehouses of missile and artillery weapons. Representatives of illegal armed formations have repeatedly tried to carry out terrorist attacks on ammunition storage sites, including using unmanned aerial vehicles.

This state of affairs led to the need to implement certain measures aimed at strengthening protection and defense, increasing survivability and fire-explosion safety, and organizing anti-aircraft defense of ammunition storage sites.

The enemy's use of incendiary weapons poses the greatest danger to ammunition storage sites, military equipment, property, and personnel concentration. To solve the tasks of resource provision of the State's defense capability in the conditions of modern external aggression, the issue of improving the military-economic, military-technical and military-industrial policy is relevant.

Analysis of recent research and publications. In accordance with the tasks defined in the National Security Strategy of Ukraine, the Military Doctrine of Ukraine and the Concept of the Development of the Security and Defense Sector of Ukraine, an integral component of increasing the national security and defense capabilities is the modernization of the system of training, retraining and advanced training of personnel for the security and defense sector of Ukraine with taking into account EU and NATO standards. Such modernization is intended to really strengthen the ability of our state to resist any aggression, to guarantee the peaceful future of Ukraine as a sovereign, democratic and legal state, as well as to ensure the functioning of the national system of timely detection, prevention and neutralization of external and internal threats to national security [4; 5; 8–10].

Separate issues of theoretical and practical direction are considered in the works of domestic researchers.

Mechanisms and stages of improving the state of protection of ammunition storage facilities against fires and explosions for the future are defined in [3], in [1; 7] the proposed mechanisms are indirect in nature, they do not take into

account the specifics of the modern life activities of arsenals, bases, warehouses for storing missiles and ammunition.

In [2], the problems of reforming the rear support system of the Armed Forces of Ukraine on the basis of modern management approaches in NATO countries are considered.

However, in the works of scientists, due attention is not paid to the issue of improving the missile and ammunition supply system of the Armed Forces of Ukraine, which determines the relevance of the issue.

The goal of the work. The purpose of the article is to analyze the improvement of the missile and ammunition supply system of the Armed Forces of Ukraine in accordance with NATO standards.

Presenting main material. First of all, it is necessary to solve the issue of establishing a closed cycle of ammunition production, analyzing and adapting the experience of NATO countries in the organization of coordination and control of the processes of providing the Armed Forces of Ukraine with missiles and ammunition.

Provision of adequate funding for the development of the defense-industrial complex: purchase of modern production and research equipment, implementation of scientific research on the development of the latest technologies in the production of missiles and ammunition.

In the future, implement the measures of the Plan for the transition of Ukraine to the management of ammunition safety according to NATO standards, which provides for the improvement of the existing system in four main directions: improvement of the regulatory framework according to NATO standards and supervision in the field of ammunition safety; storage, transportation, handling of ammunition; ammunition life cycle management (technical condition control and decommissioning); inventory management (accounting and supply).

In the conditions of increasing activity of the enemy's use of small-sized unmanned aerial vehicles, the question of finding and implementing ways of complex countermeasures against unmanned aerial vehicles (UAVs) arises. The enemy's use of UAVs represents a potential threat not only on the front line of hostilities, but also in the deep rear, where sabotage and reconnaissance groups of the enemy use UAVs to attempt destructive effects on military objects

using incendiary and explosive devices. This state of affairs led to the need to take certain measures, primarily related to sheltering the available ammunition from the effects of incendiary and explosive devices.

For this purpose, experimental tests of individual elements of the protection of field warehouses against damage by explosive objects used by the enemy's attack UAVs were carried out.

According to the results of the tests, it was established that to protect the storage places of weapons against explosive objects used by the enemy's attack UAVs, it is recommended:

1. Storage of stacks of boxes with ammunition should be carried out in caponirs with collapse, under a layer of bags or boxes with sand and under the cover of a canopy with a frame made of metal mesh, located at a height of at least 2-3 m from the upper row of boxes and at an angle to the surface of the ground for the possibility of rolling ammunition, as well as using means of camouflage.

2. Carry out external treatment of the upper and side surfaces of containers stacked and placed in a hood with fire-retardant compounds, with the mandatory covering of the stacks with a layer of sandbags or boxes, which in turn will allow, in the event of a fire, to increase the time for localization and extinguishing of the fire from 15 to 30 minutes.

3. Cover stacks with ammunition with a tarpaulin treated with fire-retardant compounds with a swelling effect on all sides of the stack.

Along with that, the analysis of the conduct of hostilities in the East of Ukraine and its adjacent territories indicates an urgent need to constantly increase the level of security of ammunition storage facilities, primarily at field warehouses of missile and artillery weapons.

The enemy's use of incendiary weapons poses the greatest danger to ammunition storage sites, military equipment, property, and personnel concentration.

In addition, the issue of the organization of the closed cycle of production of ammunition and separate nomenclature of missiles remains unresolved.

Problematic issues of the activity of the domestic defense-industrial complex, which do not allow to ensure the needs of the Armed Forces in the establishment and development of ammunition production, namely:

- lack of production capacity and documentation for the development and production of missiles and ammunition;

- insufficient financing of measures for the development of the defense-industrial complex:

the purchase of modern production and research equipment, the implementation of scientific research on the development of the latest technologies in the production of missiles and ammunition.

This is explained by many reasons, in particular, most of the enterprises of the defense-industrial complex were designed and built during the time of the former Soviet Union and were intended to solve completely different tasks (a different range of products, larger volumes of production, designed to meet the needs of the entire military-industrial complex of the USSR, etc.).

The conducted analysis shows that at the beginning of the 90s of the last century, such an integral economic indicator, which characterizes the efficiency of the use of production capacities, as the return on capital at Ukrainian defense enterprises, depending on their branch affiliation, was 1.45-1.85. That is, the cost of annual production was 1.5-2.0 times higher than the average annual cost of the main means of production that were involved.

Now this indicator is in the range of 0.40 - 0.65. That is, the amount of products is produced per year, the cost of which is approximately half of the cost of the available means of production.

With this state of affairs, it is difficult to build a healthy economy at the vast majority of enterprises of the defense-industrial complex.

The priority tasks in the field of development of the system of comprehensive resource provision of security (survivability, protection and protection) of potentially dangerous objects of the Armed Forces of Ukraine are [6]:

- introduction of new types of weapons, military and special equipment to ensure their professional activity and safety;

- carrying out full and partial modernization, technical rearmament, renewal of the fleet of weapons and military equipment, other military property, systems and samples of their technical support for survivability, defense and security;

- forecasting the development of weapons, military and special equipment of domestic and foreign production, implementation (implementation) of technical tactics for the protection of potentially dangerous objects;

- conducting scientific research in the field of creating the latest traditional and non-traditional means of detection, damage, reconnaissance, management, technical and personnel support, including protection complexes based on new physical principles and weapons (means) of non-lethal action, including special technical means of countermeasures against potentially dangerous objects objects.

The National Security Strategy of Ukraine defines that one of the urgent threats to the national security of Ukraine is the economic crisis, depletion of financial resources, which arose due to the lack of clearly defined strategic goals, priority directions and tasks of the military-economic and scientific-technical development of Ukraine, as well as effective mechanisms concentration of resources to achieve such goals [8].

Also, according to the results of the analysis, it was established that the task of forming and implementing the military-economic, military-industrial policy is not assigned to any of the central bodies of the executive power, in contrast to one component of the military policy, namely, the military-technical policy, which is assigned to the Ministry of Defense of Ukraine.

The absence of a single body responsible for the formation and implementation of a unified military-economic, military-industrial policy in the state has led to the fact that currently, the management and coordination of the defense-industrial complex is not carried out by any of the central executive authorities.

This state does not allow effective use of the existing research and production potential of the defense-industrial complex and implementation of measures for its development.

Fig. 1 shows the proposed ammunition storage system according to NATO standards, namely the ammunition safety management project according to NATO standards (regulator).

The Steering Committee – manages and coordinates the activities of various working groups.

His role and responsibilities are as follows: to report progress to senior management;

decide/approve or ask questions to the top management of the General Staff/Ministry of Defense of Ukraine, if necessary; appoint project participants; to approve the powers of working groups; to appoint heads of working groups; monitor progress in various working groups; to manage and coordinate tasks between working groups (to redistribute tasks in case of their duplication); determine and approve the information interaction plan; launch an information campaign.

RS1: Regulatory support – aims to facilitate the establishment of a Safety Authority (SA) and Ammunition Safety Board (ASB).

Area of responsibility of RS1:

analyze the relevance of policies, concepts and processes;

adjust policies, concepts and processes in accordance with international best practices;

determine tasks and responsibilities for the Security Authority;

determine rights and responsibilities (competence profiles);

to appoint and train the "temporary acting director" of the Security Authority;

appoint and train key employees;

achieving the initial operational capacity of the Security Authority;

ensure the implementation of the autonomous structure of the Security Authority (which has full operational capacity);

to define tasks and responsibilities for the Ammunition Safety Board;

determine rights and responsibilities (competence profiles);

organize the start of the Ammunition Board.

RS2: Storage, handling and transport - is tasked with assisting in bringing munitions

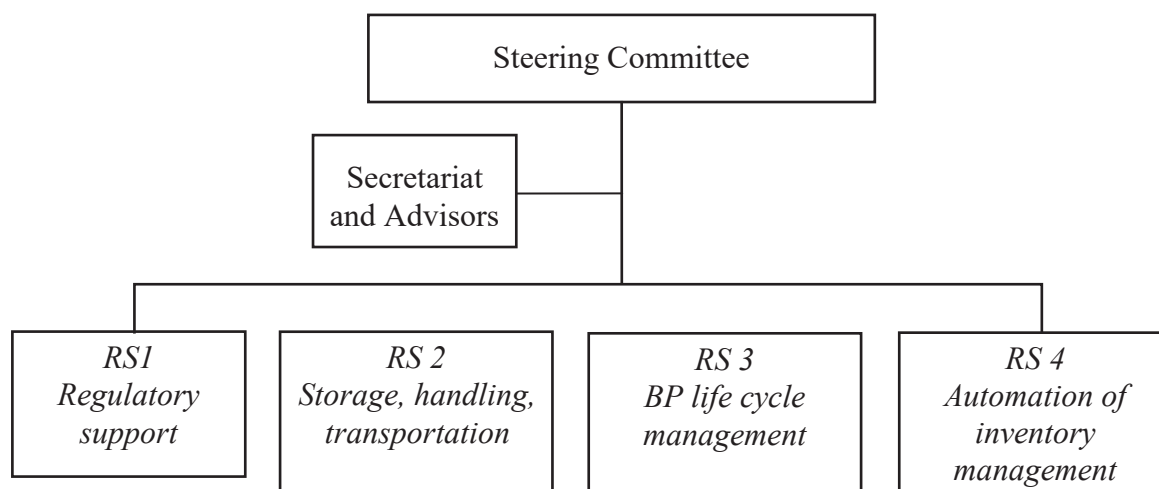

Fig. 1. Ammunition storage system according to NATO standards

storage, handling and transport into compliance with NATO standards.

Scope of responsibility of RS2:

analyze relevant guidance documents, concepts and processes;

bring national guidance documents, concepts and processes into compliance with NATO standards;

create a national database with the classification of threats to ammunition stocks;

to develop the capacity to create an explosion safety plan for places where hazardous substances are stored;

create and implement the Audit Plan for the storage of dangerous substances;

carry out an analysis of the need for professional training;

develop and conduct professional training and educational activities;

plan and implement monitoring of quick positive results in the field of security;

RS3: Munitions Lifecycle Management - is tasked to assist in aligning with NATO standards in the area of Munitions Lifecycle Management.

Area of responsibility of RS3:

analyze relevant guidance documents, concepts and processes;

bring national guidance documents, concepts and processes into compliance with NATO standards;

propose NATO standards for implementation;

analyze the need for infrastructure, material resources, equipment;

deliver equipment;

carry out an analysis of the need for professional training;

develop and conduct professional training and educational activities;

introduce a system of reporting accidents and accidents and a corresponding system of prohibitions and restrictions.

RS4: Stockpile management - has the task of providing assistance and monitoring the introduction of an electronic ammunition stockpile management system.

Area of responsibility of RS4:

monitor the codification of national reserves;

provide support and monitor training of key users;

monitor the practical implementation of the decision;

monitor maintenance and follow-up support.

Monitoring of maintenance and follow-up support involves the following three stages, namely:

Stage 1 - provide support and monitor the further development of the solution;

Stage 2 – provide support and monitor the practical implementation of the decision in the Armaments of the Armed Forces of Ukraine and two pilot arsenals;

Stage 3 – provide support and monitor the practical implementation of the solution at twelve arsenals and at least one combat unit.

Conclusions. Thus, in order to increase the rate of return on capital in the domestic defense-industrial complex, it is necessary to either increase the volume of output, or decommission a certain number of the main means of production. In our opinion, the implementation of an integrated approach to effective policy, planning and management of resources with Euro-Atlantic principles and the logistics system of the defense forces in accordance with NATO guidelines, standards and instructions will allow the creation of effective mechanisms for the economic support of the security and defense sector.

Bibliography:

1. Алексеенко О.В., Багдасарян Н.К., Гаврилюк А.О. Організація безпечного функціонування арсеналів, баз і складів боєприпасів. Київ: НАО України, 2010. 188 с.

2. Нагорнічевський О. Державне управління реформуванням системи тилового забезпечення Збройних Сил України в контексті досвіду країн НАТО. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 2(25). С. 191–199.

3. Програма забезпечення живучості та вибухопожежобезпеки арсеналів, баз та складів озброєння, ракет боєприпасів Збройних Сил України на 1995-2015 роки: постанова Кабінету Міністрів України № 472 від 28 червня 1995 року (з відповідними змінами і доповненнями). URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/472-95-%D0%BF#Text

4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 04.03.2016 р. «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України»: Указ Президента України № 92/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92/2016#n2>

5. Про Стратегію воєнної безпеки України: Указ Президента України № 121 від 25 березня 2021 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>

6. Рогов П.Д., Мезенцев О.Г., Онопрієнко О.А. Концептуальне проектування і платформовий підхід – основа сучасної технічної тактики та військового способу забезпечення безпеки особливо важливих і потенційно небезпечних об'єктів. *Бизнес и безопасность*. № 2. 2021. С. 48 – 55.

7. Стоєцький В. Ф. Управління техногенною безпекою об'єктів підвищеної небезпеки. Тернопіль: ТзОВ "Видавництво Астон", 2006. 569 с.
8. Стратегія національної безпеки України. Затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020>.
9. Сьомін С.В., Резніков О.О. Система підготовки кадрів для сил безпеки України: проблеми та перспективи розвитку: аналітична доп. Київ: НІСД, 2016. 50 с.
10. Eder W.E., Hosnedl St. Design Engineering. A Manual for Enhanced Creativity. CRC Press. London, New York, 2008. 588 p.

References:

1. Alekseenko O.V., Bahdasarian N.K., Havryliuk A.O. Orhanizatsiia bezpechnoho funktsionuvannia arsenaliv, baz i skladiv boieprypasiv. Kyiv: NAO Ukraïny, 2010. 188 s.
2. Nahornichevskyi O. Derzhavne upravlinnia reformuvanniam systemy tylovohozabezpechennia Zbroinykh Syl Ukrainy v konteksti dosvidu krain NATO. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia*. 2015. Vyp. 2(25). S. 191–199.
3. Prohrama zabezpechennia zhyvuchosti ta vybukhopozhezhobezpeky arsenaliv, baz ta skladiv ozbroiennia, raket boieprypasiv Zbroinykh Syl Ukraïny na 1995-2015 roky: postanova Kabinetu Ministriv Ukraïny № 472 vid 28 chervnia 1995 roku (z vidpovidnymy zminamy i dopovnenniamy). URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/472-95-%D0%BF#Text
4. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 04.03.2016 r. «Pro Kontseptsiiu rozvytku sektoru bezpeky i oborony Ukrainy»: Ukaz Prezydenta Ukrainy No 92/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92/2016#n2>
5. Pro Stratehiiu voiennoi bezpeky Ukraïny: Ukaz Prezydenta Ukraïny № 121 vid 25 bereznia 2021 r. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>
6. Rohov P.D., Mieziientsev O.H., Onopriienko O.A. Kontseptualne proiektuvannia i platformovyï pidkhid – osnova suchasnoi tekhnichnoi taktyky ta viïskovoho sposobu zabezpechennia bezpeky osoblyvo vazhlyvykh i potentsiïno nebezpechnykh obiektiv. *Byznes y bezopasnost*. № 2. 2021. S. 48 – 55.
7. Stoiettskyi V. F. Upravlinnia tekhnohennoiu bezpekoïu obiektiv pidvyshchenoï nebezpeky. Ternopil: TzOV "Vydavnytstvo Aston", 2006. 569 s.
8. Stratehiia natsionalnoi bezpeky Ukraïny. Zatverdzhena Ukazom Prezydenta Ukraïny vid 14 veresnia 2020 roku № 392. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020>.
9. Somin S.V., Reznikov O.O. Systema pidhotovky kadriv dlia syl bezpeky Ukraïny: problemy ta perspektyvy rozvytku: analitychna dop. Kyiv: NISD, 2016. 50 s.
10. Eder W.E., Hosnedl St. Design Engineering. A Manual for Enhanced Creativity. CRC Press. London, New York, 2008. 588 p.

УДК 323.2

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4\(64\)-5](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4(64)-5)

Василь КОЗЬМА

доктор політичних наук, доцент, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, Національний університет фізичного виховання і спорту України, вул. Фізкультурна, 1, Київ, Україна, 03150
ORCID: 0000-0002-8970-5968

Vasil KOZMA

Doctor of Political Sciences, Associate professor, National University of Ukraine on Physical Education and Sport, St. 1 Fizkulturna St., Kyiv, Ukraine, 03150
ORCID: 0000-0002-8970-5968

ІСТОРИЧНА ПОЛІТИКА ЯК ЗБРОЯ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ (на прикладі окупованого Криму)

HISTORICAL POLITICS AS A WEAPON OF RUSSIAN AGGRESSION (on the example of occupied Crimea)

В умовах війни, окрім безпосередньо бойових дій, з'являються проблеми які вимагають глибокого теоретичного осмислення, а головне практичного врахування. Це стосується і проблематики, що досліджується в цій публікації – особливостей історичної політики сучасної Росії та її вплив на формування суспільної думки пересічних росіян. Історія на службі у політики явище не нове. У всі часи її намагаються переписувати та переглядати особливо в періоди глобальних потрясінь і соціальних зрушень. Колективні уявлення про минуле змінюються і в наш час, проте сьогодні історичні проблеми минулого, спотворення історичного контексту та дискредитація справжніх історичних фактів використовуються країною-агресором як зброя, що несе в собі реальну загрозу національній безпеці України.

У статті також розглядається сутність та характер державного утворення Російська Федерація її специфічні ознаки та відмінності від подібних державних утворень в минулому. Аналізуються російські історичні міфологеми, які використовуються путінським режимом для виправдання військової агресії проти України. Зроблено спробу осмислити природу російського шовінізму та експансіонізму. Зазначено, що міфологізація, фальсифікація та перекручування історії, особливо останнім часом, перетворили академічну науку на інструмент досягнення політичних цілей Кремля. Відтак, автор ставить собі питання: який вплив мають подібні інструменти на зростання рівня ксенофобії та шовінізму серед росіян та що розуміється під часто вживаними термінами про «загадковість російської душі», «винятковість, унікальність та особливу місію Росії у світі»? В цьому контексті автор аналізує російські наративи щодо окупованих українських територій зокрема «історичне виправдання» таких дій стосовно Автономної республіки Крим.

Ключові слова: історична політика, агресія, війна, ксенофобія, шовінізм.

In the conditions of war, in addition to direct hostilities, there are problems that require deep theoretical understanding, and most importantly, practical consideration. This also applies to the issues investigated in this publication - the peculiarities of the historical politics of modern Russia and its influence on the formation of the public opinion of ordinary Russians. History in the service of politics is not a new phenomenon. At all times, they try to rewrite and revise it, especially in periods of global upheavals and social changes. Collective ideas about the past are changing even in our time, but today historical problems of the past, distortion of the historical context and discrediting of real historical facts are used by the aggressor country as a weapon that poses a real threat to the national security of Ukraine.

The article also examines the essence and nature of the Russian Federation state entity, its specific features and differences from similar state entities in the past. Russian historical mythologies used by the Putin regime to justify military aggression against Ukraine are analyzed. An attempt was made to understand the nature of Russian chauvinism and expansionism. It is noted that mythologizing, falsification and distortion of history, especially recently, have turned academic science into a tool for achieving the Kremlin's political goals. Therefore, the author asks himself the question: what influence do such tools have on the growing level of xenophobia and chauvinism among Russians, and what is meant by the often used terms about the "mysteriousness of the Russian soul", "exceptionalism, uniqueness and special mission of Russia in the world"? In this context, the author analyzes Russian narratives regarding the occupied Ukrainian territories, in particular the "historical justification" of such actions regarding the Autonomous Republic of Crimea.

Key words: historical politics, aggression, war, xenophobia, chauvinism.

*On pent tout faire avec les
baionettes excepte s y asseoir.*

Постановка проблеми. «Багнетами ми можемо робити все, тільки не сидіти на них» – відома цитата Талейрана чи Наполеона Бонапарта, поставлена нами у заголовок цієї статті, нагадує нам просту істину суть якої зводиться до того, що шляхів захоплення чужих територій може бути багато, проте для тривалого панування грубої сили недостатньо. Досвід існування великих імперій показує, що тривалість їхнього життя залежить від двох обставин: по-перше, від наявності потужної й добре організованої військової сили, завданням якої є завоювання й упокорення нових земель та, по-друге, від проведення на цих територіях розумної й виваженої політики. Так, свого часу, розширюючи свої володіння Рим покладався не лише на силу легіонів. На завойованих територіях римляни, як правило, не нав'язували загальних законів, не втручалися у питання віри, звичаїв, побуту підкорених народів тощо. Це давало змогу забезпечувати мирне та тривале панування. Як би це дивно не звучало, шляхом завоювань ця імперія несла для підкорених народів безпеку, цивілізацію та прогрес. З часом в цьому «плавильному казані» народилось те, що сьогодні заведено називати Західним світом.

Виклад основного матеріалу. Виникає питання: яке відношення все сказане вище має до сучасної України? Якщо коротко – пряме, адже за століття свого існування український народ був під владою багатьох імперій, пережив неймовірно багато випробувань, а головне – вижив, зберіг свою національну ідентичність і сьогодні знайшов у собі сили боротися проти останньої, мабуть, найжорстокішої імперії в історії людства. Ця імперія, на відміну від римської, захоплюючи чужі землі приносить з собою лише кров, страждання та занепад повертаючи світ у темні часи середньовіччя. Сьогодні багато поневолених Росією народів з надією дивляться на битву України за свою незалежність сподіваючись, що ця Велика війна поставить крапку в існуванні подібних імперій.

Загарбання чужих територій відбувалось постійно і навряд чи припиниться у найближчому майбутньому. Яка ж причина цього явища? Для простого розуміння скажемо так – епідемія. Ні, не коронавірусу чи мавпячої віспи. З цими пошестями ще можна боротися. Епідемія шовінізму у всіх його проявах. Сьогодні ця небезпечна хвороба знову загострилась у нашого північного сусіда, а

на момент написання цієї роботи її симптоми з'явилися і на Заході. Знову ми чуємо розмови про чистоту раси, винятковість, обраність і т. п. «Ми [угорці] не є змішаною расою... і ми не хочемо ставати змішаною расою», – говорить прем'єр Орбан під час однієї зі своїх промов і додає, що країни, де змішуються європейці та не європейці, «більше не є націями». Цікаво кого має на увазі пан Орбан коли говорить про не європейців. Якщо пам'ять нас не підводить предки цього народу разом зі своїми найближчими родичами кипчаками ще вчора (за історичними мірками) випасали худобу в степах біля Уралу. Доцільно нагадати пану Орбану просту істину: наша ідентичність не в крові, вона в голові, а для кращого розуміння та засвоєння цієї істини варто завчити історію тих народів які свого часу дуже пеклися про чистоту власної крові.

«Для більшої частини історії міжнародних відносин, пише у своїй знаменитій роботі «Велика шахівниця» Збігнєв Бжезинський, фокусом політичних конфліктів був територіальний контроль. Причиною більшості кровопролитних війн з моменту виникнення націоналізму було або задоволення своїх національних устремлінь, спрямованих на отримання значних територій, або почуття національної втрати у зв'язку з втратою «священної» землі... В аналогічному річизці століттями тлумачення російської національної величчї ототожнювалося з придбанням територій і навіть наприкінці ХХ століття російська наполеглива вимога зберегти контроль над таким неросійським народом, як чеченці, які живуть навколо життєво важливого нафтопроводу, виправдувалося заявами про те, що такий контроль є принципово важливим для статусу Росії як великої держави» [1, с. 50].

В чому специфіка сучасної Росії й, що саме відрізняє її народ від інших народів світу. На цю тему написано багато різноманітної літератури, проте спільним є одна річ. Все, що не піддається розумному поясненню трактується як «загадковість російської душі». Спробуємо і ми розв'язати цю «загадковість» тим більше, що досвід співжиття з цим народом у нас великий, а з початком повномасштабної війни проявились найхарактерніші глибинні його риси. Відтак можемо констатувати наступне:

- *Переважає більшість сучасних росіян перетворюється у керований натовп.* (В цьому питанні ми поділяємо думку

К. Ясперс: «Масу слід відрізнити від народу. Народ структурований, усвідомлює себе у своїх життєвих підвалинах, у своєму мисленні та традиціях. Народ – це щось субстанціальне і квалітативне, у його спільноті є якась атмосфера, людина з народу має особисті риси характеру завдяки силі народу, яка служить йому основою. Маса, навпаки, не структурована, не має самосвідомості, однорідна і квантитативна, вона позбавлена будь-яких відмінних властивостей, традицій, ґрунту – вона порожня. Маса є об'єктом пропаганди та навіювання, не знає відповідальності та живе на найнижчому рівні свідомості» [2, с.142].);

- В середині цієї маси спостерігається значна моральна деградація. Агресія та насилля з боку влади практично ліквідували в Росії будь-який спротив перетворивши населення на покірних рабів. Поступово ситуація в цій країні скочується до 30-х років ХХ ст. Боротьба з інакодумцями та пошук ворогів народу набувають характеру політичних репресій, а це, своєю чергою, змушує мільйони людей покидати батьківщину шукаючи кращої долі. Під рукою абсолютизму переважна більшість росіян втратили здатність до критичного мислення, до співчуття, поваги, терпимості до ближнього. Зміст перехоплених СБУ розмов російських військових зі своїми рідними та знайомими не може не шокувати. Цілком поділяємо думку професора Євгена Головахи «...ця країна вже не придатна для життя освічених, толерантних, інтелегентних людей. Це абсолютно варварська, дика, нацистська країна...» [3];

- Наявний високий рівень ксенофобії, що є прямим наслідком моральної деградації та культурного занепаду росіян. Як не дивно, ксенофобські настрої поширюються і на так звані «братні» народи, як в середині самої Російської Федерації, так і за її межами. Для прикладу: не встиг президент Казахстану Касим-Жомарт Токаєв повернутися з економічного форуму в Петербурзі-2022 де, між іншим, дозволив собі не погодитись з політикою «брата» як мир, дружба і партнерство миттєво перетворилися на погрози, шантаж і залякування, а економічна співпраця – на перекритий вентиль нафтопроводу. З екранів російського телебачення полилась широка річка бруду на увесь казахстанський народ зі звинуваченнями щодо «невдячності до старшого брата» і закликами відібрати у Казахстану «исконно русские земли». За Україну тут і мови немає, адже ми сьогодні сповна відчуваємо «братню руку Москви». Така тенденція підтверджується і соціологами [4]. На

запитання «Кого ви не хотіли б впускати до Росії» жителі цієї країни відповіли наступним чином:

Циган – 43%

«Вихідців із Африки» – 33 %

«Вихідців із Середньої Азії» – 30 %

Чеченців – 27 %

Китайців – 27 %

Українців – 22 %

Євреїв – 15 %

- Фанатична одержимість ідеями «русского мира» та «величчя России». Як тут не згадати слова знаменитого італійського психіатра Чезаре Ломброзо: «Чим дивніша і безрозсудніша ідея, тим більшу кількість душевнохворих та істеричних людей вона захоплює...» [5]. В цьому контексті скажемо декілька слів про «хороших росіян». Безперечно міряти увесь народ однією міркою не варто, кожному хто відкрито виступає проти режиму Путіна і підтримує Україну ми вдячні. Вдячні навіть тим хто робить це мовчки прикриваючись фразеологізмом «Один у полі не воїн». Питання в іншому: скільки таких людей? Сотні, тисячі, мільйони? Чи існує в Росії критична маса розсудливих людей, що здатні змінити на краще цю країну? Відповідь очевидна – їх значно менше ніж ми очікували. Чому так? Можна відповісти коротко – «загадкова російська душа», проте одна обставина вражає нас. Навіть серед добре освіченої російської інтелігенції кількість фанатично упереджених людей досить велика. «Повсякчас зустрічаються дуже розумні люди, навіть видатні, що втрачають здатність мислити, коли справа стосується деяких питань. Захоплені тоді своєю політичною чи релігійною пристрастю, вони виявляють дивовижне нерозуміння та нетерпимість. Це випадкові фанатики, фанатизм яких стає небезпечним лише тоді, коли його дратують. Вони мислять з помірністю і ясністю про все, окрім тих питань, які стикаються з пристрастю, що охопила їх, – єдиним провідником їх у цих випадках» [6, с.79]. В цьому легко переконатися потрібно лише, як, писав Володимир Винниченко, поставити перед російським демократом українське питання.

Підсумовуючи сказане зазначимо, що так звана «загадковість російської душі» це ширма якою намагаються прикривати хронічні хвороби російського суспільства в першу чергу його моральний занепад. Досліджувати причини такого стану речей потрібно окремо використовуючи міждисциплінарний підхід. Напевно повернення цього народу у спільноту цивілізованих народів зможе з часом його вилікувати. Як це зробити? Це також

тема для іншої розмови. Думається, що без сторонньої допомоги уже не обійтись.

Тепер про зброю, що перетворює людей на гвинтики системи. Ця зброя потужніша за будь-які «гради» та «смерчі» разом узяті. Не важко здогадатися, що мова йде про її величність *інформацію*, а точніше про використання інформації з певною метою. Мета може бути різною, проте методи, як правило, однакові. Розглянемо яким «інструментарієм» користується теперішня російська влада для формування «єдино правильної» суспільної думки.

У кожному суспільстві, у кожній культурі є свої міфи, які активно використовуються для утвердження тієї чи іншої моделі державного устрою, політичної системи, панівного режиму тощо. Але те, що ми спостерігаємо сьогодні в Росії вражає навіть досвідченого вченого. Міфологізація, фальсифікація та перекручування історії, особливо останнім часом, перетворили академічну науку на інструмент досягнення політичних цілей Кремля. Крайнім проявом фальсифікації історії стала маніпуляція та пропаганда.

Технології глобального, загальносуспільного маніпулювання, на думку вітчизняного вченого М. А. Дмитренка ґрунтуються на базових соціальних міфах, що впроваджуються в суспільну свідомість за допомогою таких способів маніпулювання:

- брехня – пряме, відверте підтасовування фактів і поширення неправдивої інформації;
- замовчування – блокування правдивої інформації щодо діяльності того чи іншого суб'єкта політики, події тощо;
- напівправа – препарування інформації, яка об'єктивно і ґрунтовно висвітлює мало-значущі деталі й водночас замовчує важливі факти та (або) неправильно інтерпретує події;
- упродовження іміджів і кліше – укорінення в суспільну свідомість бажаних для правлячої еліти стереотипів щодо тих чи інших суб'єктів політики, ідеологічних доктрин, окремих подій і фактів;
- навішування ярликів – бездоказове нав'язування суспільству негативних (з погляду більшості) оціночних категорій з метою компрометації певних суб'єктів політики (партій, суспільно-політичних рухів, індивідів) на кшталт «імперіаліст», «націоналіст», «фашист», «шовініст», «антисеміт» тощо. [7, с. 88].

Сьогодні за допомогою цих інструментів виправдовується агресія Росії проти таких країн як Грузія, Молдова, Україна під гаслом відновлення історичної справедливості та возз'єднання «исконно русских земель». Принцип простий та примітивний: відкриваємо під-

ручник з історії на потрібній сторінці й проголошуємо ці землі своїми лише на тій підставі, що там колись ступав чобіт російського солдата чи хтось розмовляє російською мовою. А якщо серйозно, то російська історична наука давно взяла на озброєння принцип – історію пишуть люди, а переписують її історики під диктування політиків і не гребують у своїх «дослідженнях» такими способами як фальсифікація чи перекручування історичних джерел. По правді кажучи, вивчати історію по джерелах – складний та тернистий шлях тим більше в Російській Федерації де і сьогодні багато тих самих джерел сховано за сімома замками з грифом таємності. Достеменно відомо, що інтерпретація історичних подій часто лежить в площині державної політики. Так, наприклад, вчорашній підручник з історії каже, що Сталін – тиран і злочинець, а теперішній – видатний державний діяч, геніальний полководець. Спробуй розібратися де істина. За великим рахунком краще зовсім не знати історію ніж засвоїти з дитинства знання у вигляді беззаперечних догм. З часом такі «знання» переростають у стійкі переконання та фанатичні вірування. Сумнівам та критичному мисленню там немає місця. Щоб переконати людину в тому, що вона помилялася чи її ввели в оману потрібно докласти значних зусиль і багато часу. Часто-густо, особливо з людьми похилого віку, це зробити неможливо в принципі. Таку картину можемо спостерігати в російському суспільстві де переважна більшість населення окрім впливу пропаганди зазнала не менш руйнівного впливу з боку деградованої російської історичної науки.

В цьому місці, варто бути справедливим і наголосити, що українська історична наука часто програє у битвах за історичне минуле. Свого часу росіянам вдалося нав'язати думку, що лише вони є спадкоємцями Київської Русі, Російської імперії, Радянського союзу і не секрет, що до подій 2022 року більшість народів світу сприймали Україну як бунтівну частину Росії. Величезна помилка, на нашу думку, у цьому протистоянні писати власну історію з огляду на теперішні національні інтереси. Все що пережив наш народ в цих державних утвореннях – це історія України. Без виключення. Від заснування першого поселення на київських пагорбах до польоту в космос першої людини й не варто піддаватися на провокативні заяви російського диктатора й «розривати могили», щоб з'ясувати якої національності були ті сотні тисяч солдат, що лежать у братських могилах під Києвом, Курськом, Сталінградом чи Берліном. Перемога у тій війні немає одного власника. Це спільна справа багатьох народів світу.

Стосовно нашого об'єкта дослідження зазначимо, що окупація, а згодом і анексія Кримського півострова Росією супроводжувалась усім набором маніпулятивних технологій особливе місце серед яких займає історична політика. Використовуючи цей інструмент Росія змогла нав'язати думку багатьом впливовим лідерам західного світу про «справедливість такого повернення». І хоча на дипломатичному рівні ніхто з них не визнав Крим російським не треба бути знаним експертом, щоб зрозуміти якою насправді була реакція. Достатньо оцінити результати «важких» санкцій запроваджених проти Росії після подій 2014 року. За великим рахунком, це оказамилування та загравання з російським диктатором призвело до розв'язання повномасштабної війни в Європі у лютому 2022 року. Щось подібне ми уже бачили. На думку знаного англійського історика Нормана Дейвіса, «західні держави ніколи не славилися своєю рішучістю. Коли 1920 р. Червона армія напала на Варшаву, вони з власної ініціативи вислали кілька військових місій, проте не допомогли військовою силою. 1934 р., коли маршал Пілсудський у Парижі натякав про необхідність превентивної війни проти нацистської Німеччини, йому ніхто не відповів. Західні великі держави ніколи не могли до ладу вирішити, чи їхня політика в Східній Європі має спиратися на нові держави, скажімо, Польщу, чи на задовільну їхнім смакам постбільшовицьку Росію, яка ніколи не матеріалізувалася. З 1935 р., коли їхній страх перед Гітлером переріс нелюбов до Сталіна, вони вдалися до гієни, щоб приборкати вовка» [8, с. 1008].

Отже, як було зазначено вище, для формального виправдання своїх дій Росія завжди апелює до минулого. Ну що ж давайте погортаємо сторінки історії і подивимось коли саме Крим став «исконно русскою землею». Для наочності скористаємось хронологічною таблицею 1.

Неважко здогадатися з якої дати сучасна Росія вважає Крим своїм. Проте, як було сказано вище, російська імперія ніколи не була національною державою росіян і претендувати на історичний спадок цієї імперії сучасні українці мають таке ж право як і всі інші народи. Керуючись подібною логікою Крим, анексований російською імперією у 1783 році, є частиною України. Ба більше, якщо переписувати історію з тієї сторінки яка Вам найбільше подобається виникає цілком закономірне питання: чому Росії можна так робити, а, наприклад, Китаю – ні. Подивіться уважно на карту Російської імпе-

рії за 1783 рік. Де Хабаровськ, Дагестан, Чечня, Середня Азія і т. д.? Що посієш – те й пожнеш і йдеться не про можливі альтернативні історичні сценарії, а про найближче майбутнє Російської Федерації. З легкої руки Москви політичне переписування історії може стати модним трендом. До речі, такий підхід не новий. У свій час його використовували майже всі диктатори які хворіли на манію величчя. Так Беніто Муссоліні у своїй зовнішній політиці орієнтувався не багато ні мало на відновленні Римської імперії, правда не відомо точно з якої дати, а його одіозний друг Адольф Гітлер пішов ще далі повіривши у те, що саме йому випала доля встановити тисячолітнє царство Святого Духа на Землі. Правда царство називалось Великонімецький рейх, а святість там визначалася за расовою ознакою.

В аспекті зазначеної проблематики, вельми цікавим є природа російського експансіонізму та шовінізму. На думку Г. Кіссінджера, політика Росії «століттями керувалася власним особливим ритмом, здійснюючи безперервну експансію на землях, що охоплювали майже кожен клімат і цивілізацію, і перериваючись час від часу хіба з необхідності скоригувати свою внутрішню структуру відповідно до масштабів завдань – і тільки для того, аби знову повернутися, як приплив, що розбивається об берег. Від Петра Великого до Володимира Путіна змінювались обставини, однак незмінним залишився ритм. Європа поступово приходила до того, щоб прийняти власну багато полярність як механізм творення балансу, однак Росія вивчала своє розуміння геополітики в суворій школі степу, де величезні кочові орди боролися за ресурси на відкритій місцевості, а фіксованих кордонів практично не було. Регулярні грабіжницькі набіги та поневолення мешканців інших країн були для деяких кочовиків способом життя; незалежність окреслювалася територією, яку народ міг фізично захистити. Росія підтверджувала свій зв'язок із західною культурою, але – навіть з тим, як її розміри зростали в геометричній прогресії, – вона почала вбачати себе обложеним форпостом цивілізації, безпеки якого можна досягнути тільки за допомогою нав'язування своєї абсолютної волі сусідам» [9, с. 46].

І в наш час, наполягаючи на своїй винятковості та унікальності Росія незчулася як повернулася до свого первісного стану – дикої орди азійських степів. «Переконаність росіян в унікальності російської долі, пише А. Дж. Тойнбі, проступала у вірі, що мантия Константинополя – «Другого Рима» – впала

Таблиця 1

Роки	Події	Чий Крим?
XII ст. до н. е.	Кримські степи населяють киммерійці	Киммерійський
VIII-VII ст. до н. е.	Колонізація Криму греками	Грецький
V ст. до н. е.	Об'єднання грецьких міст у східній частині Криму в Боспорське царство	Грецький
III-II ст. до н. е.	Центр скіфської держави переноситься із Придніпров'я до Криму	Скіфський
II ст. до н. е.	Скіфи на чолі зі Скілуром вступають у боротьбу з грецькими містами за приморські гавані. На боці греків – цар Понта Мітрідат VI Євпатор, який послав до Криму війська під керівництвом Діофанта. Армія Діофанта розгромила скіфську державу та включила грецькі міста до складу Понту.	Грецький
107 р. до н. е.	Повстання скіфа Савмака, придушене Мітрідатом, який утвердив своє тимчасове панування на Боспорі та в Херсонесі	Грецький
63 р. до н. е.	Понт завойований Римською імперією, кримські міста переходять під контроль римлян. Початок панування Римської Імперії у Криму.	Римської імперії
I ст. н. е.	Вторгнення сарматів у степову частину Криму.	Сарматський
Друга половина II століття	Боротьба Боспорського царства із залишками кримських скіфів. Скіфи зазнають поразки, їхні землі розділені між Боспором, Римом та сарматами.	Грецький Римський Сарматський
Середина III століття	Навала готів. Вони захоплюють усі колишні володіння римлян (крім Херсонеса), сарматів та беруть під свій контроль Боспорське царство.	Готський Римський
269-270 рр.	Римські війська відкидають варварів за Дунай.	Римської імперії
375 рік	Навала гунів, розгром ними Боспорського царства.	Гунський
IV-V ст.	Поступове відновлення влади Римської (Візантійської) імперії над гірською частиною Криму. Уцілілі після навали гунів готи приймають владу Візантії	Римський (Візантійський)
Кінець VII ст.	Майже всю територію Криму захоплюють хозари, крім Херсонеса, що залишився під владою Візантії.	Хозарський Візантійський
X-XIII ст.	Частина Криму у складі Київської Русі	Візантійський Київської Русі
X ст.	Після розгрому хозарського каганату русичами степовий Крим переходить до печенігів.	Візантійський Печеніжський
XI ст.	Степовачастина Криму завойована кипчаками.	Візантійський Кипчакський
XIII ст.	Послаблення влади Візантії. Частина її володінь переходить до генуезців, частина стає самостійним князівством Готія (Феодоро).	Візантійський Італійський
1239 р.	Завоювання Криму татаро-монгольським військом хана Бату. Степовий Крим стає частиною (улусом) Золотої Орди.	Монгольський
1441 р.	Утворення незалежного Кримського Ханства.	Татарський
1475 р.	Османське військо під командуванням Гедика Ахмеда паші завойовує генуезькі володіння та князівство Феодоро. Кримське ханство потрапляє у васальну залежність від імперії Османа.	Османської імперії
1783 р.	Включення Криму до складу Російської імперії	Російської імперії
1917-1920 рр.	Громадянська війна. На території Криму кілька разів змінюють один одного «білі» та «червоні» уряди.	?
18 жовтня 1921 р.	Декретом ВЦВК та РНК РРФСР утворено Автономну Кримську Радянську Соціалістичну Республіку у складі РРФСР.	РРФСР
1941-1944 рр.	Крим окуповано фашистською Німеччиною	Німецький
30 червня 1945 р.	Указом Президії ВР СРСР Кримська АРСР перетворена на Кримську область у складі РРФСР.	РРФСР
19 лютого 1954	Указ Президії ВР СРСР про передачу Кримської області із складу РРФСР до складу УРСР.	УРСР
1 грудня 1991 р.	На загальноукраїнському референдумі 54% голосів кримчан підтримали незалежність України.	УРСР, Український

на плечі Росії. Московські претензії на роль єдиного осідку та твердині православного християнства досягли кульмінації у створенні 1589 р. автокефального Московського патріархату, саме тоді, коли російським територіям, значно поменшеним унаслідок зазіхань середньовічного Заходу, стала загрожувати тільки-но народжена доба тріумфів новітньої західної технології.

На цей виклик Росія відповіла трьома різними відгуками. Перший – це тоталітарна реакція «зелотів», і її типовим виявом є фанатична секта старообрядців. Другий відгук – цілковите «іродіанство», і його виявом є геній Петра I. Петрова політика полягала в перетворенні Російської імперії з православної світової держави на одну з локальних держав новітнього західного світу. Визнавши Петрову політику, росіяни кінець кінцем змирилися, що їм треба стати таким самим народом, як і решта, і мовчки зріклися претензій Москви на унікальність своєї долі як твердині православ'я – єдиного, як гадають старовіри, суспільства, що несе надію на майбутнє всьому людству. Хоча Петрова політика протягом більше ніж двох століть нібито здобувала очевидні успіхи, російський народ ніколи не підтримував її щиросердно. Ганебний крах російських мілітарних зусиль під час загальної війни 1914–1918 рр. став очевидним свідченням, що після двохсот з гаком

років експерименту Петрова політика вестернізації виявилася не тільки неросійською, а й невдалою: вона не «принесла добра», і за цих обставин через комуністичну революцію знов утвердилось довго згнічуване наполягання на унікальності російської долі» [10, с. 146].

Висновки. Ми не ставили собі за мету в цій роботі дискутувати на тему «загадкової російської душі» чи «унікальності російської долі». Скажемо лише, що якщо в найближчому майбутньому в цій країні пануватиме режим Путіна не далеко той час коли за подібні цитати будуть засуджувати до тривалих термінів позбавлення волі за статтею «Про дискредитацію російської історії». Можливо хтось заперечить, що такої статті не існує? Це лише питання часу.

Отже, аналізуючи російські наративи щодо власної зверхності та приналежності тих чи інших територій мусимо враховувати той факт, що у своїх прагненнях до експансії ця держава не знає меж і єдиним дієвим механізмом здатним зупинити її в цьому є сила. Сила нового світового порядку, що буде базуватися на жорсткому контролі виконання державами норм міжнародного права. Таким чином, по завершенні війни Україні разом із найближчими сусідами потрібно виробити такі гарантії та механізми власної безпеки, щоб наступні покоління наших громадян жили в мирі та спокої.

Література:

- 1.Бжезинский З. Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические императивы. Москва: Международные отношения, 1999. 256 с.
- 2.Ясперс К. Смысл и назначение истории. Москва: Политиздат, 1991. 527 с.
- 3.Головаха Є. «Як порівняти з "братським" народом - ми таки святі» URL: <https://i-soc.com.ua/ua/news/yak-porivnyati-z-bratskim-narodom-mi-taki-svyati> (дата звернення 25.09.2022).
- 4.Левада-центр. «Мониторинг ксенофобских настроений, июль 2018» URL: <https://www.levada.ru/2018/08/27/monitoring-ksenofobskih-nastroenij/> (дата звернення 25.09. 2022).
- 5.Ломброзо Ч. Гениальность и помешательство. Киев: Издательский союз «Андронум», 2020. 220 с.
- 6.Лебон Г. Психология социализма. Киев: Издательский союз «Андронум», 2020. 316 с.
- 7.Дмитренко М. А. Політична система України: розвиток в умовах глобалізації та інформаційної революції. Київ: Знання України, 2008. 544 с.
- 8.Норман Дейвіс. Європа: Історія. Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2008. 1464 с.
- 9.Кіссінджер Г. Світовий порядок. Роздуми про характер націй в історичному контексті. Київ: Наш формат, 2017. 320 с.
10. Тойнбі А. Дослідження історії. Т.2. Київ: «Основи», 1995. 401 с.

References:

- 1.Bzhezinskij Z. Velikaja shahmatnaja doska. Gospodstvo Ameriki i ego geostrategicheskie imperativy. Moskva: Mezhdunarodnye otnoshenija, 1999. 256 s.
- 2.Jaspers K. Smysl i naznachenie istorii. Moskva: Politizdat, 1991. 527 s.
- 3.Holovakha Ye. «Iak porivnyaty z "bratskym" narodom - my taky sviati» URL: <https://i-soc.com.ua/ua/news/yak-porivnyati-z-bratskim-narodom-mi-taki-svyati> (data zvernennia 25.09.2022).
- 4.Levada-centr. «Monitoring ksenofobskih nastroyenij, ijul' 2018» URL: <https://www.levada.ru/2018/08/27/monitoring-ksenofobskih-nastroenij/> (data zvernennja 25.09. 2022).
- 5.Lombroso Ch. Genial'nost' i pomeshatel'stvo. Kiev: Izdatel'skij sojuz «Andronum», 2020. 220 s.

6. Lebon G. Psihologija socializma. Kiev: Izdatel'skij sojuz «Andronum», 2020. 316 s.
7. Dmytrenko M. A. Politychna systema Ukrainy: rozvytok v umovakh hlobalizatsii ta informatsiinoi revoliutsii. Kyiv: Znannia Ukrainy, 2008. 544 s.
8. Norman Devis. Yevropa: Istoriia. Kyiv: Vydavnytstvo Solomii Pavlychko «Osnovy», 2008. 1464 s.
9. Kissindzher H. Svitovyi poriadok. Rozdumy pro kharakter natsii v istorychnomu konteksti. Kyiv: Nash format, 2017. 320 s.
10. Toinbi A. Doslidzhennia istorii. T.2. Kyiv: «Osnovy», 1995. 401 s.

УДК 32

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4\(64\)-6](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4(64)-6)

Валентин КОЛЄЧКІН

аспірант, спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування», ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039
ORCID: 0000-0002-5679-6656

Valentyn KOLIECHKIN

Postgraduate Student, specialty 281 «Public management and administration», Interregional Academy of Personnel Management, Frometivska str., 2, Kyiv, Ukraine, 03039
ORCID: 0000-0002-5679-6656

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ У ДОБУ ПОСТМОДЕРНУ

RESEARCH METHODOLOGY OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE INFORMATION SPHERE IN THE POSTMODERN AGE

Стаття присвячена огляду низки методологій дослідження державного управління інформаційною сферою в добу постмодерну, а також виокремлення висновків щодо системи такого управління в Україні.

Проаналізовано праці зарубіжних та українських фахівців з державної політики і державного управління та з'ясовано, що за всієї наявності доволі великої спеціальної літератури з проблем державного управління інформаційною сферою існують недостатньо або неглибокопредметно проаналізованими окремі аспекти такого управління, його подальшого практичного вдосконалення.

Особливу увагу у статті приділено тому, що інформація у сучасному світі за багатьох обставин суттєво змінила свій характер і особливості, а це – вирішальний її вплив на особистість, великі групи людей (соціуми), держави, політику і таке ін.

Автором зроблено висновки, що глобалізація ЗМІ – це коло тих проблем, що повинні предметно аналізуватися тому, що це – глобалізація світу, яка є далеко не позитивним інтеграційно-комунікативним процесом. Також зроблено висновок про те, що відповідна нормативно-правова база для оптимального впорядкування соціального статусу, функціонування інформації в сучасній Україні є, а от механізми саморегулювання засобів інформації потребують значного вдосконалення.

Зосереджено увагу на низці досліджень вчених-суспільствознавців, в яких зазначається, що інформаційна політика має пряме відношення саме до соціогуманітарної сфери. При цьому, слід принципово розділяти інформацію взагалі від інформації соціальної.

Окрім того, розглянуто коло теоретико-прикладних питань і проблем, до яких віднесено інформатизацію та державне управління соціальними системами. Також проаналізовано коло проблем суто державного управління інформаційною сферою.

Ключові слова: інформаційна сфера, суспільство, комунікації, політика, ЗМІ, державне управління.

The article is dedicated to the review of a number of research methodologies of state management of the information sphere in the postmodern age, as well as the highlighting of conclusions regarding the system of such management in Ukraine.

The works of foreign and Ukrainian specialists in public policy and public administration have been analyzed and it has been found that despite the existence of quite a large amount of special literature on the problems of public administration in the information sphere, there are insufficiently or in-depth analyzes of individual aspects of such administration and its further practical improvement.

The article pays special attention to the fact that information in the modern world has, under many circumstances, significantly changed its nature and features, and this is its decisive influence on the individual, large groups of people (societies), states, politics, etc.

The author concluded that the globalization of mass media is a range of problems that must be objectively analyzed because it is the globalization of the world, which is far from a positive integration and communication process. It was also concluded that there is an appropriate regulatory and legal framework for optimal regulation of social status and functioning of information in modern Ukraine, but the mechanisms of self-regulation of information media need significant improvement.

Attention is focused on a number of studies by social scientists, in which it is noted that information policy is directly related to the socio-humanitarian sphere. At the same time, it is necessary to fundamentally separate information in general from social information.

In addition, a range of theoretical and applied issues and problems were considered, including informatization and state management of social systems. A range of problems of purely state management of the information sphere is also analyzed.

Key words: information sphere, society, communications, politics, mass media, public administration.

Актуальність дослідження означеної проблеми.

Державне управління в добу постмодерну має цілісний і, одночасно, багатовекторний характер, оскільки йдеться про управління багатьма сферами суспільного розвитку. Якщо виділяти безпосередньо державне управління інформаційною сферою, то слід зробити акцент на тому, що це один з важливіших аспектів управління саме соціальним розвитком, оскільки фахівці в цілому виділяють такі типи ресурсів: економічні, фінансові, матеріально-технічні, кадрові, організаційні, інформаційні [3, с. 880].

Зростання і розширення інформаційної бази суспільного розвитку загалом, формування інформаційних суспільств, посилення впливу інформаційної складової на увесь, особливо, духовний процес розвитку сучасних держав і суспільств потребує визначення і обрання більш предметних і точних методологічних засад дослідження означених проблем.

Ступінь наукового аналізу проблем державного управління інформаційною сферою.

Безумовно, базовою основою наукового аналізу означених проблем є праці зарубіжних та українських фахівців з державної політики і державного управління загалом, серед яких особливо виділяють праці українських дослідників І. Біласа, О. Валецького, А. Гальчинського, В. Кременя, І. Кураса, В. Кучеренка, М. Михальченка, І. Розпубенка, Ф. Рудича, С. Рябова та інших. У контексті означених нами проблем виділимо праці В. Тертички та В. Малиновського.

Як справедливо зазначає, зокрема, В. Малиновський «сучасне державне управління аж ніяк не зводиться до суто українського, як власне, і до будь-якого національного. Воно є узагальненим соціальним явищем, що ґрунтується на теоретичних надбаннях та практиці, вироблених усіма цивілізаціями світу» [10, с. 601].

Різноманітним аспектам ролі, значенню інформаційної політики, інформаційної сфери, державного управління інформаційною сферою присвячені численні праці багатьох зарубіжних фахівців, серед яких виділяємо роботи Д. Белла, П. Друкера, М. Кастельса, Й. Масуди, Ф. Махлупа, К. Мейя, Т. Стоунера, Д. Тапскотт, Е. Тофлера, Ф. Уєбстера та інших. Підкреслимо, що вказані автори здебільшого аналізують означені нами проблеми з позицій формування так званих інформаційних суспільств. При цьому можна цілком погодитися з думкою українського політолога

О. Маруховського стосовно того, що у вітчизняній науковій літературі найменш дослідженими аспектами «були і залишаються теоретико-концептуальні засади інформаційного суспільства» [11, с. 8].

За всієї наявності доволі великої спеціальної літератури з проблем державного управління інформаційною сферою існують недостатньо або неглибокопредметно проаналізованими окремі аспекти такого управління, його подальшого практичного вдосконалення.

Мета наукового розгляду – виокреслення та обґрунтування методологічних проблем аналізу державного управління інформаційною сферою з тим, щоб поглибити такий розгляд.

Виклад основного матеріалу.

Вочевидь, треба робити найперше акцент на тому, що інформація у сучасному світі за багатьох обставин суттєво змінила свій характер і особливості, а це – вирішальний її вплив на особистість, великі групи людей (соціуми), держави, політику і таке ін. Так, відомий український політолог в галузі PR-технологій Л. Кочубей доречно зазначає нині, завдяки поширенню та використанню новітніх інформаційних технологій «політики, політика, партії, передвиборчі змагання, власне політична та законотворча діяльність віртуалізується» [9, с. 333]. Тобто, пряме інформаційно-комунікативне спілкування у політиці та й суспільному житті все більше відходить на другий план. З'являються навіть теорії типу «теледемократії» (американський соціолог А. Етціоні), а інший вчений США Н. Негропonte взагалі вважає, що національна держава під впливом глобальних комунікацій зникне. Це означає, що інформація, інформаційний простір у будь-якій державі має регулюватися на принципово інших засадах, але, найперше, з тим, щоб не було порушень прав і свобод громадян (людини), в тому числі й права на інформацію. Доречно привести думку одного з найпопулярніших українських фахівців з проблем комунікативної лінгвістики Ф. Бацевича, який пише: «Ефективність спілкування відрізняється від ефективності, наприклад, у виробництві, в якому вона пов'язана з мінімізацією затрат. У спілкуванні ж, навпаки, щоб досягти комунікативного успіху, необхідно застосувати весь арсенал вербальних і невербальних засобів, дотримуватися законів, правил, конвенцій спілкування, норм етики тощо, тобто витрачати більше зусиль» [2, с. 38]. Те, що Інтернет, наприклад, має низку великих переваг перед традиційними засобами масової інформації, ніхто заперечувати не стане, але постає питання, як зарадити тому, що він

далеко не краще впливає на комунікативні можливості й потреби людини (яка, як особистість великою мірою формується в процесі прямого комунікативного спілкування). Або: як зарадити тому, що завдяки ері так званих «розколотих комунікацій» світ стає все більш фрагментарним, віртуальним, розбіжним. Отже, глобалізація ЗМІ це коло тих проблем, що повинні предметно аналізуватися тому, що це – глобалізація світу, яка є далеко не позитивним інтеграційно-комунікативним процесом.

І ще одне, принципового характеру, питання. Багато вчених-суспільствознавців нині зазначають, що інформаційна політика має пряме відношення саме до соціогуманітарної сфери. В Україні, зокрема, йдеться про праці В. Андрущенка, Л. Губерського, М. Михальченка [1], П. Ситніка, Л. Мисіва [12], О. Маруховського [11] та багатьох інших. При цьому, слід принципово розділяти інформацію взагалі від інформації соціальної. Якщо перша – це просто повідомлення про щось, певні свідчення, що є об'єктом зберігання, переробки, передачі, то соціальна інформація – це те, що відображає соціальну дійсність, життєдіяльність суспільства у певних повідомленнях, свідченнях [13, с. 112-113]. Це до того, що державне управління (в політичному, правовому, організаційному і т. ін. відношенні) інформаційною сферою має таку особливість обов'язково враховувати.

Друге коло теоретико-прикладних питань і проблем – це інформатизація і державне управління соціальними системами. На першому місці тут, безумовно, постають питання належного законодавчого врегулювання відносин влади і засобів масової інформації [14, с. 289]. Йдеться про державну інформаційну політику в цілому на законодавчому рівні. Нагадаємо, що в країнах розвинутої демократії система такої взаємодії базується на двох головних принципах:

1) максимальне невтручання влади не тільки в діяльність, але й регулювання діяльності засобів масової інформації;

2) колегіальність органів, які таке регулювання здійснюють.

У першому випадку органи, що регулюють інформаційну діяльність мають бути максимально невідконтрольними державній владі, а у другому – органи, що здійснюють регулювання інформаційної діяльності повинні бути інститутами не влади, а суспільства, громадськості.

Якщо спробувати спроектувати ці засадничі положення на український інформаційний «грунт», то не важко дійти висновку про

те, що відповідна нормативно-правова база для оптимального впорядкування соціального статусу, функціонування інформації в сучасній Україні є, а от механізми саморегулювання засобів інформації потребують значного вдосконалення.

Більш дієвою має бути і практична реалізація державної політики стосовно інформатизації суспільства, розвитку електронного врядування в усіх аспектах задоволення запитів та інформаційних потреб громадян, суспільства, країни в цілому. «Загалом, - зазначають автори монографії «Інформаційна складова державної політики та управління», можна сказати, що в Україні достатньо швидкими темпами відчувуються первинні (підкреслено нами – В.К.) процеси становлення електронного врядування, хоча й достатньо простих формах. Але це – суттєві зрушення для поточної структури влади України» [7, с. 117]. В подальшому належить зробити більше в плані забезпечення публічного доступу громадян до інформації. Провідна роль в цьому належить так званому сектору – різноманітним організаціям, об'єднанням. Практична участь громадян у забезпеченні електронного доступу до публічної інформації здійснюється декількома шляхами:

а) шляхом реалізації практичних ініціатив стосовно надання громадянам незалежної інформації, і, найперше, щодо реалізації державних ініціатив і функцій;

б) за рахунок інформування широких громадських кіл про їх права і обов'язки;

в) ініціювання перед публічною адміністрацією як вирішення проблем подолання недоліків у виконанні державних функцій, так і внесення відповідних і необхідних змін, доповнень у норми права, які, власне, і регулюють виконання державних функцій.

Тут досить доречним є таке зауваження українських фахівців у сфері PR-технологій В. Королько і О. Некрасової: «Не можна не помічати, що практиків сфери зав'язків із громадськістю, на відміну від представників фундаментальної соціальної науки, цікавить в першу чергу управління соціальними (міжособистісними та груповими) контактами й публічною комунікацією» [8, с. 325].

Врешті, коло проблем суто державного управління інформаційною сферою. Правомірно вважати, що державне управління інформаційною сферою – це головним чином, управління інтелектуальними, людськими і матеріальними ресурсами, що обстоюють цю сферу. Отже, і аналіз такого управління має бути комплексним, максимально цілісним. При цьому можна пого-

дитися з думкою української дослідниці О. Кіреєвої стосовно того, що йдеться тут саме про управління інтелектуальними ресурсами. «Державно-управлінська діяльність у сфері розвитку інтелектуальних ресурсів, - пише авторка, - має ґрунтуватися на інтелектуальних інноваційних методах та технологіях. Насамперед, це уміння інтегрувати інтелект людей, будити в них ініціативу, творчість, новаторство, прагнення до оригінальних, самостійних дій і рішень, успіху, а також здатність залучати в організації професіоналів і утримувати їх, формувати атмосферу щирої зацікавленості всіх в усіх справах, працювати на рівні високих стандартів» [4, с. 153].

Висновки.

1. Державне управління інформаційною сферою об'єктивно є одним із вирішальних інструментів державного управління суспільним розвитком загалом і найперше має бути людиноцентричним, тобто, управлінням людськими ресурсами. Зрозуміло, що базовою засадою такого управління є, в цілому, матеріальні ресурси, в тому числі й ті, що безпосередньо стосуються інформаційної сфери.

2. За усієї важливості ролі державного управління у всіх сферах суспільного розвитку, в процесі формування і подальшого інноваційного розвитку державного управління інформаційною сферою особливий акцент, вважаємо, має робитися на тому, що таке управління має спрямовуватися на формування і розвиток духовних цінностей суспільства. В кінцевому випадку, йдеться про вироблення й практичну реалізацію державної політики, «яка визначає пріоритетні напрями державного впливу на розвиток духовності як на найближчий час, так і на перспективу» [4, с. 192].

3. Державне управління інформаційною сферою в сучасній Україні має все більш набувати інноваційного характеру, коли домінує використання і впровадження нових управлінських технологій. Саме вони: розширюють права громадян за рахунок доступу до інформації (найперше – публічної); розширюють участь громадян в усіх управлінських процесах; забезпечують приватні засади життя і анонімність особистих людських комунікацій, а, по великому рахунку, радикально змінюють інформаційну взаємодію держави і суспільства.

Література:

1. Андрущенко В.П., Губерський Л.Г., Михальченко М.І. Культура. Ідеологія. Особистість: методологія – світоглядний аналіз. Київ.
2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. Київ: Видавничий центр «Академія»; 2004. 344 с.
3. Енциклопедія державного управління : у 8т. / Національна академія державного управління при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін. К.: НАДУ, 2011. Т.1.: Теорія державного управління / наук.-ред. колегія: В.М. Князев (співголова), І.В. Розпутенко (співголова) та ін. 2011. 748 с.
4. Енциклопедія державного управління: у 8т. / Національна академія державного управління при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ: НАДУ, 2011. Т.4.: Галузеве управління / наук.-ред. колегія: М.М. Іжа (співголова), В.Г. Бодров (співголова) та ін. 2011. 648 с.
5. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін.; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. Київ: НАДУ, 2010. 820 с.
6. Інформатизація управління соціальними системами: організаційно-правові питання теорії і практики: навч. посіб. / В.Д. Гавловський, Р.А. Калюньський, В.С. Цимбалюк та ін., За заг. ред. М.Я. Швеця, Р.А. Калюньського. К.: МАУП, 2003. – 336 с.
7. Інформаційна складова державної політики та управління: монографія. Соловійов С.Г. та ін.; Заг. ред. д. держ. упр. проф. Грицак Н.В. Київ : К.І.С., 2015. 320 с.
8. Королько В.Г., Некрасова О.В. Зв'язки з громадськістю. Наукові основи, методика, практика. Підр. для студентів вищих навчальних закладів / 3-тє вид. допов. і переробл. К., Вид. дім «Києво-Могилянська академія». 2009. 839 с.
9. Кочубей Л.О. PR у політичній сфері: Підручник. К., ІПІ ЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України. 2013. 472 с.
10. Малиновський В.Я. Державне управління: Навчальний посібник. – 3-тє вид., переробл. та допов. Київ: АТІКА. 2009. 608 с.
11. Мураховський О.О. Інформаційне суспільство: теоретико-концептуальні засади: навчальний посібник. Київ : Університет економіки та права «Крок». 2007. 136 с.
12. Мисів Л.В. Особливості діяльності суб'єктів державної політики щодо формування та розвитку духовних цінностей українського суспільства. *Вісник НАДУ*. Київ: 2005. № 3. С. 451–455.

13. Трощинський В.П. Державна політика в соціогуманітарній сфері: Навч. посіб. / В.П. Трощинський, П.К. Ситнік, В.А. Скуратівський та ін. К. 2007. 451 с.
14. Чічановський А.А., Старіш О.Г. Інформаційні процеси в структурі світових комунікаційних систем: Підручник. К., Грамота. 2010. 568 с.

References:

1. Andrushchenko V.P., Huberskyi L.H., Mykhalchenko M.I. Kultura. Ideolohiia. Osobystist: metodolohiia – svitohliadnyi analiz. Kyiv [in Ukrainian].
2. Batsevych F.S. Osnovy komunikatyvnoi linhvistyky: Pidruchnyk. Kyiv: Vydavnychiy tsentr «Akademiia»; 2004. 344 s. [in Ukrainian].
3. Entsyklopediia derzhavnoho upravlinnia : u 8t. / Natsionalna akademiia derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy; nauk.-red. kolehiia: Yu.V. Kovbasiuk (holova) ta in. K.: NADU, 2011. T.1.: Teoriia derzhavnoho upravlinnia / nauk.-red. kolehiia: V.M. Kniazhev (spivholova), I.V. Rozputenko (spivholova) ta in. 2011. 748 s. [in Ukrainian].
4. Entsyklopediia derzhavnoho upravlinnia: u 8t. / Natsionalna akademiia derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy; nauk.-red. kolehiia: Yu.V. Kovbasiuk (holova) ta in. Kyiv: NADU, 2011. T.4.: Haluzeve upravlinnia / nauk.-red. kolehiia: M.M. Izha (spivholova), V.H. Bodrov (spivholova) ta in. 2011. 648 s. [in Ukrainian].
5. Entsyklopedychnyi slovnyk z derzhavnoho upravlinnia / uklad.: Yu.P. Surmin, V.D. Bakumenko, A.M. Mykhnenko ta in.; za red. Yu.V. Kovbasiuka, V.P. Troshchynskoho, Yu.P. Surmina. Kyiv: NADU, 2010. 820 s. [in Ukrainian].
6. Informatyzatsiia upravlinnia sotsialnykh systemamy: orhanizatsiino-pravovi pytannia teorii i praktyky: navch. posib. / V.D. Havlovskiy, R.A. Kaliunskiy, V.S. Tsymbaliuk ta in., Za zah. red. M.Ya. Shvetsia, R.A. Kaliunskoho. – K.: MAUP, 2003. – 336 s. [in Ukrainian].
7. Informatsiina skladova derzhavnoi polityky ta upravlinnia: monohrafiia. Soloviov S.H. ta in.; Zah. red. d. derzh. upr. prof. Hrytsak N.V. – Kyiv : K.I.S., 2015. 320 s. [in Ukrainian].
8. Korolko V.H., Nekrasova O.V. Zv'iazky z hromadskistiu. Naukovi osnovy, metodyka, praktyka. Pidr. dlia studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv / 3-tie vyd. dopov. i pererobl. K., Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia». 2009 – 839 s. [in Ukrainian].
9. Kochubei L.O. PR u politychnii sferi: Pidruchnyk. K., IPI END im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy. 2013. 472 s. [in Ukrainian].
10. Malynovskiy V.Ya. Derzhavne upravlinnia: Navchalnyi posibnyk. – 3-tie vyd., pererobl. ta dopov. Kyiv: ATIKA. 2009. 608 s. [in Ukrainian].
11. Murakhovskiy O.O. Informatsiine suspilstvo: teoretyko-kontseptualni zasady: navchalnyi posibnyk. Kyiv : Universytet ekonomiky ta prava «Krok». 2007. 136 s. [in Ukrainian].
12. Mysiv L.V. Osoblyvosti diialnosti sub'ektiv derzhavnoi polityky shchodo formuvannia ta rozvytku dukhovnykh tsinnosti ukrainskoho suspilstva. Visnyk NADU. Kyiv: 2005. №3. s. 451–455. [in Ukrainian].
13. Troshchynskiy V.P. Derzhavna polityka v sotsiohumanitarnii sferi: Navch. posib. / V.P. Troshchynskiy, P.K. Sytnik, V.A. Skurativskiy ta in. K. 2007. 451 s. [in Ukrainian].
14. Chichanovskiy A.A., Starish O.H. Informatsiini protsesy v strukturi svitovykh komunikatsiinykh system: Pidruchnyk. K., Hramota. 2010. 568 s. [in Ukrainian].

УДК 351:504+008

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4\(64\)-7](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4(64)-7)

Інна КОНОНЕНКО

кандидат педагогічних наук, докторант, Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, вул. Академіка Ромоданова, 12/2, Київ, Україна, 03057
ORCID: 0000-0001-9553-5339

Inna KONONENKO

PhD in Pedagogy, Doctoral Student, Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Akademika Romodanova str., 12/2, Kyiv, Ukraine, 03057
ORCID: 0000-0001-9553-5339

ЕФЕКТИВНІСТЬ СПІВПРАЦІ СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В ЕКОЛОГІЧНІЙ СФЕРІ

EFFICIENCY OF COOPERATION OF PUBLIC MANAGEMENT ENTITIES IN THE ENVIRONMENTAL SPHERE

У статті розглянуто шляхи удосконалення співпраці в системі публічного управління в екологічній сфері. Підтверджено необхідність співпраці влади, урядових і неурядових екологічних організацій та об'єднань тощо. Наголошено на низькій ефективності механізму впливу громадянського суспільства на вирішення екологічних проблем через громадські об'єднання. Підкреслено важливість розширення переліку шляхів співпраці недержавних організацій у сфері екології як з органами влади (центральної та місцевої), так і з громадськістю. З'ясовано, що сьогодні залишається низьким рівень поінформованості населення щодо стану навколишнього середовища. Доведено необхідність удосконалення співпраці в цій сфері між владними структурами, громадськими організаціями, громадськими лідерами тощо. Встановлено, що успішна екологічна політика не може бути результатом дій лише центральної чи місцевої влади, вона віддзеркалює ефективність взаємодії та співпраці органів влади, громадськості, а також різних суспільних груп. Охарактеризовано основні проблемні питання та кроки, які мають бути зроблені для покращення екологічної ситуації в Україні. Досліджено ефективність діяльності неурядових організацій та об'єднань, які займаються питаннями охорони навколишнього середовища в Україні та особистий внесок українців у покращення екологічної ситуації. Наголошено на необхідності підвищення рівня екологічної свідомості та культури населення. Вказано на важливість організації процесу співпраці між всіма суб'єктами публічного управління в екологічній сфері та її подальшої координації. Висунуто вимоги щодо забезпечення ефективності такої співпраці. Представлено модель співпраці в системі публічного управління в екологічній сфері та виокремлено мету та цілі такої співпраці. Наголошено, що ефективність співпраці здатна забезпечити нарощення потенціалу, який за необхідності може бути мобілізований як «відповіді» на певні «виклики».

Ключові слова: комунікація, координація, взаємодія, функції, синергетичний ефект, органи місцевого самоврядування, інститути громадянського суспільства, екологічні проблеми.

The article considers ways to improve cooperation in the system of public management in the environmental sphere. The need for cooperation between the government, governmental and non-governmental environmental organizations and associations, etc. has been confirmed. The ineffectiveness of the mechanism of civil society influence on solving environmental problems through public associations is emphasized. The importance of expanding the list of ways of cooperation of non-governmental organizations in the field of ecology with both government agencies (central and local) and the public was emphasized. It was found that today the level of public awareness about the state of the environment remains low. The necessity of improving cooperation in this field between government agencies, public organizations, public leaders, etc. has been proved. It is established that a successful environmental policy cannot be the result of actions of central or local government alone, it reflects the effectiveness of interaction and cooperation between government, the public and various social groups. The main problematic issues and steps to be taken to improve the environmental situation in Ukraine are described. The effectiveness of the activities of non-governmental organizations and associations dealing with environmental issues in Ukraine and the personal contribution of Ukrainians in improving the environmental situation are studied. The need to increase the level of environmental awareness and culture of the population was emphasized. The importance of organizing the process of cooperation between all subjects of public management in the environmental sphere and its further coordination is pointed out. Requirements have been made to ensure the effectiveness of such cooperation. The model of cooperation in the system of public management in the environmental sphere is presented and the purpose and goals of such cooperation are highlighted. It was emphasized that the effectiveness of cooperation can provide capacity building, which if necessary can be mobilized as a "response" to certain "challenges".

Key words: communication, coordination, interaction, functions, synergetic effect, local self-government bodies, civil society institutions, environmental problems.

Постановка проблеми. Сьогодення демонструє багато підтверджень того, що в суспільстві існує запит на реалізацію певних організаційних кроків із боку влади, урядових і неурядових екологічних організацій та об'єднань (посилення контролю за діяльністю промислових підприємств; контроль за якістю харчових продуктів; масове встановлення сортувальних контейнерів тощо). Водночас залишається неефективним механізм впливу громадянського суспільства на вирішення екологічних проблем через громадські об'єднання. Тому важливості набуває розширення переліку шляхів співпраці недержавних організацій у сфері екології як з органами влади (центральної та місцевої), так і з громадськістю. Сьогодні також залишається низьким рівень поінформованості населення щодо стану навколишнього середовища в різних населених пунктах нашої держави. Зазначене свідчить про необхідність удосконалення співпраці в цій сфері між владними структурами, громадськими організаціями, громадськими лідерами тощо.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Науковий дискурс, що порушує питання ефективності співпраці в системі публічного управління в екологічній сфері окреслено в роботах дослідників в різних аспектах. На окрему увагу заслуговують роботи О. Васюти, Б. Данилишина, Т. Іванової, Н. Малиш, що стосуються напрямів формування і реалізації державної екологічної політики в Україні. Сьогодні проводяться соціологічні опитування, які дозволяють виділити актуальні шляхи подальшої роботи щодо виявлення та вирішення екологічних проблем. Так, С. Балюк, Н. Клаунінг, Л. Четвертухіна, М. Коваль-Гончар представили повний звіт за

результатами соціологічного дослідження, що описує екологічні тренди в Україні та погляд громадян на основні питання, які стосуються екологічної сфери. Водночас питання підвищення ефективності співпраці в системі публічного управління за цим напрямом залишаються малодослідженими в частині формування дієвого процесу співпраці.

Мета статті полягає в розробці пропозицій щодо формування шляхів сприяння співпраці в системі публічного управління у сфері екології.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основні принципи співпраці в системі публічного управління, яка стосується екологічної сфери, покликані дати відповіді на головні питання щодо найкращих шляхів підвищення її ефективності. Сьогодні вже існує підтвердження того, що успішна екологічна політика не може бути результатом дій лише центральної чи місцевої влади, вона віддзеркалює ефективність взаємодії та співпраці органів влади, громадськості, а також різних суспільних груп. Однак головну відповідальність за покращення екологічної ситуації українці покладають на місцеву владу (рис. 1). При цьому відповідальність неурядових екологічних організацій посідає майже останню позицію.

Варто зауважити й те, що переважна більшість українців серед кроків, які має зробити держава для підвищення відповідальності бізнесу до екологічних проблем (респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді), віддає перевагу посиленню екологічних вимог до підприємств і підвищенню штрафів за їхнє невиконання (60,6 %). Також 39,4 % опитаних вважають за доцільне закрити всі екологічно небезпечні підприємства, якщо

Рис. 1. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Як Ви вважаєте, хто має нести відповідальність за покращення екологічної ситуації у Вашому населеному пункті?» (респонденти могли обрати не більше двох варіантів відповіді) [1]

вони не запровадять заходи щодо підвищення екологічної безпеки. Водночас 36,6 % вбачають за доцільне запровадження податкових пільг для підприємств, які займаються підвищенням екологічної безпеки. Що стосується органів місцевого самоврядування та державних діячів (рис. 2), варто зазначити про те, що переважна більшість респондентів мають думку про недостатню увагу до екологічних проблем з боку державних діячів та місцевої влади. Важливо підкреслити й те, що відповіді на питання «Як Ви вважаєте, що важливіше: економічне зростання чи збереження навколишнього середовища?» розподілились таким чином: 46,3 % важливішим вважають навколишнє середовище; 35,4 % віддають перевагу економічному зростанню; 18,3 % не змогли відповісти на це питання.

Основні кроки, які мають бути зроблені, на думку респондентів, для покращення екологічної ситуації на рівні населеного пункту, представлені на рис. 3. Як можемо побачити, 28,3 % респондентів визнає необхідність підвищення екологічної культури населення. Такий крок, на думку громадськості, є важливішим, наприклад, прибирання сміття з вулиць чи закриття екологічно шкідливих виробництв. Зауважимо, що актуальним залишається дослідження ефективності діяльності неурядових організацій та об'єднань, які займаються питаннями охорони навколишнього середовища в Україні (рис. 4).

Як демонструють результати опитування, 91,8 % респондентів зовсім не володіють інформацією щодо діяльності у відповідному напрямі та ще майже 5 % не змогли відповісти на запитання. Лише 3,3 % серед опитаних вважають, що знають про діяльність неурядових організацій або об'єднань, які займаються питаннями охорони навколишнього середовища. Такі результати мають спрямувати науковців та практиків на пошук шляхів удосконалення комунікаційного процесу щодо діяльності НУО в екологічній сфері, з одного боку, та виявлення недоліків і пошуку шляхів підвищення ефективності такої діяльності в майбутньому – з іншого [2].

Зазначимо, що за результатами досліджень науковців щодо особистого внеску українців у покращення екологічної ситуації отримали такі дані [1]: близько 50,9 % заощаджують тепло, воду, електрику та газ; 44,9 % сортує сміття, здає небезпечне сміття (батарейки, електроніку, ртутні лампи тощо) у спеціальні приймальні пункти; 15,1 % не використовує або майже не використовує вироби з пластику (одноразовий посуд і пляшки, поліетиленові пакети тощо); 14,1 % прибирає сміття в пар-

ках, лісах, поблизу водойм, висаджує дерева; 11,0 % купує вживаний одяг та електроніку; 10,8 % купує екологічно чисті продукти й товари; 0,5 % має вітрові, сонячні електроустановки у своєму домогосподарстві. Водночас 15,9 % нічого не робить для покращення екологічної ситуації [1].

Цікавим залишається той факт, що лише 2,7 % опитаних бере безпосередню участь у роботі екологічних громадських організацій, фондів рухів, в екологічних протестах. При цьому 2,5 % спрямовують кошти на підтримку екологічних організацій, фондів, рухів. Також лише 5,7 % просуває в різний спосіб екологічну культуру (соціальні мережі, бесіди тощо).

Процес сортування сміття в Україні лише починає набирати обертів. Українці щороку викидають 400 млн т сміття, з яких переробляється приблизно 3-6 %. Існує багато причин того, що такі цифри в десятки разів відрізняються від європейських, проте відсутність належної інфраструктури та низький рівень екологічної культури є найголовнішими з них. Окрему роль також відіграє низький рівень участі виробників товарів у процесі переробки. Так, 60,8 % опитаних українців, які могли обрати декілька відповідей, зазначили, що не сортують сміття саме через відсутність відповідних контейнерів поблизу помешкання; 31,8 % не бачать у цьому сенсу, оскільки машина для сміття змішує все разом; про відсутність звички стверджують 19,5 %; брак часу відчують 13,1 % респондентів, а 6,2 % не вміють це робити. Водночас існують фактори, які здатні переконати українців почати сортувати сміття (рис. 5) [1].

Паралельно в українському суспільстві потребує підсилення робота в напрямі підвищення рівня екологічної свідомості та культури населення (включно з інформаційно-просвітницькими кампаніями з роз'яснення: як та для чого сортувати сміття; куди здавати небезпечні відходи; як заощадити тепло та воду тощо), що реально здатна стати одним із дієвих механізмів покращення екологічної ситуації в державі. При цьому кампанії серед школярів та дошкільнят можуть позитивно вплинути на формування не лише їхньої екологічної свідомості, а й опосередковано покращити екологічну поведінку їхніх батьків [1].

В. Буканов [3] зазначає про важливість соціального партнерства у сфері реалізації екологічної політики, що передбачає «взаємодію державних органів управління у сфері екології, органів місцевого самоврядування, бізнес-корпорацій, інституцій громадян-

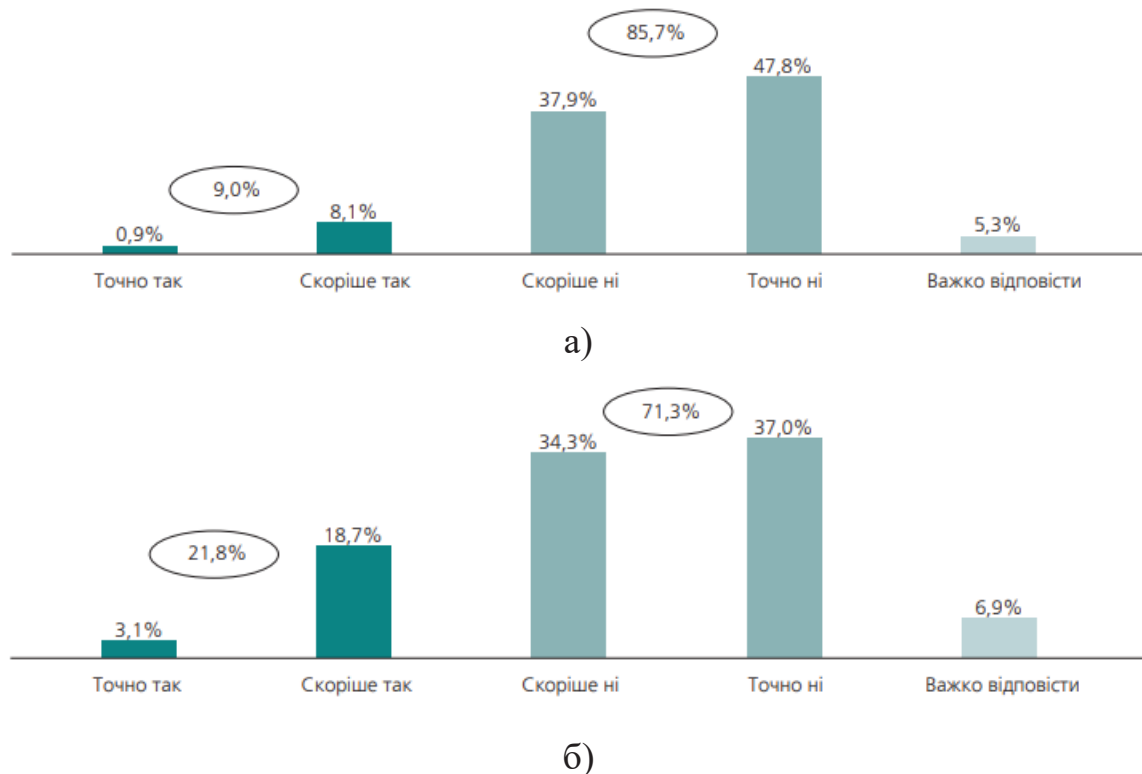

Рис. 2. Розподіл відповідей респондентів на запитання: а) «Чи достатньо, на Вашу думку, уваги приділяють політики та державні діячі екологічним проблемам в Україні?»; б) «Чи достатньо, на Вашу думку, уваги приділяє місцева влада екологічним проблемам у Вашому населеному пункті?» [1]

Рис. 3. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Як Ви вважаєте, які кроки мають бути зроблені в першу чергу для покращення екологічної ситуації у Вашому населеному пункті» (респонденти могли обрати не більше п'яти варіантів відповіді) [1]

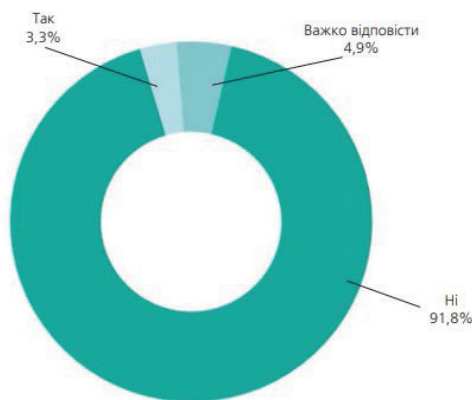

Рис. 4. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Чи знаєте Ви про діяльність певних неурядових організацій або об'єднань, які займаються питаннями охорони навколишнього середовища» [1]

Рис. 5. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Що змогло б переконати Вас сортувати все Ваше сміття» (респонденти могли обрати декілька відповідей; на запитання відповідали тільки ті, хто інколи сортує окремі види сміття або ніколи не сортує сміття) [1]

ського суспільства з метою забезпечення екологічної безпеки регіону і задоволення екологічних потреб населення на основі принципів соціальної справедливості, субсидіарності і солідарності». Науковець також виділяє чинники ефективності соціального партнерства у сфері екологічної політики: узгодженість нормативно-правової бази; налагоджена інформаційно-комунікаційна взаємодія суб'єктів соціального партнерства; високий рівень екологічної свідомості і громадської активності населення. Повністю підтримуючи позицію дослідника, варто зазначити про важливість організації процесу такої взаємодії [4].

Співпраця в системі публічного управління в екологічній сфері є складним організаційно-комунікаційним процесом, куди входять: центральні органи влади; регіональні органи виконавчої влади; органи місцевого самоврядування; інститути громадянського

суспільства; громадські лідери тощо (рис. 6). Для ефективної координації співпраці такого складного процесу, беручи до уваги кількість учасників, важливо забезпечити обов'язкове усвідомлення необхідності такої співпраці кожним її учасником. Одночасно можна висунути певні вимоги щодо забезпечення ефективності такої співпраці: активні дії одиниці; співпраця між усіма суб'єктами; присутність фахівців з управління; відповідне розуміння процесу співпраці; рівність у процесі ведення діалогу; відповідність стану очікуванням суб'єктів тощо.

Зазначимо, що ключова мета співпраці в екологічній сфері передбачає нарощення потенціалу екологічної культури та досягнення синергетичного ефекту від співпраці у процесі вирішення екологічних проблем (рис. 7). Серед обов'язкових складових елементів системи такої співпраці можна виді-

лити: автоматизовану систему управління; експертно-діагностичну групу; аналітичну групу, кожна з яких здатна виконувати чіткі функції. Координаційні впливи в напрямку підвищення ефективності співпраці в системі публічного управління в екологічній сфері здатні забезпечити нарощення потенціалу, який за необхідності може бути мобілізований як «відповіді» на певні «виклики».

Складовими процесу побудови дієвої співпраці доцільно визнати: організаційну (визначення суб'єктів, що здійснюють організацію процесу співпраці; налагодження дієвих комунікаційних каналів співпраці з подальшою обробкою інформації; інформування всіх сторін співпраці); функціональну (бере початок від організації співпраці); струк-

турну (включає оргструктуру координації та систему обміну інформацією); інформаційну (автоматизована система обробки інформації, що вміщує процеси збору та обробки інформації, такі як зберігання, передавання та використання).

Висновки. Суспільство сьогодні засвідчує важливість посилення контролю за діяльністю промислових підприємств, якістю харчових продуктів, масового встановлення сортувальних контейнерів тощо. Водночас існує проблема низької публічності організацій, що займаються охороною навколишнього середовища. Сьогодні актуальні питання що стосуються співпраці в системі публічного управління в екологічній сфері потребують вирішення з урахуванням

Рис. 6. Інтерпретація моделі співпраці в системі публічного управління в екологічній сфері

Джерело: розроблено авторкою

Рис. 7. Мета та цілі організації співпраці в системі публічного управління в екологічній сфері

Джерело: розроблено авторкою

сучасних комунікаційних можливостей. На жаль, переважно інформаційна діяльність як органів влади, так і громадських об'єднань щодо екологічних проблем на рівні держави та окремих населених пунктів залишається недостатньо ефективною. Сприяти вирішенню цього питання можна за допомогою розбудови дієвої співпраці всіх зацікавле-

них суб'єктів, що дозволить забезпечити синергетичний ефект. Отже, надалі важливо налагодити дієву співпрацю в напрямку підвищення рівня поінформованості населення щодо стану навколишнього середовища в різних населених пунктах нашої держави за допомогою сучасних механізмів співпраці в системі публічного управління.

Література:

- 1.Балюк С., Клаунінг Н., Четвертухіна Л., Коваль-Гончар М. Екологічні тренди в Україні: погляд громадян. Звіт за результатами соціологічного дослідження. 2021. URL: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/17805.pdf>
- 2.Sukhenko, I. Екологічна комунікація: досвід переосмислення. *Communications and Communicative Technologies*. 2016. 24 (12), С. 146-148.
- 3.Буканов Г.М. Стратегічні інструменти реалізації державної екологічної політики в Україні. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2019, вип. 2(22) URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2019-02\(22\)/7.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2019-02(22)/7.pdf)
- 4.Прокопенко Л. Л., Тішкова Н. Л. Система органів державного управління охороною навколишнього середовища в Україні та можливість її адаптації до європейських вимог. *Аспекти публічного управління*. 2014. № 5 – 6 (7 – 8). С. 41 – 48.
- 5.Боковикова Ю. В., Коваль Н. В. До питання реалізації державної екологічної політики в Україні. *Теорія та практика державного управління*. 2018. № 4(63). С. 34 – 42.

References:

- 1.Baliuk S., Klauninh N., Chetvertukhina L., Koval-Honchar M. (2021) Ekolohichni trendy v Ukraini: pohliad hromadian. Zvit za rezultatsy sotsiolohichnoho doslidzhennia. [*Environmental trends in Ukraine: the view of citizens. Report on the results of sociological research*] URL: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/17805.pdf>
- 2.Sukhenko, I. (2016) Ekolohichna komunikatsiia: dosvid pereosmyslennia. [*Environmental communication: the experience of rethinking*]. *Communications and Communicative Technologies*. 2016. 24 (12), S. 146-148.
- 3.Bukanov H.M. (2019) Stratehichni instrumenty realizatsii derzhavnoi ekolohichnoi polityky v Ukraini. [*Strategic tools for implementing state environmental policy in Ukraine*] *Publichne administruvannia: teoriia ta praktyka*. vyp. 2(22) URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2019-02\(22\)/7.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2019-02(22)/7.pdf)
- 4.Prokopenko L. L., Tishkova N. L. (2014) Systema orhaniv derzhavnoho upravlinnia okhoroniui navkolyshnoho seredovyscha v Ukraini ta mozhlyvist yii adaptatsii do yevropeiskykh vymoh. [*The system of public administration in the field of environmental protection in Ukraine and the possibility of its adaptation to European requirements*]. *Aspekty publichnoho upravlinnia*. № 5 – 6 (7 – 8). S. 41 – 48.
- 5.Bokovykova Yu. V., Koval N. V. (2018) Do pytannia realizatsii derzhavnoi ekolohichnoi polityky v Ukraini. [*On the implementation of state environmental policy in Ukraine*]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*. 2018. № 4(63). S. 34 – 42.

УДК 321.64

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4\(64\)-8](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4(64)-8)

Людмила КРИВА

директор Центру координації наукових видань та розвитку міжнародного співробітництва,
Міжрегіональної Академії управління персоналом,
вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039
ORCID: 0000-0002-8766-1543

Liudmyla KRYVA,

Director of the Center of Scientific Publications Coordination and Development of International Cooperation
Interregional Academy of Personnel Management, Interregional Academy of Personnel Management,
Frometivska str., 2, Kyiv, Ukraine, 03039
ORCID: 0000-0002-8766-1543

МОДЕЛІ ДЕМОКРАТИЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ 1990-Х РОКІВ¹

MODELS OF DEMOCRATIC TRANSFORMATIONS IN POLAND AND UKRAINE IN THE EARLY 1990S

У дослідженні проведено аналіз особливостей процесів політичного транзиту посткомуністичних країн, які відбувалися на початку 1990-х років та виокремлено моделі демократичних змін, що реалізувалися в Польщі та Україні. Демократичні перетворення передбачали встановлення перехідних режимів, що продемонструвало можливість поетапного розвитку постсоціалістичних країн, де наявна антагоністична боротьба, формування ліберальних правил та посилення демократичних інститутів. Шлях, який пройшли Польща та Україна у розбудові демократичного суспільства, характеризують власні особливості, специфічні риси та зовнішні й внутрішні умови. Метою статті є проведення аналізу моделей демократичних перетворень, які реалізувалися в Польщі та Україні на початку 1990-х років. Встановлено основні передумови, що визначили необхідність демократичних трансформацій в Польщі та Україні; визначено ключові моделі демократичних перетворень постсоціалістичних країн; виявлено особливості процесів демократичного транзиту в Польщі та Україні на початку 1990-х років; встановлено відмінності щодо демократичного транзиту в Польщі й Україні. Наголошено на тому, що результат різного рівня дієздатності держав і наявні обмеження призвели до різного перебігу демократичних трансформацій та упровадження різних моделей досліджуваних країн. Серед існуючих підходів науковців до демократичного транзиту можливо виокремити моделі, які характерні для історичного шляху Польщі («перестановки», «форсований перехід», стратегія еліт компромісного характеру). Варіант «затягнутого переходу» та модель нав'язаного переходу реалізувалися в Україні. Аналіз демократичного транзиту в Польщі й Україні свідчить про суттєво вищий рівень здатності суспільства до демократичних трансформацій у Польщі. В Україні відсутність радикальної зміни еліт значно сповільнило історичні процеси демократичних перетворень.

Ключові слова: демократія, політичні трансформації, Україна, Польща, ідеологія, моделі.

The study analyzed the features of the processes of political transit in post-communist countries that took place in the early 1990s and identified the models of democratic changes implemented in Poland and Ukraine. Democratic transformations involved the establishment of transitional regimes, which demonstrated the possibility of gradual development of post-socialist countries where there is an antagonistic struggle, the formation of liberal rules and the strengthening of democratic institutions. The path taken by Poland and Ukraine in building a democratic society is characterized by its own peculiarities, specific features, and external and internal conditions. The purpose of the article is to analyze the models of democratic transformations that were implemented in Poland and Ukraine in the early 1990s. The main prerequisites that determined the need for democratic transformations in Poland and Ukraine were established; key models of democratic transformations of post-socialist countries are identified; the peculiarities of the processes of democratic transit in Poland and Ukraine in the early 1990s were revealed; differences are established regarding democratic transit in Poland and Ukraine. It is emphasized that the result of different levels of states' capacity to act and the existing limitations led to the different course of democratic transformations and the implementation of different models in the studied countries. Among the existing approaches of scientists to the democratic transition, it is possible to single out models that are characteristic of the historical path of Poland ("reshuffles", "forced transition", the strategy of elites of a compromising nature). The "delayed transition" option and the forced transition model were implemented in Ukraine. The analysis of democratic transit in Poland and Ukraine indicates a significantly higher level of society's capacity for democratic transformations in Poland. In Ukraine, the lack of a radical change of elites significantly slowed down the historical processes of democratic transformations.

Key words: democracy, political transformations, Ukraine, Poland, ideology, models.

¹ Стаття підготовлена в рамках реалізації проєкту «Грант на старт» університету імені Миколая Коперника в м. Торунь (Республіка Польща).

Постановка проблеми. В історії становлення та розвитку багатьох країн світу періодично відбуваються докорінні зміни політичних інститутів, що особливо відобразилося в останній чверті XX століття. Масштабні процеси демократичних перетворень торкнулися і країн Східної Європи, де довгий час домінували авторитарні режими, що сповідували комуністичну ідеологію. В процесі транзиту та формування нових політичних систем та еліт відбулося становлення демократичних цінностей та ідеалів, змінилася суспільна свідомість, виокремилися нові інститути та ідеологічна прихильність. Демократичні трансформації виявили власну складність та неоднозначність цілей і засобів, механізмів політичних перетворень, національних особливостей, основоположних парадигм. Враховуючи часові межі процесів, вплив різних чинників, зміни соціально-політичної ситуації, демократичні зміни інколи не досягають бажаних цілей та не повністю відповідають соціальним очікуванням. Досить поширеним у демократичних перетвореннях є встановлення перехідних чи гібридних режимів, що підкреслює можливість поетапного розвитку постсоціалістичних країн, де можливі прояви антагоністичної боротьби, утвердження ліберальних підходів та посилення демократичних інститутів. Шлях, що було пройдено Польщею та Україною до формування демократичного суспільства, мав власні особливості, специфічні риси та зовнішні й внутрішні умови. Аналіз закономірностей, етапів, типології та моделей посткомуністичного демократичного транзиту залишається актуальним завданням політологічної науки, що дозволить визначити основні вектори подальшої політичної модернізації країни в межах європейської інтеграції та розбудови демократичного суспільства.

Аналіз останніх публікацій за тематикою. Питання особливостей переходу від тоталітарного суспільства, становлення сучасних демократій, особливостей демократичних трансформацій постсоціалістичних країн в кінці 1980-х – початку 1990-х років було предметом дослідження таких науковців як М. Вегеш, Г. Зеленько, В. Климончук, Р. Кополовець, Ю. Мацієвський, І. Милосердна, Б. Райковський, О. Стойко, С. Хантінгтон та ін. В той же час, важливим питанням, в продовження наукових розвідок, залишається аналіз особливостей моделей, що виокремилися в процесі демократичного транзиту в Польщі та Україні періоду кінця 1980-х та початку 1990-х років.

Мета роботи – проведення аналізу моделей демократичних перетворень, які відбувалися

в Польщі та Україні на початку 1990-х років.

Виклад основного матеріалу. Досить масштабні та швидкі темпи демократичних перетворень у Східній Європі, що ознаменували собою початок 1990-х років, при всій своїй націленості на позитивні результати, мали низку суттєвих невідповідностей та відхилень. Ключовими чинниками наявності розвиненої демократії є чіткі критерії: забезпечення верховенства права, дотримання прав та свобод громадян, розподіл владних повноважень, підзвітність та прозорість. Особливостями транзитивних процесів, що формували нову політичну реальність, можна розглядати певну невідповідність вищевказаних критеріїв в силу незавершеності суспільних перетворень, внутрішньодержавних протиріч, історичних рефлексій.

Під поняттям транзиту науковцями розуміється реалізація процесів, які відбуваються з моменту початку розпаду однієї моделі політичного режиму та формуванням іншої моделі політичного устрою. Демократизація є другим етапом транзиту від авторитарної до демократичної політичної системи, що передбачає ліберальні підходи, конкурентну боротьбу за контроль над виконавчою владою на основі вільних виборів. Демократичний транзит базується на соціальних та інституціональних змінах, які забезпечують заміну авторитарних/тоталітарних моделей державного управління демократичними, що передбачає реалізацію окремих стадій [1; 2].

В сучасних політологічних дослідженнях наводяться аргументи щодо взаємозв'язку між наявним ступенем державної дієздатності та успішністю демократичних трансформацій. Проблематика постсоціалістичних країн посилювалася потребами економічних змін, впровадженням демократичних принципів, модернізацією країни, необхідністю зростання ролі громадянського сектору, переформатуванням політичних сил та зовнішньої політики, пошуку національної самоідентичності. В результаті різного рівня дієздатності держав, успіх впровадження змін був неоднаковим, враховуючи встановлення обмежень щодо напрямів та способів реформування та досягнень у їх упровадженнях. Наявна різниця державної спроможності на початкових стадіях демократичних перетворень створили обмеження політичним силам щодо інструментарію реформування політичної та економічної сфер. Крім того, між дієздатністю держави та демократією у країнах постсоціалістичного минулого було встановлено сильну емпіричну залежність у часі [3].

Особливість демократичного транзиту

спирається на можливі способи політичного руху, що передбачає суттєву кількість варіантів вирішення завдань та проблематики, обмежених умов, національної автентичності. Науковці виокремлюють наступні стадії переходу від авторитарного політичного режиму до демократичного: лібералізація; демократизація; соціалізація [4].

Процес демократичної трансформації є складно структурованою моделлю і передбачає наявність фаз: поява реформаторів; отримання реформаторами влади; неоднозначна лібералізація; домовленості з консерваторами; опозиційне кооптування. Модель демократизації С. Гантінгтона передбачає постадійні процеси заміни: боротьба з режимом; падіння режиму; боротьба після зміни режиму. Інша модель демократизації – модель «перестановки», яка спирається на результати об'єднання дій владної еліти та опозиційних сил [5], що відбулося, наприклад в Польщі. Є моделі, де в якості ключових чинників трансформації дослідники виокремили: ключових учасників у процесі переходу (маси та еліта), їх стратегії (силові та компромісні). «Форсований перехід» характеризує країни з прискореними темпами демократизації (наприклад, Польща), «затягнутий перехід» реалізувався в країнах з повільними темпами політичних перетворень, що властиве для України [4].

М. Вегеш та Р. Кополовець розглядають трансформацію як породжену значною кількістю чинників самоорганізуючу еволюцію в процесах якої змінюються нові компоненти, а рух передбачає не запрограмованість, а конфліктність, амбівалентність за своїми специфічними результатами, невизначеністю процесів трансформації [6]. Ефективність та результативність демократичних змін можливо оцінити на основі: демократичної виборчої системи; системи противаг і стримувань у механізмі розподілу гілок влади; високого рівня політичної культури; розвиненого громадянського суспільства; впровадження механізмів ринкової економіки; ефективної антикорупційної політики; незалежності та ефективності судової гілки влади; свободи слова та преси; розвиненого середнього класу; дотримання принципу верховенства права [7].

Ще один підхід виокремлює варіанти моделей демократичних перетворень: модель на основі укладання «пакту» – стратегія еліт узгоджувального характеру (успішно впроваджена в Польщі); модель реформаторського переходу на основі стратегії мас, що має характер компромісів, але при надмірному

затягуванні у часі не може створити надійний консолідований демократичний режим; модель революційного переходу на основі силових стратегій мас; модель нав'язаного переходу – силові стратегії еліти, які переймаються боротьбою за владу (притаманна країнам СРСР) [8].

Виділяючи пострадянські країни під умовною назвою «перехідної демократії», В. Кулик до останніх відносить: Киргизстан, Грузію, Молдову та Україну. Під перехідними демократіями слід розглядати країни, які досягли елементів плюралістичної демократії шляхом акцій протесту, силової зміни влади та державного правління [6].

Україна після здобуття незалежності отримала у спадок пострадянські інститути влади. Верховна Рада очолювана Президією виконувала в УРСР функції носія влади, призначаючи та контролюючи Раду Міністрів (виконавча гілка влади), Верховний суд та прокуратуру. Повноваження президії Верховної Ради у липні 1991 р. була передана нововведеній посаді Президента, а функції виконавчої влади перейшли до Кабінету Міністрів. На шляху впровадження демократії більш успішними посткомуністичними країнами стали країни з найменшою тоталітарною спадщиною. На початку демократичної трансформації Україна не сформувала повноцінних державних інститутів, і не виокремилася у повноцінну націю, хоча тогочасне радянське керівництво було задоволене можливістю об'єднати приналежні території в унітарну республіку на основі української більшості. Проведені голосування у 1991 р. визначили бажання українських громадян мати незалежну державу, хоча й на основі соціалістичного минулого, подолати яке було досить складно. Таким чином, проукраїнський світогляд населення мав потужність для орієнтування більшості та частини еліт до отримання незалежності. В той же час, зазначений вплив не зміг домінувати в Україні з початком незалежності. Тягар інститутів радянського періоду та тяжіння до минулих політичних орієнтацій у більшості громадян мінімізували потенціал і можливості національно-орієнтованих сил, які були опозиційно налаштовані до посткомуністичних керівників [9].

Український політикум складали об'єднані авторитарним минулим представники колишньої партійної номенклатури та приналежні до галузевої специфіки керівники великих підприємств, що сформували в своїй основі політико-економічні групи (ПЕГ). Вибори в 1990 р. на конкурентній основі закріпили владу за представниками КПУ (381 депутат

із 449 місць в парламенті). Націонал-демократичні сили вдалися до компромісу щодо надання владних повноважень комуністам в обмін на підтримку останніми української держави. Зазначені дії націонал-комуністів і частини націонал-демократів визначили спрямування демократичного транзиту в Україні, що дозволило номенклатурній більшості поглинути націонал-демократів. Подальші події закріпили на декілька десятиліть домінування комуністичної ідеології у політиці, і не дивлячись на окремих представників демократичних сил у владі, демократичне та ринкове реформування було загальмоване [9].

Відмінності між моделями демократичних трансформацій у країнах Вишеградської групи були досить невизначеними. Але слід відзначити, що демократизація Польщі відбулася ендегенно та завдяки розвитку опозиції та протестних груп на основі політики лібералізації, яка реалізовувалася режимами «реального соціалізму» [10]. Кризові явища «реального соціалізму» базувалися на спільній основі, синхронності, певній схожості та взаємній пов'язаності процесів, які відбувалися наприкінці 1980-х та на початку 1990-х років у Центральній Європі. Демократичні зміни проявилися за рахунок формування елементів громадянського суспільства, яке тяжіло до демократичних основ політичного устрою, що постулювало економічний та політичний плюралізм, дотримання прав і свобод громадянина та взаємну толерантність.

Слід зауважити, що в Польщі відбулася значна трансформація системи влади та суспільних інститутів у період поширення авторитарного способу управління. Початком формування протестних рухів опозиційного характеру у Польщі можна визначити кінець 70-х років ХХ ст., що стало першим проявом суспільно-політичного протесту в соціалістичного табору. Реєстрація незалежної профспілки «Солідарність» у 1981 р., яка була визнана польською владою опозиційною організацією, що переросла в опозиційний суспільно-політичний рух, стало початковим етапом трансформації. Кризові події 1980-1981 рр. прискорили створення широкої суспільної опозиційності до авторитарного режиму, що в якості основних методів протиставлення використовувала просвітницько-видавничу та культурну діяльність. Наявний рівень свободи, який залишився у гуманітарній сфері, незважаючи на політичний авторитаризм, сприяв ліберальним настроям у польському суспільстві [11].

Політичне протистояння 1981-1989 рр. у Польщі спричинило політичними силами

(Польською об'єднаною робітничою партією та «Солідарністю») використання стратегії співпраці в якості подальшого розвитку та стабілізації. Як завершення зазначеного підходу стали об'єднавчі перемовини між комуністичним режимом та представниками опозиції, де встановлювалися завдання щодо вироблення проєкту нових інституціональних умов, що взаємоузгоджували інтереси влади та опозиції, забезпечували політичний консенсус в умовах політичних змін [12].

Демократичний транзит в Україні кінця 1980-х-початку 1990-х років був також побудований на національних особливостях та політичних традиціях, що відобразилися у взаєминах влади й опозиційних сил. Існувала думка, що наявність опозиційних сил в країні та використання досвіду постсоціалістичних європейських країн, сприятиме динаміці демократичних перетворень та побудові власної моделі демократії. Але адаптація інкорпорованих політичних інститутів і практик, як і власне весь перехід від авторитаризму до демократії, проходили в Україні досить неоднозначно та складно. На початку 1990-х років в Україні на відміну від Польщі, суттєвої зміни еліт від комуністичної до демократичної не відбулося. Враховуючи збереження власних позицій радянської номенклатури, ідеологічна боротьба в межах парламенту продовжувалася багато років, не зважаючи на законодавчі зміни. Політичні дискусії щодо впровадження в Україні парламентської чи президентської форм правління ускладнювали розуміння ідеологічної приналежності політичних сил. В середині 1990-х років посилювалося об'єднання інтересів постсоціалістичних владних еліт та представників великого бізнесу. Тому міжпартійна боротьба зміщувалася з політико-ідеологічної сфери у бізнес відносин, а політична мотивація їхніх конфліктів ставала облаштуванням справжньої сутності [13; 14].

Конфліктологічна парадигма дозволяє визначити особливості процесів демократичних перетворень пострадянських країн, а саме протиріччя та його соціальне середовище в якості цілого, де конфліктна взаємодія визначається як наслідок, механізм та причина наявних змін [13]. В Україні та Польщі, які знаходились в однакових початкових умовах, наприкінці 1980-х та на початку 1990-х років розвивався конфлікт між комуністичною владою та опозиційними силами. Формування нового політичного середовища та багатопартійність загострили в країні конкурентні настрої, особливо в період перших демократичних виборів та під час формування парла-

ментської більшості. Проблематика процесів подальшого демократичного розвитку передбачала пошук компромісних рішень у ході перемовин між представниками комуністичної влади та опозиційними силами. Наявність певної рівноваги сил та наростання політичного конфлікту між критиками та прихильниками авторитарної моделі управління вимагало зниження рівня суперечностей з метою недопущення силових шляхів його вирішення. У виборах до Верховної Ради УРСР в 1990 р., які відбулися за демократичними конкурентними принципами, посткомуністична еліта втримала контроль над законодавчою гілкою влади. Результатом виборів стала схема парламентської діяльності на основі розподілу на більшість і меншість при відсутніх правилах політичного функціонування (нерегламентовані політико-правові засади взаємодії політичних опонентів, невизначеність механізму формування уряду парламентською більшістю). Таким чином, парламентська опозиційна сила в парламенті не отримала функції контролю щодо уряду, зайнявши радикальну антикомуністичну позицію, що посилювало ідеологічне протистояння між представниками комуністів та опозиції [15].

Порівняння особливостей демократичних перетворень у Польщі й Україні демонструє суттєво вищий рівень суспільної здатності до демократичних трансформацій політичного режиму в Польщі, ніж в Україні. Зазначене стало проявом того, що демократичні перетворення Польщі реалізовувалися в межах об'єднаної держави та нації. Основними причинами, які сповільнили демократичні трансформації України, слід визначити: довготривале домінування комуністичного режиму; початковою стадією перетворень був тоталітаризм, а не авторитаризм; відсутність функціонування ринкової економіки; недостатня кількість консолідованої щодо стратегічних напрямів розвитку країни еліти; потреби одночасно з процесами демократичних перетворень формувати державність і створювати

політичну націю; недостатня підтримка демократичного перетворення суспільством, нерозвиненість інститутів громадянського сектору; слабка фінансова та політична підтримка демократичних змін західними країнами.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, складні та неоднозначні процеси демократичних перетворень, які реалізовувалися в Польщі та Україні на початку 1990-х років, призвели до створення суттєво нової політичної формації на основі демократичних принципів побудови держави. Демократичний транзит постсоціалістичних країн передбачав одночасне вирішення економічної проблематики, впровадження демократичних основ, формування партійних сил. Але результат різного рівня дієздатності держав, обмеження щодо напрямів та способів реформування і їх впровадження призвело до неоднакового перебігу демократичних трансформацій та впровадження різних моделей. Серед існуючих підходів науковців до демократичного транзиту можливо виокремити модель «перестановки», «форсованого переходу» та модель на основі укладання «пакту» (стратегія еліт компромісного характеру), які характерні для історичного шляху Польщі. Варіант «затягнутого переходу» (повільні темпи політичних перетворень) та модель нав'язаного переходу (силові стратегії еліти, які переймаються боротьбою за владу) реалізовувалися в Україні. Аналіз демократичного перетворення в Польщі й Україні свідчить про суттєво вищий рівень здатності суспільства до демократичних трансформацій у Польщі. В Україні політична ситуація та відсутність радикальної зміни еліт від комуністичної до демократично орієнтованої значно сповільнили історичні процеси демократичних перетворень. В подальших дослідженнях актуальним є проведення аналізу законодавчого закріплення демократичних змін у постсоціалістичних країнах.

Література:

1. Політологія: навчальний енциклопедичний словник довідник для студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації. За наук. ред. д-ра політ. н. Хоми Н. М. [В. М. Денисенко, О. М. Сорба, Л. Я. Угрин та ін.]. Львів : «Новий Світ – 2000», 2014. 778 с.
2. Публічне управління : термінол. слов. / уклад. : В. С. Куйбіда, М. М. Білинська, О. М. Петроє та ін. ; за заг. ред. В. С. Куйбіди, М. М. Білинської, О. М. Петроє. Київ : НАДУ, 2018. 224 с.
3. Стойко О. М. Трансформація політичних інститутів у сучасних перехідних суспільствах: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; «Логос», 2016. 416 с.
4. Милосердна І. М., Моделі демократичних перетворень в кінці XX–на початку XXI ст.: регіональний вимір. *Актуальні проблеми політики*. 2018. Вип. 61. С. 67–76.
5. Huntington S. The Third Wave : Democratization in the Late Twentieth Century. Norman and London: University of Oklahoma Press., 1991. 366 p.

6. Вегеш М. М., Кополовець Р. В. Демократичний транзит у країнах пострадянського простору: генеза, моделі, етапи. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2020. Випуск 33. С. 94–100.
7. Райковський Б. Критерії демократизації виборчого процесу. *Вісник Центральної Виборчої Комісії*. № 1(7). 2007. С. 32–37.
8. Brzezinski Z. *Grand Failure: The Birth and Death of Communism in the Twentieth Century*. New York: Liberty, 1989. 278 p.
9. Мацієвський Ю. В. У пастці гібридності: зигзаги трансформацій політичного режиму в Україні (1991–2014) : монографія. Чернівці : Книги XXI, 2016. 552 с.
10. Політична влада і опозиція в Україні: порівняльний аналіз із зарубіжними країнами / за заг. ред. Ф. М. Рудича. К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2016. 488 с.
11. Політичні трансформації у країнах Центральної Європи наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть / Упоряд. М. Лендєл. Ужгород: Поліграф центр «Ліра», 2016. 464 с.
12. Зеленько Г. І. Передумови формування конструктивної опозиції в країнах Вишеградської групи. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2015. Вип. 2. С. 64–84.
13. Степанова Н. Конфліктна взаємодія суб'єктів української політики: нові умови, нові правила, нові підходи до вивчення. *Дослідження політичної взаємодії в умовах трансформації суспільства: зб. наук. праць*. Одеса: Одеський нац. ун-т ім. Мечникова, 2013. С. 201–222.
14. Климончук В. Й. Передумови та інституціоналізація взаємовідносин влади і опозиції в країнах Центрально-Східної Європи (на прикладі країн Вишеградської групи): досвід для України. *Політичне життя*. 2020. №. 2. С. 12–18.
15. Бусленко В. Конфліктний характер взаємовідносин між владою та опозицією в Україні: причини та політичні наслідки. *Studia Politologica Ucraino-Polona*. 2015. №. 5. С. 73–79.

References:

1. Khoma, N. M. (2014). *Politolohiya: navchal'nyy entsyklopedychnyy slovnyk dovidnyk dlya studentiv VNZ I-IV rivniv akredytatsiyi*. [Political science: an educational encyclopedic dictionary, a guide for students of universities of I-IV levels of accreditation]. Lviv: «New World – 2000». 778 s. [in Ukrainian].
2. Kuybida, V. S. (2018). *Publiche upravlinnya : terminol. slov.* [Public administration: terminological dictionary]. Kyiv : NADU, 224 s. [in Ukrainian].
3. Stoyko, O. M. (2016). *Transformatsiya politychnykh instytutiv u suchasnykh perekhidnykh suspil'stvakh: monohrafiya* [Transformation of political institutions in modern transitional societies: monograph]. Kyiv: Institute of State and Law named after V.M. Koretsky National Academy of Sciences of Ukraine; «Logos», 416 s. [in Ukrainian].
4. Miloserdna, I. M. (2018). *Modeli demokratychnykh peretvoren' v kintsi KHKH–na pochatku KHKHI st.: rehional'nyy vymir* [Models of democratic transformations in the late 20th–early 21st centuries: regional dimension]. *Aktual'ni problemy polityky*. Vyp. 61. S. 67–76 [in Ukrainian].
5. Huntington, S. (1991). *The Third Wave : Democratization in the Late Twentieth Century*. Norman and London: University of Oklahoma Press. 366 p. [in English].
6. Vegesh, M. M., Kopolovets, R. V. (2020). *Demokratychnyy tranzyt u krayinakh postradyans'koho prostoru: geneza, modeli, etapy* [Democratic transit in the countries of the post-Soviet space: genesis, models, stages]. *Visnyk of the Lviv University. Series Philos.-Political Studies*. Issue 33. S. 94–100 [in Ukrainian].
7. Raikovskiy, B. (2007). *Kryteriyi demokratyzatsiyi vyborchoho protsesu*. [Criteria for democratization of the electoral process]. *Visnyk Tsentral'noyi Vyborchoyi Komisii*. № 1(7). S. 32–37 [in Ukrainian].
8. Brzezinski, Z. (1989). *Grand Failure: The Birth and Death of Communism in the Twentieth Century*. New York: Liberty, 278 p. [in English].
9. Matsievskiy, Yu. V. (2016). *U pasttsi hibrydnosti: zygzagy transformatsiy politychnoho rezhymu v Ukrayini (1991–2014) : monohrafiya* [In the trap of hybridity: zigzags of transformations of the political regime in Ukraine (1991–2014): monograph.]. Chernivtsi: Books XXI. 552 s. [in Ukrainian].
10. Rudych, F. M. (2016). *Politychna vlada i opozytsiya v Ukrayini: porivnyal'nyy analiz iz zarubizhnymy krayinamy* [Political power and opposition in Ukraine: a comparative analysis with foreign countries]. Kyiv: IPiEND im. I.F. Kurasa NAN Ukrayiny. 488 s. [in Ukrainian].
11. Lendyel, M. (2016). *Politychni transformatsiyi u krayinakh Tsentral'noyi Yevropy naprykintsi XX – na pochatku XXI stolit'* [Political transformations in the countries of Central Europe at the end of the 20th and the beginning of the 21st centuries]. Uzhhorod: Polihraf tsentr «Lira», 464 s. [in Ukrainian].
12. Zelenko, G. I. (2015). *Peredumovy formuvannya konstruktivnoyi opozytsiyi v krayinakh Vyshegradskoyi hrupy* [Prerequisites for the formation of constructive opposition in the countries of the Visegrad Group]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsional'nykh doslidzhen' im. I. F. Kurasa NAN Ukrayiny*. Vyp. 2. S. 64–84 [in Ukrainian].
13. Stepanova, N. (2013). *Konfliktna vzayemodiya sub'yektiv ukrayins'koyi polityky: novi umovy, novi pravyla, novi pidkhody do vyvchennya* [Conflict interaction of subjects of Ukrainian politics: new conditions,

new rules, new approaches to study]. *Doslidzhennya politychnoyi vzayemodiyi v umovakh transformatsiyi suspil'stva: zb. nauk. prats'*. Odesa: Odes'kyi nats. un-t im. Mechnykova. S. 201–222 [in Ukrainian].

14. Klymonchuk, V. Y. (2020). *Peredumovy ta instytutsionalizatsiya vzayemovidnosyn vlady i opozytsiyi v krayinakh Tsentral'no-Skhidnoyi Yevropy (na prykladi krayin Vyshehrads'koyi hrupy): dosvid dlya Ukrayiny* [Preconditions and institutionalization of relations between the government and the opposition in the countries of Central-Eastern Europe (on the example of the countries of the Visegrad Group): experience for Ukraine.]. *Politychne zhyttya*. №. 2. S. 12–18 [in Ukrainian].

15. Buslenko, V. (2015). *Konfliktnyy kharakter vzayemovidnosyn mizh vladoyu ta opozytsiyeyu v Ukrayini: prychny ta politychni naslidky* [The conflictual nature of the relationship between the government and the opposition in Ukraine: causes and political consequences]. *Studia Politologica Ucraino-Polona*. №. 5. S. 73–79 [in Ukrainian].

УДК 351.77

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4\(64\)-9](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4(64)-9)

Igor ЛИТОВЧЕНКО

аспірант, ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», м. Київ, вул. Фрометівська, 2, 03039

ORCID: 0000-0002-8076-6852

Igor LITOVCHENKO

Postgraduate Student, Interregional Academy of Personnel Management, Kyiv, st. Frometivska, 2, 03039

ORCID: 0000-0002-8076-6852

РОЗВИТОК ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ТА НАЛЕЖНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ

THE HEALTH CARE DEVELOPMENT IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL OBLIGATIONS AND THE PROPER PROVISION OF NATIONAL INTERESTS

У статті досліджено розвиток системи охорони здоров'я в Україні в контексті виконання міжнародних зобов'язань та належного забезпечення національних інтересів на основі міжнародно-правових актів в галузі охорони здоров'я, обов'язковість на виконання яких взяла на себе Україна як суб'єкт міжнародного права.

За результатами проведеного дослідження встановлено, що для розвитку охорони здоров'я в Україні в контексті міжнародних зобов'язань та належного забезпечення національних інтересів у публічному управлінні законодавством України передбачено сумлінне дотримання міжнародних договорів за принципом міжнародного права з метою належного забезпечення національних інтересів, здійснення цілей, завдань і принципів зовнішньої політики України, закріплених у Конституції України та законодавстві України. Так право людини на охорону здоров'я закріплено у положеннях міжнародних правових актах, які ратифіковано Україною, а саме: Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ратифіковано Законом України № 475/97-ВР від 17.07.97); Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73); Конвенція про права осіб з інвалідністю (ратифіковано Законом України № 1767-VI від 16.12.2009); Конвенція про права дитини (ратифіковано Постановою Верховної Ради України ВРУ № 789-XII від 27.02.91); Європейська соціальна Хартія (ратифіковано із заявами Законом України № 137-V від 14.09.2006, ВВР, 2006, N 43, ст. 418); Конвенція Ради Європи про підроблення медичної продукції та подібні злочини, що загрожують охороні здоров'я (ратифіковано Законом України № 4908-VI від 07.06.2012) та інші, у тому числі угоди про надання медичної допомоги, співробітництво в галузі охорони здоров'я і медичних наук тощо.

Водночас, на національному рівні (з урахуванням міжнародного контенту) формується власний правовий механізм забезпечення функціонування системи охорони здоров'я, який є основою формування національної політики охорони здоров'я, і функціонування системи в цілому.

Ключові слова: публічне управління, розвиток, охорона здоров'я, міжнародні зобов'язання, національні інтереси.

The article researches the development of the health care system in Ukraine in the context of the fulfillment of international obligations and the proper provision of national interests in the main international legal acts in the field of health care, the obligation to fulfill which Ukraine has assumed as a subject international law.

According to the results of the research, it was established that for the development of health care in Ukraine in the context of international obligations and the proper provision of national interests in public administration, the legislation of Ukraine provides for the conscientious observance of international treaties based on the principle of international law in order to properly provide for national interests, the implementation of goals, tasks and principles of the foreign policy of Ukraine, enshrined in the Constitution of Ukraine and the legislation of Ukraine. Thus, the human right to health protection is enshrined in the provisions of international legal acts ratified by Ukraine, namely: the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ratified by Law No. 475/97-VR dated 07.17.97); International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ratified by Decree of the Presidium of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR N 2148-VIII (2148-08) dated 19.10.73); Convention on the Rights of Persons with Disabilities (ratified by Law No. 1767-VI dated 16.12.2009); Convention on the Rights of the Child (ratified by Resolution of the Verkhovna Rada No. 789-XII dated 27.02.91); The European Social Charter (ratified with declarations by Law No. 137-V dated 14.09.2006, VVR, 2006, N 43, Article 418); The Council of Europe Convention on the counterfeiting of medical products and similar crimes involving threats to public health (ratified by Law No. 4908-VI dated 07.06.2012) and others, including agreements on the provision of medical care, cooperation in the field of health care and medical sciences, etc.

At the same time, at the national level (taking into account international content), its own legal mechanism is being formed to ensure the functioning of the health care system, which is the basis for the national health policy and the functioning of the system as a whole.

Key words: public administration, development, health protection, international goiter, national interests.

Постановка проблеми. Право на здоров'я має розумітися як право на використання цілої низки заходів, послуг і умов, необхідних для реалізації права на найвищий досяжний рівень здоров'я.

Законодавством України передбачено сумлінне дотримання міжнародних договорів за принципом міжнародного права з метою належного забезпечення національних інтересів, здійснення цілей, завдань і принципів зовнішньої політики України, закріплених у Конституції та законодавстві України.

Так у Конституції України зазначено, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України (ст. 9.) [1]. Згідно Закону України «Про міжнародні договори України» [2] передбачено порядок укладення, виконання та припинення дії міжнародних договорів України, а також контроль за виконанням міжнародних договорів України, який встановлюють Президент України або Кабінет Міністрів України відповідно до їх компетенції та вимог статей 17-19. Закон України «Про міжнародні договори України» застосовується до всіх міжнародних договорів України, регульованих нормами міжнародного права і укладених відповідно до Конституції України та вимог цього Закону [2].

Таким чином законодавством України створені умови для імплементації міжнародних норм в національне законодавство, ратифікована велика кількість міжнародно-правових актів в галузі охорони здоров'я і прав людини, впроваджено міжнародні стандарти, що також передбачає виконання взятих зобов'язань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інформаційним джерелом дослідження є міжнародно-правові акти [4-14] та національне законодавство України [1, 2], а також інші нормативно-праві документи та рекомендації у сфері охорони здоров'я [3].

Метою статті є дослідження системи охорона здоров'я в Україні - її розвиток в контексті виконання міжнародних зобов'язань та належного забезпечення національних інтересів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Забезпечення та функціонування охорони здоров'я в багатьох країнах Європи в різні часи зазнавала кількох втручань, оскільки вона була задумана на основі різних

світоглядів, у соціальній та історичній конструкції, від простої концепції відсутності хвороби до широкої концепції з різними вимірами, такими як біологічні, поведінкові, соціальні, екологічні, політичні та економічні. Після другої світової війни в усьому світі була прийнята концепція Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), яка визначає: «стан повного фізичного, психічного та соціального благополуччя, який не полягає лише у відсутності хвороби чи захворювання» [3].

На національному рівні з урахуванням міжнародного контенту формується власний правовий механізм забезпечення функціонування системи охорони здоров'я, який є основою формування національної політики охорони здоров'я, і функціонування системи в цілому.

Зокрема, право людини на охорону здоров'я закріплено у положеннях міжнародних правових актах, які ратифіковано Україною:

- Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ратифіковано Законом України № 475/97-ВР від 17.07.97) [4];

- Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73) [5];

- Конвенція про права осіб з інвалідністю (ратифіковано Законом України № 1767-VI від 16.12.2009) [6];

- Конвенція про права дитини (ратифіковано Постановою Верховної Ради України № 789-XII від 27.02.91) [7];

- Європейська соціальна Хартія (ратифіковано із заявами Законом України № 137-V від 14.09.2006, ВВР, 2006, N 43, ст.418) [8];

- Конвенція Ради Європи про підроблення медичної продукції та подібні злочини, що загрожують охороні здоров'я (ратифіковано Законом України № 4908-VI від 07.06.2012) [9];

- та інші [10-19], у тому числі угоди про надання медичної допомоги, співробітництво в галузі охорони здоров'я і медичних наук тощо.

Так, зокрема, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікованою Законом України № 475/97-ВР від 17.07.97 з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів № 11, 14 та 15 з Протоколами № 1, 4, 6, 7, 12, 13 та 16, передбачено [4]: право на життя (ст.2.) «Право кожного на життя охороняється законом. Нікого

не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання»; заборона катування (ст. 3) «Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню»; право на свободу та особисту недоторканність (ст. 5) «Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом: законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічнохворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг».

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73 встановлює для держав, які беруть участь у цьому Пакті, визнавати право кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я. Заходи, яких повинні вжити держави-учасниці цього Пакту для повного здійснення цього права, включають [5]:

а) забезпечення скорочення мертворожденості та дитячої смертності і здорового розвитку дитини;

б) поліпшення всіх аспектів гігієни зовнішнього середовища і гігієни праці в промисловості;

в) запобігання і лікування епідемічних, ендемічних, професійних та інших хвороб і боротьби з ними;

г) створення умов, які б забезпечували всім медичну допомогу і медичний догляд у разі хвороби.

Відповідно до Загального коментаря 14 «Право на найвищий досяжний рівень здоров'я» Комітету з економічних, соціальних і культурних прав: Основні обов'язки Держав: Зауваження загального порядку 14 (витяг) [5]:

а) забезпечувати доступ до лікувальних установ, медичних товарів і послуг на недискримінаційній основі, особливо для вразливих або соціально відчужених груп;

б) забезпечувати основними медикаментами, які час від часу визначаються в Програмі дій ВООЗ щодо основних лікарських засобів;

в) забезпечувати справедливий розподіл усіх медичних товарів і послуг;

г) ухвалити та реалізовувати національну стратегію в галузі охорони здоров'я, яка має бути створена на основі епідеміологічних даних і в якій особливу увагу буде приді-

лено вразливим/маргінальним групам населення.

Також відповідно системи охорони здоров'я зобов'язуються забезпечувати [5]:

1) наявність медичних послуг у кількості, що задовольняє попит (з урахуванням рівня економічного розвитку країни);

2) доступність медичних послуг, у тому числі завдяки запобіганню дискримінації, створенню можливостей для фізичного та географічного доступу цих послуг, урахуванню потреб особливих груп (діти, літні люди), забезпечення доступу до інформації щодо існуючих методів лікування;

3) прийнятність медичних послуг з етичної точки зору (згода, конфіденційність), з повагою до потреб окремих осіб, меншин та спільнот, вразливих верств населення;

4) якість медичних послуг, які обґрунтовані з наукової медичної точки зору.

Конвенція про права осіб з інвалідністю (ратифіковано Законом України № 1767-VI від 16.12.2009) [6] передбачає заохочення, захист й забезпечення повного й рівного здійснення всіма особами з інвалідністю всіх прав людини й основоположних свобод, а також заохочення поважання притаманного їм достоїнства. Згідно Конвенції до осіб з інвалідністю належать особи зі стійкими фізичними, психічними, інтелектуальними або сенсорними порушеннями, які при взаємодії з різними бар'єрами можуть заважати їхній повній та ефективній участі в житті суспільства нарівні з іншими [6]. У ст. 25 Конвенції передбачено право на найбільш досяжний рівень здоров'я без дискримінації за ознакою інвалідності. Держави-учасниці вживають усіх належних заходів для забезпечення доступу осіб з інвалідністю до послуг у сфері охорони здоров'я, які враховують гендерну специфіку, у тому числі до реабілітації за станом здоров'я. Зокрема [6]:

а) забезпечують особам з інвалідністю той самий набір, якість і рівень безплатних або недорогих послуг і програм з охорони здоров'я, що й іншим особам, зокрема у сфері сексуального та репродуктивного здоров'я та за державними програмами охорони здоров'я, що пропонуються населенню;

б) надають послуги у сфері охорони здоров'я, які необхідні особам з інвалідністю безпосередньо з причини їхньої інвалідності, зокрема послуги з ранньої діагностики, а в підходящих випадках - корекції та послуги, покликані звести до мінімуму та запобігти подальшому виникненню інвалідності, зокрема серед дітей і людей похилого віку;

с) організують такі послуги у сфері охорони здоров'я якомога ближче до місць безпосереднього проживання цих людей, зокрема в сільських районах;

д) вимагають, щоб спеціалісти з охорони здоров'я надавали особам з інвалідністю послуги такої самої якості, що й іншим особам, зокрема на підставі вільної та поінформованої згоди через, серед іншого, підвищення обізнаності стосовно прав людини, достоїнства, самостійності й потреб осіб з інвалідністю за рахунок навчання та прийняття етичних стандартів для державної та приватної охорони здоров'я;

е) забороняють дискримінацію стосовно осіб з інвалідністю під час надання медичного страхування та страхування життя, якщо останнє дозволене національним правом, і передбачають, що воно надається на справедливих і розумних засадах;

ф) не допускають дискримінаційної відмови в охороні здоров'я чи послугах у цій галузі чи отриманні продовольчих продуктів або рідин з причини інвалідності.

Ст. 26 Конвенції зобов'язує держав-учасниць вживати, зокрема за підтримки з боку інших осіб з інвалідністю, ефективних і належних заходів для того, щоб надати особам з інвалідністю можливість для досягнення й збереження максимальної незалежності, повних фізичних, розумових, соціальних та професійних здібностей і повного включення й залучення до всіх аспектів життя. Із цією метою держави-учасниці організують, зміцнюють та розширюють комплексні абілітаційні та реабілітаційні послуги й програми, особливо у сфері охорони здоров'я, зайнятості, освіти й соціального обслуговування, таким чином, щоб ці послуги та програми [6]:

а) починали реалізуватися якомога раніше й ґрунтувалися на багатопрофільній оцінці потреб і сильних сторін індивіда;

б) сприяли залученню та включенню до місцевої спільноти й до всіх аспектів життя суспільства, мали добровільний характер і були доступними для осіб з інвалідністю якомога ближче до місць їхнього безпосереднього проживання, зокрема в сільських районах.

Також держави-учасниці Конвенції про права осіб з інвалідністю заохочують розвиток початкового й подальшого навчання спеціалістів і персоналу, які працюють у сфері абілітаційних і реабілітаційних послуг, заохочують наявність, знання та використання допоміжних пристроїв і технологій, що стосуються абілітації й реабілітації та призначені для осіб з інвалідністю.

Конвенція про права дитини, що ратифікована Постановою Верховної Ради України № 789-ХІІ від 27.02.91 [7], згідно якої дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше. Держави-учасниці поважають і забезпечують всі права, передбачені цією Конвенцією, зокрема щодо стану здоров'я і народження дитини. Ст. 6. Конвенції зобов'язує держав-учасниць визнавати, що кожна дитина має невід'ємне право на життя, а також забезпечувати у максимально можливій мірі виживання і здоровий розвиток дитини; ст. 19 Конвенції - держави-учасниці визнають, що неповноцінна в розумовому або фізичному відношенні дитина має вести повноцінне і достойне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють почуттю впевненості в собі і полегшують її активну участь у житті суспільства (на забезпечення особливих потреб неповноцінної дитини допомога згідно з п. 2 ст. 19 надається при можливості безкоштовно з урахуванням фінансових ресурсів батьків або інших осіб, що забезпечують турботу про дитину, та має на меті забезпечення неповноцінній дитині ефективного доступу до послуг, зокрема щодо медичного обслуговування, відновлення здоров'я); також держави-учасниці сприяють у дусі міжнародного співробітництва обміну відповідною інформацією в галузі профілактичної охорони здоров'я, медичного, психологічного і функціонального лікування неповноцінних дітей, включаючи розповсюдження інформації про методи реабілітації, загальноосвітньої і професійної підготовки, а також доступу до цієї інформації, з тим щоб дозволити державам-учасницям покращити свої можливості і знання, і розширити свій досвід в цій галузі. В зв'язку з цим особлива увага має приділятися потребам країн, що розвиваються. У ст. 24 Конвенції визнається право дитини на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я та засобами лікування хвороб і відновлення здоров'я, а держави-учасниці намагаються забезпечити, щоб жодна дитина не була позбавлена свого права на доступ до подібних послуг системи охорони здоров'я і для повного здійснення цього права, зокрема, вживати заходи щодо:

а) зниження рівня смертності немовлят і дитячої смертності;

б) забезпечення надання необхідної медичної допомоги та охорони здоров'я всіх дітей з приділенням першочергової уваги розвитку первинної медико-санітарної допомоги;

с) боротьби з хворобами і недоїданням, у тому числі в межах первинної медико-санітарної допомоги, шляхом, поряд з іншим, застосування легкодоступної технології та надання достатньої кількості поживного продовольства та чистої питної води, беручи до уваги небезпеку і ризик забруднення навколишнього середовища;

д) надання матерям належних послуг по охороні здоров'я у допологовий і післяпологовий періоди;

е) забезпечення інформацією всіх прошарків суспільства, зокрема батьків і дітей, щодо здоров'я і харчування дітей, переваги грудного годування, гігієни, санітарії середовища перебування дитини і запобігання нещасним випадкам, а також доступу до освіти та підтримки у використанні цих знань;

ф) розробки превентивних заходів з охорони здоров'я, керівництва для батьків та навчання і послуг з планування сім'ї.

Ст. 25 Конвенції про права дитини визнається права дитини, яка віддана компетентними органами на піклування з метою догляду за нею, її захисту або фізичного чи психічного лікування, на періодичну оцінку лікування, наданого дитині, і всіх інших умов, пов'язаних з таким піклуванням про дитину. Також згідно ст. 39 держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів для сприяння фізичному та психологічному відновленню та соціальній інтеграції дитини, яка є жертвою будь-яких видів нехтування, експлуатації чи зловживань, катувань чи будь-яких жорстоких, нелюдських або пригнічуючих гідність видів поведінки, покарання чи збройних конфліктів. Таке відновлення і реінтеграція мають здійснюватися в умовах, що забезпечують здоров'я, самоповагу і гідність дитини [7].

Європейська соціальна Хартія (переглянута), ратифікована із заявами Законом України № 137-V від 14.09.2006, ВВР, 2006, N 43, ст.418) [8] проголошує, що кожна людина має право користуватися будь-якими заходами, що дозволяють їй досягти найкращого стану здоров'я, який є можливим (частина I п. 11.); кожна малозабезпечена людина має право на соціальну та медичну допомогу (частина I п. 13.). Згідно частини II сторони зобов'язуються, як це передбачено у частині III, вважати обов'язковими для себе зобов'язання, визначені у нижченаведених статтях і пунктах. Проте Уряди, які не є сторонами Європейської конвенції про соціальну та медичну допомогу, можуть ратифікувати Хартію стосовно цього пункту за умови, що вони надають громадянам інших сторін

режим, який відповідає положенням цієї Конвенції.

Право на охорону здоров'я передбачено ст. 11 Хартії, а саме з метою забезпечення ефективного здійснення права на охорону здоров'я сторони зобов'язуються самотійно або у співробітництві з громадськими чи приватними організаціями вживати відповідних заходів для того, щоб, серед іншого [8]:

1) усунути, у міру можливості, причини слабого здоров'я;

2) забезпечити діяльність консультативно-просвітницьких служб, які сприяли б поліпшенню здоров'я і підвищенню особистої відповідальності у питаннях здоров'я;

3) запобігати, у міру можливості, епідемічним, ендемічним та іншим захворюванням, а також нещасним випадкам.

Право на соціальну та медичну допомогу передбачено ст. 13 Хартії, зокрема з метою забезпечення ефективного здійснення права на соціальну та медичну допомогу сторони зобов'язуються [8]:

1) забезпечити, щоб будь-якій малозабезпеченій особі, яка неспроможна отримати достатніх коштів своїми власними зусиллями або з інших джерел, зокрема за рахунок допомоги по соціальному забезпеченню, надавалась належна допомога, а у разі захворювання забезпечувався догляд, якого вимагає стан її здоров'я;

2) забезпечити, щоб політичні або соціальні права осіб, які отримують таку допомогу, на цій підставі не обмежувалися;

3) передбачити, що кожна людина може отримувати у відповідних державних чи приватних службах такі поради та персональну допомогу, які можуть бути необхідними для запобігання виникненню особистого або сімейного нужденного становища, для його подолання чи полегшення;

4) застосовувати положення пунктів 1, 2 і 3 цієї статті на засадах рівності між своїми громадянами та громадянами інших сторін, які на законних підставах перебувають на території їхніх держав, відповідно до своїх зобов'язань за Європейською конвенцією про соціальну та медичну допомогу, яка була підписана у Парижі 11 грудня 1953 року.

Зобов'язань, передбачених у цих статтях Хартії виконуються за допомогою [8]:

а) законів або правил;

б) угод між роботодавцями чи організаціями роботодавців та організаціями працівників;

с) поєднання цих двох методів;

д) інших відповідних засобів.

Конвенція Ради Європи про підроблення медичної продукції та подібні злочини, що загрожують охороні здоров'я, ратифіковано Законом України № 4908-VI від 07.06.2012, дата набрання чинності для України 1 січня 2016 р. [9], метою якою є запобігання загрози охороні здоров'я та боротьба із цим явищем шляхом [9]:

- а) забезпечення криміналізації певних дій;
- б) захисту прав жертв злочинів, установлених відповідно до цієї Конвенції;
- с) заохочення національного та міжнародного співробітництва.

Також Конвенцію для забезпечення ефективного виконання сторонами її положень передбачено особливий механізм моніторингу.

Конвенція Ради Європи про підроблення медичної продукції та подібні злочини, що загрожують охороні здоров'я стосується медичної продукції, незалежно від того, чи захищена вона правами інтелектуальної власності, чи ні або незалежно від того, чи є вона непатентованою, чи ні, у тому числі аксесуарів, призначених для використання разом з пристроями медичного призначення, а також активних речовин, ексципієнтів, частин та матеріалів, призначених для використання у виробництві медичної продукції.

Кожна сторона вживає необхідних законодавчих та інших заходів для визнання злочинами за своїм національним законодавством [9]:

- умисного виготовлення підробленої медичної продукції, активних речовин, ексципієнтів, частин, матеріалів та аксесуарів;
- умисно скоєного постачання або пропозиції стосовно постачання, у тому числі посередництва, торгівлі, у тому числі зберігання на складі, імпорту та експорту підробленої медичної продукції, активних речовин, ексципієнтів, частин, матеріалів та аксесуарів;
- умисно скоєної дії щодо виготовлення, зберігання на складі для постачання, імпорту, експорту, пропозиція стосовно постачання або розміщення на ринку: лікарських препаратів без дозволу у випадках, коли такий дозвіл вимагається відповідно до національного законодавства сторони, або пристроїв медичного призначення без дотримання вимог відповідності у випадках, коли така відповідність вимагається за національним законодавством сторони;
- комерційне використання автентичних документів поза їхнім використанням за призначенням у рамках законного ланцюга постачання медичного продукту, визначеного національним законодавством сторони.

Крім того міжнародне право у галузі охорони здоров'я регламентується положеннями Лісабонської декларації стосовно прав пацієнта [11], Конвенцією про медичну допомогу та допомогу у випадку хвороби №130 [12], Положенням про доступність медичної допомоги [13], Рекомендаціями Комітету Міністрів Ради Європи про організацію паліативного догляду [14] тощо.

Висновки. Таким чином нами досліджена система охорони здоров'я в Україні в контексті виконання міжнародних зобов'язань та належного забезпечення національних інтересів на основі міжнародно-правових актів в галузі охорони здоров'я, обов'язковість на виконання яких взяла на себе Україна як суб'єкт міжнародного права (учасник міжнародних відносин, що володіє міжнародними правами та обов'язками, здійснює їх на основі міжнародного права і несе у необхідних випадках міжнародно-правову відповідальність).

Для розвитку охорони здоров'я в Україні в контексті міжнародних зобов'язань та належного забезпечення національних інтересів у публічному управлінні законодавством України передбачено сумлінне дотримання міжнародних договорів за принципом міжнародного права з метою належного забезпечення національних інтересів, здійснення цілей, завдань і принципів зовнішньої політики України, закріплених у Конституції України та законодавстві України. Зокрема, право людини на охорону здоров'я закріплено у положеннях міжнародних правових актах, які ратифіковано Україною, а саме: Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ратифіковано Законом України № 475/97-ВР від 17.07.97); Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР №2148-VIII(2148-08) від 19.10.73); Конвенція про права осіб з інвалідністю (ратифіковано Законом України № 1767-VI від 16.12.2009); Конвенція про права дитини (ратифіковано Постановою Верховної Ради України ВРУ № 789-XII від 27.02.91); Європейська соціальна Хартія (ратифіковано із заявами Законом України № 137-V від 14.09.2006, ВВР, 2006, N 43, ст.418); Конвенція Ради Європи про підроблення медичної продукції та подібні злочини, що загрожують охороні здоров'я (ратифіковано Законом України № 4908-VI від 07.06.2012) та інші, у тому числі угоди про надання медичної допомоги, співробітництво в галузі охорони здоров'я і медичних наук тощо.

Література:

1. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>
2. Про міжнародні договори України. Закон України від 29 червня 2004 року № 1906-IV. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>
3. Carlos Neto, Daniel; Dendasck, Carla; Oliveira, Euzébio de. The historical evolution of Public Health – Multidisciplinary Scientific Journal Knowledge Center. Vol. 01, Jahr 01, Ed. 01, S.: 52-67, März 2016., URL: <https://www.nucleodoconhecimento.com.br/saude/a-evolucao-historica-da-saude-publica>
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
5. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text
6. Конвенція про права осіб з інвалідністю. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
7. Конвенція про права дитини. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
8. Європейська соціальна Хартія (переглянута). База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text
9. Конвенція Ради Європи про підроблення медичної продукції та подібні злочини, що загрожують охороні здоров'я. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a91#Text
10. Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment 14, The right to the highest attainable standard of health (Twenty-second session, 2000), U.N. Doc. E/C.12/2000/4 (2000), reprinted in Compilation of General Comments and General Recommendations Adopted by Human Rights Treaty Bodies, U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.6 at 85 (2003)
11. Лісабонська декларація стосовно прав пацієнта. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990_016#Text
12. Конвенція про медичну допомогу та допомогу у випадку хвороби №130. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_184#Text
13. Положення про доступність медичної допомоги. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990_030#Text
14. Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи про організацію паліативного догляду. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_666#Text

References:

1. *Konstytutsiya Ukrayiny. Zakon Ukrayiny vid 28.06.1996 № 254k/96-VR*. [Constitution of Ukraine. Law of Ukraine dated 28.06.1996 № 254k/96-BP]. Legislation of Ukraine / Verkhovna Rada Ukrayiny database. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>
2. *Pro mizhnarodni dohovory Ukrayiny. Zakon Ukrayiny vid 29 chervnya 2004 roku № 1906-IV*. [About international treaties of Ukraine. Law of Ukraine dated June 29, 2004 No. 1906-IV]. Database "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>
3. Carlos Neto, Daniel; Dendasck, Carla; Oliveira, Euzébio de. (2016). The historical evolution of Public Health – *Multidisciplinary Scientific Journal Knowledge Center*. Vol. 01, S.: 52-67, URL: <https://www.nucleodoconhecimento.com.br/saude/a-evolucao-historica-da-saude-publica> [in Latin America].
4. *Konventsia pro zakhyst prav lyudyny i osnovopolozhnykh svobod*. [The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]. Database "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
5. *Mizhnarodnyy pakt pro ekonomichni, sotsial'ni i kul'turni prava*. [International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights]. Database "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text
6. *Konventsia pro prava osib z invalidnistyu*. [Convention on the Rights of Persons with Disabilities]. Database "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
7. *Konventsia pro prava dytyny*. [Convention on the Rights of the Child]. Database "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
8. *Yevropeys'ka sotsial'na Khartiya (perehlyanuta)*. [The European Social Charter]. Database "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text
9. *Konventsia Rady Yevropy pro pidroblennya medychnoyi produktsiyi ta podobni zlochyny, shcho zahrozhuyut' okhoroni zdorov'ya*. [The Council of Europe Convention on the counterfeiting of medical products and similar crimes involving threats to public health]. Database "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a91#Text
10. Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment 14, The right to the highest attainable standard of health (Twenty-second session, 2000), U.N. Doc. E/C.12/2000/4 (2000), reprinted in

Compilation of General Comments and General Recommendations Adopted by Human Rights Treaty Bodies, U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.6 at 85 (2003)

11. *Lisabons'ka deklaratsiya stosovno prav patsiyenta*. [The Lisbon Declaration on Patient Rights]. Database "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990_016#Text

12. *Konventsia pro medychnu dopomohu ta dopomohu u vypadku khvoroby №130*. [Convention on medical care and assistance in case of illness No. 130.]. Database "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_184#Text

13. *Polozhennya pro dostupnist' medychnoyi dopomohy*. [Regulations on the availability of medical care]. Database "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990_030#Text

14. *Rekomendatsiyi Komitetu Ministriv Rady Yevropy pro orhanizatsiyu paliativnoho dohlyadu*. [Recommendations of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the organization of palliative care]. Database "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_666#Text

УДК [32:911.3:005.21](477)-042.3

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4\(64\)-10](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4(64)-10)

Володимир ЛІПКАН

доктор юридичних наук, професор, докторант відділу правових проблем політології,
Інститут держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України,
вул. Трьохсвятительська, 4, Київ, Україна, 02000
ORCID: 0000-0002-7411-2086

Volodymyr LIPKAN

Doctor of Sciences in Law, Professor, Doctoral Student at the Department of Legal Problems of Political
Science, Institute of State and Law named after V. M. Koretskyi NAN of Ukraine, Trokhsviatytelska str., 4,
Kyiv, Ukraine, 02000
ORCID: 0000-0002-7411-2086

ГЕОСТРАТЕГІЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ: ЧИННИКИ ВПЛИВУ

GEOSTRATEGY OF THE MODERN UKRAINIAN STATE: IMPACT FACTORS

Актуалізація політичного режиму вбивць, використання політичних інститутів з метою знищення як власної, так і інших націй, насадження ідеології нацизму – все це на жаль не політична футурологія, а прояви безпорадності існуючих політичних інститутів, які допустили такі прояви у XXI столітті, коли в серці Європи відбувається епічна та кривава війна.

Неготовність європейців до цієї війни пояснюється тим, що в рамках європейських політичних систем, війна як продовження політики іншими засобами, вже давно не розглядається справжнім інструментом політичних відносин. Тож, мало хто вірив у здатність і політичну готовність путінського режиму до реалізації цієї безумної, агресивної та смертоносної політики війни проти України. Однак із позицій політичної аналітики, саме політичний аналіз, аналіз стратегій розвитку політичних відносин і політичних інститутів всередині російського суспільства, в тому числі численні політичні вбивства всередині РФ, уможливили сформувані беззаперечні докази, сформулювати індикатори, ідентифікувати ті чинники, які були помітні, починаючи ще з 1991 року, а потім – 8 серпня 2008 року – набули нового агресивного прояву і у 2014 році, а згодом, не отримавши належної відповіді в обличчі міжнародних політичних інститутів, увиразнилися у варварському та деструктивному прояві 24 лютого 2022 року.

Одна з багатьох причин неготовності до своєчасного упередження війни полягала у відсутності застосування результатів стратегічного мислення, небажанні аналізувати з позицій науки ті чинники, причини, умови та інші детермінанти, що впливали на геостратегічний ландшафт і формували достатньо чітку картину щодо реальності проведення агресивної війни путінського режиму проти незалежної та суверенної держави, війни на знищення загальнолюдських спільних та солідарних цінностей, реалізації непередбачуваної державної політики.

Підігрування і підспівування таким злочинним і терористським режимам відбувається не лише серед лідерів громадської думки, політологів та політиків, а й на жаль серед науковців. Саме тому докладний аналіз наукових здобутків російських авторів уможливорює чітко ідентифікувати ерозію моралі не лише путінського режиму, а й зміст і сенс світогляду так званої „наукової інтелігенції”, і російського суспільства взагалі. Ця війна – це не війна лише путінського режиму. Це війна російського суспільства і руської ментальності, війна руського світу, очолювана путінським режимом. Це принципова позиція.

На підставі авторської концепції геостратегії аналізуються чинники, які впливають на геостратегічний ландшафт, і як наслідок формують дороговкази для вироблення сучасної та ефективної результативної геостратегії сучасної Української держави. У статті надається додаткова аргументація щодо продовження і артикуляції авторської ідеї щодо чіткого порізнення геополітики і геостратегії.

Розглянуто чинники інтегративності геостратегії, впровадження штучного інтелекту, технологій метасвіту та NFT при розрахунках імовірності реалізації стратегічних рішень, рівнях та масштабах динаміки горизонтів існування тих чи інших явищ; врахування стратегічних національних цінностей.

Окремо наголошено на такому чиннику, як інфраструктурна війна, уопсліджуючи політичну лінгвістику уведено в науковий обіг політологічні неологізми: деінфраструктуризація, інфраструктурний цинізм, інфраструктурна десуверенізація. Подано форми прояву, разом із практичними прикладами.

Виділено проблематику рідкоземельних металів, обґрунтовано причини одвічного прагнення до ліквідації Української держави, запропоновано відповідний комплекс заходів щодо формування сильної та розумної держави, стратегічної архітектури і стратегічного мислення.

Ключові слова: геостратегія, деінфраструктуризація, інфраструктурний цинізм, десакралізація, десуверенізація, українство, стратегічна культура, стратегічна еліта нації, геостратегічний ландшафт, інфраструктурна війна, рідкоземельні метали.

The actualization of the political regime of murderers, the use of political institutions to destroy both their own and other nations, the imposition of the ideology of Nazism – unfortunately, all these are not political futurology, but the manifestations of helplessness of existing political institutions, which allowed such manifestations in the 21st century, when an epic and bloody war is taking place in the heart of Europe.

The unpreparedness of Europeans for this war is explained by the fact that, within the framework of European political systems, war as an extension of politics by other means has not been considered a real tool of political relations for a long time. Thus, few believed in the ability and political aptitude of Putin's regime to implement this insane, aggressive and deadly policy of war against Ukraine. However, from the standpoint of political analytics, namely, political analysis, analysis of strategies for the development of political relations and political institutions within Russian society, including numerous political murders within RF, made it possible to accumulate undeniable evidence, formulate indicators, identify those factors that were noticeable since 1991 – and on August 8, 2008 – and took on a new aggressive manifestation in 2014. Consequently, without receiving a proper reaction of international political institutions, they expressed themselves in a barbaric and destructive manifestation on February 24, 2022.

One of the many reasons for the lack of preparedness to prevent the war timely was the failure to apply the results of strategic thinking, unwillingness to analyze from the standpoint of science those factors, causes, conditions, and other determinants which affected the geostrategic landscape and shaped a sufficiently coherent picture of the reality of the Putin regime's aggressive war against an independent and sovereign state, the war on the destruction of universal common and solidarity values, the implementation of unpredictable state policy.

Such criminal and terrorist regimes are not only played up and supported by public opinion leaders, political scientists and politicians but also, unfortunately, academics. Therefore, a detailed analysis of the scientific contributions of Russian authors makes it possible to clearly identify the erosion of morality both of the Putin regime and the content and essence of the worldview of the so-called "academic intelligentsia", and of Russian society as a whole. This war is not only a war of the Putin regime. This is the war of Russian society and Russian mentality, the war of the Russian world, led by the Putin regime. This is a principled position.

Based on the author's concept of geostrategy, the factors affecting the geostrategic landscape are analyzed, and as a result, they form roadmaps for elaborating a modern and effective and productive geostrategic strategy of the modern Ukrainian state. The article provides additional argumentation for the extension and articulation of the author's idea of a clear distinction between geopolitics and geostrategy.

The author considers the factors of geostrategy integration, the introduction of artificial intelligence, meta-world technologies and NFT in the assessments of the probability of implementing strategic decisions, the levels and scale of the dynamics of the existence horizons some phenomena; taking into account strategic national values.

Special emphasis is placed on such a factor as infrastructure war; following political linguistics, political neologisms have been introduced into the scientific use: deinfrastructurization, infrastructure cynicism, infrastructure de-sovereignty. Manifestation forms are presented together with practical examples.

The problems of rare-earth metals are highlighted; the reasons for the permanent desire to liquidate the Ukrainian state are substantiated, and an appropriate set of measures is proposed for the formation of a strong and intelligent state, strategic architecture and strategic thinking.

Key words: *geostrategy, de-infrastructurization, infrastructure cynicism, desacralization, de-sovereignty, Ukrainianness, strategic culture, strategic elite of the nation, geostrategic landscape, infrastructure war, rare-earth metals.*

Загальна постановка проблеми

Доволі небагато досліджень під час війни безпосередньо актуальних та нагальних питань. Більшає усіляких „експертів” та дикторів, які можуть озвучувати чужі ідеї, не маючи ґрунтовної політологічної та взагалі вищої освіти, власної, поважної серед фахівців, думки, будучи насправді дієвими особами чужих політичних комедій. Унаочнюється чіткий водорозділ між „людом” і „нарідом”, які потребують і згодом стають споживачами різного класу політичної інформації і зумовлюють використання урізноманітнених політичних комунікацій та стратегічних наративів.

Тому роль науковців як ніколи ціннішає. Переконалий, що зараз вирішальний час, коли саме від нас, науковців, залежить формування вірних дороговказів розвою стратегії розвитку нашої держави в умовах впливу чинників різної природи, нового творчого подиху нації.

Доволі часто доводиться чути навіть від науковців, про те, що Росія не має виграти цю війну, а Українська держава, має лишатися

незалежною. Це гасла і лише примітивізм, недосконалість мислення, обмеження світогляду. Такі думки шкодять не лише науці, а й передусім знову уводять в оманливі манівці невизначеності і перманентного хаосу Українську державу.

Адже **справжня геостратегія** успішної та процвітаючої Української держави має полягати у тому, щоб політичний режим в Росії не мав більше не лише наміру і бажання, а й передусім стратегічного потенціалу, в тому числі й інтелектуального для того, щоб розв'язувати агресивні та криваві війни. Війна має стати невигідною для Росії, її політичної системи та відповідних інститутів, у тому числі її авторитарного імперського режиму. Справжня причина війни – не Україна (як на це лише через 7 місяців війни почав зненацька відзначати відомий російський опозиціонер *Навальний [1]*), а саме Росія; тому маємо вивчати причини і впливати на них, а не постійно робити еквівоки лише на саморозвиток і самовдосконалення, або на лише зміну режиму, лишаючи політичну систему, відповідні їй інститути

в первісному стані, які власно і згенерували путінський режим: не навпаки.

Отож підготовка політологічних досліджень має відбуватись, відштовхуючись не лише від парадигмальних концептів політичних наук, сталих теорій, а передусім спиратись на стратегічні національні цінності, секторальні стратегії, об'єднані до макросистеми – геостратегії сучасної Української держави.

Я категорично проти, коли до політики лізуть ті, хто в ній не розбирається. Прикладом, *Ілон Маск*, напевно з нудьги або випробовуючи свою стратегію щодо кількості ботів в Твіттер перед можливою його купівлею, 3 жовтня 2022 року вирішив зробити вклад і нарешті дати „цінні” поради всій світовій спільноті, які так чекали на це, щодо припинення війни путінського режиму проти України, фактично перетворившись у глашатая путінської пропаганди. „Цінні” поради від „мудрого” *Маска* виглядають наступним чином: „Провести „референдуми” на підконтрольних Росії територіях під наглядом ООН. „Росія йде, якщо на те буде воля народу”. Крим формально входить до складу РФ, як це було з 1783 року. (До так званої „помилки Хрущова”, додає Маск). Гарантується водопостачання Криму. Україна залишається нейтральною державою” [2].

На жаль, мова наукової статті не дозволяє дати вичерпну оцінку інтелектуальним здібностям даної особи саме в політології, але це було відразу ж зроблено дописувачами цієї особи в його соціальних мережах, включаючи українських політиків. Акції Тесла одразу ж впали на 9 % і вже наступного дня, прийшовши до тями, *Ілон Маск* здійснив спробу щодо виправлення ситуації, відзначивши, що витратив на Starlink для України понад \$ 80 млн., водночас заявивши про бажання відновити перемовини щодо купівлі Твіттер. Фактично, через такий вклад, *Маск* переконався, що *Twitter* – це не мережа ботів (початкова теза щодо відмови від купівлі Твіттер), а його дописи читає і коментує багато людей [3].

Але симптоматичним є те, що будь-які особи, які чи то в бізнесі чи то в медіа досягли певних успіхів (крім Маска, згадаю, наприклад *Джека Ма*, чисельних артистів, які роблять „пробу пера” в практичній політиці), чомусь починають думати, що вони знаються на політиці і давати поради, не знаючись ані в історії, ані в безпеці, ані в міжнародних відносинах, ані в політології.

Напевно у цьому є і наша провина як науковців політологів, адже валідність наших досліджень та їх застосування у практиці,

якщо б це призводило до поліпшення стану та якості життя людства, напевно б позбавило можливості таких, як *Маск*, давати свої „цінні поради” щодо важливих стратегічних питань, фактично граючись власною аудиторією чутливими питаннями, тим самим формуючи легковаження до держави як складного політичного інституту через брак, передусім державницького світогляду.

Аналіз публікацій

Багатоплановість обраної для дослідження теми зумовлює звернення до ряду аспектів. Передусім аналізувалися політологічні дослідження науковців з Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України таких вчених, як: *О. Скрипнюк, В. Горбатенко, І. Кресіна, Н. Оніщенко, Ю. Шемшученко, В. Явір та ін.*

Також було узято до уваги окремі фрагменти аналітичних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень, стосовно формування елементів державної політики у сфері інфраструктури.

Звичайно, використано доробок моєї наукової школи: *Г. Ю. Зубко, І. В. Діордіца, О. А. Мандзюк, Ю. Є. Максименко, А. М. Лобода, В. В. Майоров, В. Ю. Кобринський.*

Утім у переважній більшості досліджень, не аналізуються саме ті – реальні чинники, які впливають на продовження війни проти України і визначають вигідні для Української держави параметри виграшу у війні проти путінського режиму з настанням результату у вигляді постросії. Не визначається їх іманентний характер і не доводиться думка про те, що стратегія має впливати на розвиток саме України, а не відповідати очікуванням третіх сторін щодо зміни вектора політичного режиму в Росії. Чимало було підготовлено актів стратегічної правотворчості з безпечових питань, було визначено чимало урізноманітнених загроз, передбачено вжиття комплексних заходів, виділено навіть окремі державні / національні системи захисту / безпеки. Але політична готовність до їх вжиття, практична реалізація або взагалі ефективність і доцільність цих документів у разі їх невиконання ставить дуже багато запитань до ефективності політичних інститутів, компетентності політичних суб'єктів, стратегічної культури та горизонтів стратегічного мислення.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми

У більшості західних досліджень стратегія щодо України: це постУкраїна як оплот захисту східного флангу НАТО, дієва та ефек-

тивна сила чужих стратегій. Західні стратеги та відомі колумністи, на жаль, щодо Української держави, продовжують перебувати у магічному полоні (або ж свідомому спрямуванні розвитку нашої держави в координатах власних інтересів) *управління наслідками*. Моє завдання інше – будова геостратегії Української держави, а це означає, що геостратегія, на моє тверде і непохитне переконання, має фокусувати власний розвиток на *стратегічному управлінні причинами та умовами, іншими детермінантами*.

Лише тоді буде розуміння того, що має йтися *не про постпутінський режим* в Росії як наслідок російсько-української війни, а саме **про постросію**: нова політична система, нові політичні інститути, нові політичні відносини і відповідні суб'єкти із нової ідеології. І заходу слід готуватися саме до постросії, а не постпутінського режиму.

Постросія – предмет стратегії західного світу.

Тактика:

- сприяння в будові сильної Української держави;
- прийняття України до НАТО;
- посилення захисту внутрішньої безпеки передусім в аспекті цінностей демократичних держав;
- посилення єдності ЄС та Західного світу;
- проведення збалансованої та розумної міграційної політики;
- формування спільної інфраструктурної стратегії ЄС;
- декарбонізація та унеможливлення залежності від енергоносіїв з однієї країни (*назва цієї країни не є значущою: адже для власної свободи цінністю виступає відсутність будь-якої залежності реалізації своєї стратегії від будь-яких третіх сторін*) тощо.

Це суттєво викривлює сучасні діоптрії стратегів заходу, і надає можливості по-новому дивитись на **геостратегію в пропонуваному мною розумінні**: як когнітивну політико-безпекову практику і макросистему широкомасштабних цілеспрямованих та свідомих, каскадних і комплексних заходів компетентних суб'єктів щодо реалізації державної політики в найбільш важливих сферах життєдіяльності на підставі стратегічних національних цінностей.

Отже, відповідно до предмета статті, визначу та опишу ті **чинники**, які є суттєво важливим для формування геостратегії сучасної Української держави: Стратегії **ДЛЯ**, а не стратегії *заради* реалізації інтересів третіх країн або *проти* когось / чогось.

По-перше. Необхідно брати до уваги інтегративний характер **геостратегії як макросистеми**, що невід'ємно пов'язана з інфраструктурною, воєнною та безпековою політикою, економічною (включаючи виробничу, фінансову, бюджетну), соціальною (включаючи медичну, освітню, побутову, туристично-рекреаційну), інформаційною та іншими видами державної політики.

Відтак, за принципами взаємної залежності при розробленні одного напрямку політики слід водночас враховувати концептуальні засади як суміжних, так і принципи будови макросистеми. Інтегральний і міждисциплінарний підходи мають бути покладено в основу будови сучасної моделі геостратегії [4], еталонна модель якої буде надана нижче.

Зважаючи на важливість і актуальність інфраструктурних відносин, нагальність реалізації державної інфраструктурної політики, ключові приклади я наводитиму саме в розрізі даного виду державної політики [5].

Наприклад. „*Реформа*” системи охорони здоров'я України, в ході якої передбачається укрупнення медичних закладів і скорочення їх у малонаселених пунктах, суттєво відбивається на медичній інфраструктурі регіонів, що в цілому унеможлиблює реалізацію права на життя окремими категоріями громадян України.

Аналогічну ситуацію можемо спостерігати і в *освітній сфері*: скорочення сільських шкіл змінює освітній інфраструктурний ландшафт, формуючи передумови до розумового обмеження нації і перетворення її на біомасу, не здатну на реалізацію свого суверенітету і відповідно такої, що потребуватиме зовнішнього управління. Присутність іноземців на посадах в органах державної влади – яскравий приклад деінтелектуалізації української влади, визнання зверхності над собою іноземних громадян та їхніх урядів. Це все не має нічого спільного ані із суверенітетом, ані з контекстом та й загалом онтологічним сенсом геостратегії сучасної Української держави, яка слугує природним відлунням втілення національної ідентичності.

Примітним у наголошеному нами аспекті стало рішення Окружного адміністративного суду України від 14 жовтня 2021 року, в якому було визнано „незаконним формування органів державної влади іноземцями, які брали участь у кадровій комісії,... участь будь-яких іноземних осіб або органів, організацій у формуванні органів влади України очевидно суперечить декларації про державний суверенітет України і, відповідно, Конституції України... приписи про участь в атестації про-

курорів осіб, визначених дипломатичними місіями та міжнародними організаціями, порушують основоположні конституційні принципи держави, зокрема суверенітет, право народу України на його реалізацію, неподільність державної влади, оскільки посольства іноземних держав та міжнародні організації не є представниками народу України і не належать до народу України” [6].

По-друге. Також слід наголосити і на відсутності системних напрацювань щодо впровадження *штучного інтелекту*.

Сьогодні Україна, окрім галасливих заяв чиновників, насправді фактично не здатна сформувати та реалізувати достатню політику кібербезпеки для ефективної протидії кіберзагрозам з боку Китаю, Росії та інших держав, які мають свій інтерес щодо впливу на геостратегічний курс нашої держави. Через відсутність інфраструктури впровадження систем штучного інтелекту формуються суттєві передумови для небезпеки не лише нинішньому, а й майбутньому поколінню українців.

Звичайно, можна схвально поставитися до введення в експлуатацію у жовтні 2021 року сучасної інформаційно-аналітичної системи Головного ситуаційного центру країни „СОТА”, яка, як наголошується її засновниками і розробниками, працює з Big Data, забезпечує зберігання, поєднання та аналіз даних з різних джерел задля підвищення достовірності, ефективного моніторингу стану національної безпеки з понад 20 напрямів з метою ефективної координації діяльності державних органів. Серед цих напрямів – соціальна, внутрішньо- та зовнішньополітична безпека, події у зоні проведення ООС, поширення захворюваності на коронавірусну інфекцію COVID-19 у світі та в Україні, просторова та функціональна трансформація, самоврядування у контексті децентралізації, місцеві бюджети та спроможність громад, надрокористування, економічна безпека, фінансові ринки, загрози на внутрішніх та зовнішніх ринках тощо [7].

Натомість не є зрозумілим, яка вимірюється ефективність даної системи і яким чином отримані дані змогли зарадити війні путінського режиму проти нашої держави, яка була розпочата 24 лютого 2022 року. Які прогнози були зроблені, і якщо було передбачено війну, то що було зроблено відповідно до отриманих від даної системи даних? У згаданому контексті, хто нестиме, принаймні, політичну відповідальність за негативні наслідки?

Утім питання штучного інтелекту в даному кластері завдань не значаться. Здійснений догматичний аналіз текстів документів умож-

ливив висновувати, що жодної згадки про штучний інтелект не міститься ані в Концепції забезпечення національної системи стійкості, затвердженій Указом Президента від 27 вересня 2021 року [8], ані в Стратегії забезпечення державної безпеки, затвердженій напередодні війни – 16 лютого 2022 року [9].

Світовий лідер у цьому плані – Китай – чітко, системно та поступово, але головне, невідворотно рухається до світового панування завдяки досягненням в області не лише штучного інтелекту, але й машинного навчання і різноманітних кіберможливостей. Зважаючи на той факт, що наявність високотехнологічного устаткування визначатиме лідерство в майбутньому кіберглобалізованому світі, зважаючи на значний потенціал Тайваню щодо виробництва високотехнологічної продукції, наразі стають зрозумілими справжні причини активізації політичного режиму в КНР щодо зазіхань на Тайвань, поєднаний із реальними погрозами уведення військ. Справжня мета – контроль високотехнологічного виробництва забезпечить безумовне панування КНР в світі. Відтак, жорстка позиція США нехай і в рамках концепції стратегічної неоднозначності, більш прозора та зрозуміла: війська США захищатимуть Тайвань у випадку нападу КНР. Чого не було з Україною, адже з практичної точки зору, і на це наголошував Байден на початку війни, Україні не була стратегічним партнером США у воєнній політиці і в Україні не було розміщено високотехнологічні виробництва, які б працювали в інтересах США. Більше того, саме стратегічна помилка вищого керівництва США щодо відкритого оголошення про те, що війська США не братимуть участі у війні в Україні, фактично розв’язали руки путінському режиму, який продовжує вести власну загарбницьку війну, вже не побоюючись жодного відкритого зіткнення із будь-якою країною НАТО. Винятком може бути неспровоковане застосування ядерної зброї, що може стратегічно змінити практичну рішучість і готовність результативної участі в деокупації українських земель станом на 24 серпня 1991 року (хоча не слід виключати й інші варіанти, якщо широко інтерпретувати зміст та хронотопу геостратегічного ландшафту Української держави).

На думку голови підрозділу Пентагону з розробки військового ПЗ *Ніколас Чайлан* (Nicolas Chaillan), порівняно з тим прогресом, якого досягла КНР, кіберзахист в ряді держав-відомств США знаходиться „на рівні дитячих садків” [10]. На цьому тлі говорити про кіберможливості України, вже не кажучи про

формування відповідної кіберінтелектуальної інфраструктури – годі й згадувати.

Доречним у цьому напрямі є природний та імперативний симбіоз приватних ІТ-компаній і державних установ, які реалізують відповідні види державної інфраструктурної політики. Причому, на моє переконання, механізм даної взаємодії має бути чітко виписаний у відповідному законі, на кшталт Закону України „Про боротьбу з тероризмом”, так само має бути чітко прописано обов’язок даних компаній вкладати чітко визначений відсоток свого валового доходу в розвиток технологій штучного інтелекту.

Водночас виникають питання щодо зміни підходів у соціальній політиці, розв’язанні суто гуманітарних проблем, дотичних до дотримання прав людини, зокрема щодо безпечного транспортування школярів або транспортування хворих на віддалені відстані.

Відтак, сучасний етап концептуального розуміння структури геостратегічного ландшафту передбачає охоплення не тільки традиційних матеріальних об’єктів, а й інформаційно-комунікаційного та цифрового простору у глобальних транснаціональних масштабах. Також доцільно зважати і на дедалі більше впровадження штучного інтелекту для управління об’єктами стратегічної інфраструктури. Це означає, що формування державної інфраструктурної політики потребує кардинальної відмови від застарілих стереотипів і врахування новітніх тенденцій та позитивного світового досвіду у зазначеній сфері, зокрема врахування засад утвердження *шостого технологічного укладу* [11].

Окрема увага в рамках розроблення геостратегії має приділятися розширенню застосування послуг Web3, що використовують метавсесвіт і NFT, заохочуючи як приватні компанії, так і муніципальні організації. Досвіді цього вже є в Японії [12].

По-третє. Засадничим для розроблення геостратегії сучасної Української держави мають виступати *стратегічні національні цінності*, на підставі яких мають бути сформовані стратегічні пріоритетні національні інтереси, також впроваджено систему національного протекціонізму, нівелювання партнерозалежних відносин із одночасним винаходом балансу та паритету щодо євроінтеграційних прагнень та міжнародних відносин і реалізацією національних інтересів, ґрунтуючись на стратегічних національних цінностей.

Адже стратегічною метою функціонування і розвитку будь-якої політичної системи має бути досягнення стану *системної рівноваги*

[13, с. 31]. Подібне зумовлено вигідним геостратегічним становищем і значенням Української держави, а відтак – пошуком взаємовигідних шляхів об’єднання та політичної інтеграції з ЄС.

Одним із важливих кроків на цьому етапі стали безпосередні дії у жовтні 2021 року щодо інтеграції енергосистем України та Європи. Зокрема, Прем’єр-Міністр України *Денис Шмигаль* наголосив, що інтеграція енергосистеми України в європейську відіграє ключову роль в енергобезпеці України зокрема та європейського континенту загалом. Це має п’ять переваг:

- 1) енергетична незалежність і безпека;
- 2) прозорість і демонополізація;
- 3) експортні можливості;
- 4) декарбонізація;
- 5) оновлення застарілої інфраструктури й розвиток нових технологій [14].

Більш того, 12 жовтня 2021 року було підписано спільну заяву 23 Саміту Україна – ЄС, в якій Євросоюз підтвердив відданість зміцненню політичної асоціації та економічної інтеграції України з ЄС та непохитну підтримку суверенітету й територіальної цілісності Української держави [15]. Зокрема в цій заяві було підтверджено одну з основних цілей Угоди про асоціацію – подальша **інтеграція** України до внутрішнього ринку ЄС, що є фундаментом економічної інтеграції з Євросоюзом [16]. 28 лютого 2022 року Україна подала заявку на членство в ЄС за особливою процедурою, а 23 червня 2022 року Європейська Рада надала Україні статус кандидата на вступ до ЄС.

На загал, завдання щодо системної інфраструктурної інтеграції мають за своїм потенціалом надзвичайно далекосяжні й важливі позитивні перспективи, передусім в аспекті формування і забезпечення реалізації геостратегії сучасної Української держави.

По-четверте. Загострення політичних стосунків із Росією внаслідок її агресивної війни, окупації та спроби анексії українських територій призвело до необхідності суттєвого перелаштування військової, енергетичної, транспортної, економічної, соціальної, кібернетичної та інформаційно-комунікаційної інфраструктури України. І цей комплекс питань є власне політичним – питанням **формування власної стратегії державної інфраструктурної політики і готовності до її результативної реалізації** [17].

У цьому контексті наведу висловлювання російського автора *А. Школьнікова*, який в огляді „Геостратегічні помилки України” задовго до варварської війни, яку розпочав

путінський режим 24 лютого 2022 року, заявив: „Коли буде повністю зруйнована інфраструктура України, на ці території можна входити без бою” [18].

Зрозуміло, що дана позиція повністю відображає ментальність російських владних еліт, щоб ігнорувати такі погляди і не долучати інфраструктурні війни до сучасного арсеналу війн нового покоління. Адже саме за допомогою проведення активних заходів в рамках проведення інформаційно-психологічних заходів, як елемента стратегічних комунікацій [19, с. 172], здійснювався цілеспрямований вплив на різні цільові аудиторії на формування загального меседжу і впровадження наративу: Україна має бути знищена. Способи можуть бути різними. Найбільш ефективний – знищення інфраструктури.

Ключовим елементом **інфраструктурної війни** виступає **деінфраструктуризація** – так мною пропонується визначати стратегія, що полягає у навмисному та цілеспрямованому, каскадному знищенні об’єктів стратегічної інфраструктури, усього інфраструктурного потенціалу країни з метою встановлення контролю над політичною системою, суб’єктами та центрами прийняття політичних рішень або ліквідації державності [20, с. 744-746].

Поняття деінфраструктуризації мною пропонується визначати через такі поняття: 1) **інфраструктурний цинізм**; 2) **інфраструктурна десуверенізація**, які також є неологізмами і пропонуються мною *вперше* для розширення категорійно-понятійної системи лексем політичних наук, в тому числі і геостратегії як політико-безпекової теорії.

Інфраструктурний цинізм – заперечення в теорії і практиці реалізації стратегії державної інфраструктурної політики цінності об’єктів стратегічної інфраструктури, особливо об’єктів сакрального ландшафту як матеріального наповнення інфраструктурної пасіонарності, інфраструктурного суверенітету та множення інфраструктурного потенціалу суб’єктом, котрий насправді обізнаний зі змістом і суттю, призначенням геостратегії сучасної Української Держави. Конкретними *формами прояву інфраструктурного цинізму* є:

- свідоме та цілеспрямоване знищення об’єктів стратегічної інфраструктури – як стратегія в цілому;

- знищення об’єктів *військової та цивільної* інфраструктури;

- *крадіжка матеріальних ресурсів* в особливо великих розмірах, в тому числі і через знищення об’єктів стратегічної інфраструк-

тури (приклад: біостоти путінського режиму вкрали зерна на \$ 530 млн [21]);

- диверсії щодо *газотранспортних* систем особливо небезпечним способом (приклад: навмисне пошкодження антропогенного характеру газогонів із території, що контролюється путінським режимом до Європи: одночасне руйнування трьох ниток газопроводу в Балтійському морі наприкінці вересня 2022 року [22]);

- захоплення *атомних станцій* і вчинення актів *ядерного тероризму* (приклад: замінування атомних станцій, розміщення на їх території не передбаченої протоколами безпеки АЕС зброї, погроза персоналу, викрадення персоналу та інші заходи щодо персоналу АЕС [23]);

- знищення об’єктів *енергетичної та транспортної* інфраструктури (приклад: 14 вересня 2022 року вороги вдарили крилатими ракетами Х-101 з літаків по гідротехнічним спорудам міста Кривий Ріг з метою спровокувати підняття рівня води в Інгульці [24]);

- блокування *морських шляхів і портів* із метою унеможливлення реалізації морського суверенітету (приклад: За даними Міністерства агрополітики, від нереалізованого експорту з портів Україна недоотримала близько 1,5 млрд доларів, а в результаті втрати посівів, техніки та аграрної продукції в елеваторах – 8,5 млрд доларів. Щодня через заблоковані порти Україна недоотримує 170 млн доларів [25]);

- активні заходи щодо *унеможливлення введення санкцій* щодо політичних режимів, які займаються деінфраструктуризацією (приклад: за неофіційної інформацією від третіх осіб, під час проведення різноманітних заходів, в рамках яких, поза відкритої повістки проводяться спроби щодо домовленостей про зняття санкцій із конкретних осіб з кола путінського режиму);

- диверсії, псевдо контртерористичні операції.

Свою чергою, **інфраструктурна десуверенізація** – форма ерозії державного суверенітету, процес позбавлення суверенного управління над об’єктами стратегічної інфраструктури, яка чітко і корелятивно пов’язана із втратою державою політичної суб’єктності.

Отже чітко і прозоро, без усіляких натяків та інсинуацій формулюю *максиму інфраструктурної війни*: руйнування інфраструктури супротивника відкриває шлях до встановлення домінування над країною.

Моя думка знаходить своє підтвердження і в позиції професор Університету національної оборони Фінляндії, *Акі-Маурі Хухтінен*,

який вважає, що путінський режим має на меті знищення інфраструктури України до зими 2022 року [26].

Тож нині перед політиками формуються нові класи завдань, зумовлені не лише гібридними загрозами, а передусім, світоглядним поділом загроз на такі, що мають тактичний і стратегічний характер. Адже дуже швидко можна дістатися прірви будови державності, опинитися в ярмі чужих інспірованих маніпулятивних алгоритмів управління, якщо хвацько підходити як до формування самих стратегічних поглядів, так і до формування політичних документів стратегічного характеру – актів стратегічної правотворчості. Йдеться передусім про один з них – геостратегію Української держави.

Україна має будувати власну геостратегію розвитку, а не обмежувати свій розвиток напрямом протидії чи то путінському режиму чи то іншим ворогам, які в ті чи інші часи історичного буття нашої автохтонної держави неодноразово та безуспішно приєднувалися до черги охочих знищити українців як націю, українство в цілому і Українську державу зокрема.

Є цінності та інтереси, а партнери та супротивники можуть і будуть змінюватись.

У цьому саме і є істотна різниця стратегії і тактики:

- мислення століттями від мислення роками;
- послуговування цінностями на відміну від зосередження на реалізації інтересів політичних еліт, які почасти одягають у назву „пріоритетні національні інтереси”;
- багатокритеріальність оцінки як чинників впливу, так і різноманітного інструментарію від чітко визначеної мети і засобів її досягнення.

Водночас унаочнюється додаткова важлива проблема: **органічна єдність політики і права**.

Отже, вкрай важливо зберігати саме **логіку стратегічного мислення і розуміння** даної комплексної проблеми, яку мною пропонується інтерпретувати в **базовому алгоритмі (еталонна модель)**, розробленому мною, що може виступає елементом наукової новизни:

1) **геостратегія** сучасної Української держави має базуватися на стратегічних національних цінностях, позитивних та успішних сталих традиціях державо- і правотворення, реалізованих результативних стратегіях;

2) **секторальні стратегії** – виступають складовим елементом геостратегії, знаходять свій прояв у державній політиці у найбільш важливих сферах життєдіяльності;

3) ключовим інструментарієм секторальних стратегій виступає **стратегічне управління**, яке включає механізми стратегічного планування, прогнозування, передбачення та стратегічних комунікацій на основі стратегічної культури та мислення відповідно до визначених у п. 2 найбільш важливих сферах життєдіяльності;

4) стратегія ДІФСП і стратегічне управління в цілому в комплексі мають формувати необхідні та достатні умови для реалізації **стратегічних національних інтересів** з урахуванням **стратегічних національних пріоритетів**;

5) для реалізації стратегічних національних інтересів у державі створюються спеціальні правові, безпекові, технічні, кібернетичні та інші комплексні режими стійкого функціонування системи **стратегічних об'єктів інфраструктури** (у своїх публікаціях одним із представників моєї наукової школи – Г. Ю. Зубком – було наведено достатньо науково обґрунтованих аргументів на користь формування поняття „об'єкти стратегічної інфраструктури”, а також науково обґрунтовано наукову нікчемність застосування терміна „критична” інфраструктура [27]);

6) правове забезпечення даного процесу має відбуватися за допомогою **стратегічної правотворчості**, в тому числі **стратегічних норм**.

На нинішньому етапі слід забезпечити не лише повноцінне, а й ефективне функціонування держави як гнучкого організму, в якому інституційні структури та структури громадянського суспільства мають бути симбіотично поєднаними. Спираючись на наявні інтеграційні ресурси, потрібно моделювати дієві багатовекторні та комплексні шляхи реінтеграції окупованих територій, в тому числі відновлення інфраструктури. Кожен із цих варіантів потребує не лише правового регулювання діяльності відповідних суб'єктів та організації їхньої взаємодії, а передусім політичної волі керівництва країни. Інфраструктура у такому контексті має розглядатися з інтеграційних процесів, а відповідна стратегія має містити систему дій щодо кількісно-якісних перетворень у різних сферах життєдіяльності.

Суттєво зростає роль стратегічної інфраструктури, що може зазнавати ураження внаслідок дії як техногенних, природних, зокрема, кліматичних, так і, передусім, **антропогенних чинників**: наприклад, цілеспрямовані кібератаки на об'єкти стратегічної інфраструктури. Не зважаючи на це, ще й досі не ухвалений Закон України „Про стратегічну

інфраструктуру". Структура такого закону також мусить мати зовсім інший характер і його розроблення має відбуватись після розроблення і затвердження Стратегії державної інфраструктурної політики України, розробленої на підставі Геостратегії як ключового акта стратегічної правотворчості.

Слід чітко розуміти, що **інфраструктурні війни** – це реальна небезпека для самого існування Української держави, тож відповідною має бути реакція з боку як політичних еліт та політичних інститутів, так і громадянського суспільства.

Тому схвально ставлюсь до рішення президента України, який: 1) констатовано неможливість проведення переговорів із президентом Росії В. Путіним; 2) Кабінету Міністрів України доручено розробити пропозиції щодо багаторівневої системи **гарантування безпеки** на основі багатосторонніх і двосторонніх угод України, які спрямовані на доведення оборонного потенціалу України до рівня, що забезпечуватиме **гарантовану відсіч збройній агресії Російської Федерації**, посилення військової підтримки України з нарощування її оборонних спроможностей, сприяння розвитку оборонно-промислового комплексу і суттєвого збільшення масштабу та обсягів індивідуальної і колективної підготовки українських військовослужбовців [28].

По-п'яте. Україна є однією з найунікальніших країн світу за наявності природних ресурсів, зокрема копалин. На її території, у надрах є унікальні **рідкоземельні метали**, мінеральна сировина, нафта, газ тощо.

Якщо звернутися до історії, то відмітимо, що здійснювана наприкінці XIX початку XX століття імперським урядом економічна політика зумовила формування промислової спеціалізації окремих регіонів в Україні. Унаслідок цієї політики виникли такі промислові центри, як:

- Донецький вугільно-металургійний;
- Криворізький залізорудний;
- Нікопольський марганцевий і Південно-Західний цукровий райони;

• у 1909 році річний видобуток нафти на Прикарпатті становив 2 млн тонн (третє місце у світі після США та Росії).

Нині ж, на державному балансі корисних копалин перебуває 24 родовища з покладами стратегічних, у тому числі рідкоземельних корисних копалин. Сім з них не мають оформлених спецдозволів на користування. Крім того, відкрито значну кількість рудопроявів із різним ступенем геологічної вивченості [29].

До рідкісноземельних металів (РЗМ) або елементів (РЗЕ) належать 17 мінералів, 15 з

яких – із сімейства лантаноїдів (лантан, церій, диспрозіум, ербій, європій, гадоліній, гольмій, іттербій, лютецій, неодим, празеодій, прометій, самарій, тербій і тулій), а два – з групи перехідних металів (скандій та ітрій).

Зокрема, загальні запаси рідкоземельних руд (виміряні і зазначені) складають до 135,7 млн тонн. Понад 40% – у Китаї. Другий за величиною запас має Росія (18%), що складається в основному з лопаріта і апатитів. Утім, через сучасну та розвинену інфраструктуру в Китаї розташовано **більше 90% глобального видобутку стратегічно важливих металів**, які потрібні для виробництва більшості сучасного обладнання.

Саме через те, що Пекін скоротив експортні квоти на ці природні копалини на 40% ще в 2010 році, пояснивши це екологічною безпекою, незважаючи на неодноразові позови до СОТ, **у 2023 році у світі, за моїми прогнозами, суттєво підвищиться рівень соціальної та міждержавної напруженості, збільшиться кількість збройних конфліктів** через закриття багатьох промислових підприємств, передусім це стосується автомобілебудування. Напруженість і так звані торговельні війни США та Китаю, здебільшого є наслідком суттєвої залежності високотехнологічного виробництва США від постачання рідкоземельних елементів з Китаю та високотехнологічного виробництва у Тайвані [30].

Таку саме думку висловлює і *В. Заблоцький*, зазначаючи, що завдяки особливостям структури атомів РЗМ, що надають їм різні оптичні, електричні, металургійні та магнітні властивості, рідкоземи широко використовують у промислових і передусім оборонних технологіях. Так, з 12 т загальної маси американського багатоцільового винищувача п'ятого покоління F-35 рідкоземи становлять 417 кг (3,5%), для 9500-тонного ракетного есмінця типу Arleigh Burke цей показник становить 2360 кг, а для атомного підводного човна типу Virginia (8700 т) – 4173 кг. Від РЗМ залежить і програма створення новаторської лазерної авіаційної гармати для тактичного винищувача. Еластичний світловод гармати містить ербій або неодим, які наразі імпортують з Китаю. Пекін уже зараз володіє ефективним засобом асиметричної відповіді. Для цього йому достатньо будь-якої миті просто обмежити або призупинити критично важливе для американців постачання, що точно ускладнить або навіть зупинить у США виробництво бойових літаків, кораблів, супутникових систем, електричних акумуляторів, турбін вітрових електростанцій. На тлі глобальної

конкуренції з Вашингтоном така можливість видається Пекіну дуже спокусливою. Чітким сигналом початку цієї експортної війни став проєкт китайського закону, що регулюватиме управління „рідкісними корисними копалинами” („Положення про управління рідкісноземельними металами”), оприлюднений у середині лютого 2021 року [31].

Більше того, на мій погляд, активізація КНР щодо приєднання до власної держави Тайваню є наслідком усвідомлення повної залежності інших країн світу від Китаю в аспекті передусім високотехнологічного виробництва і виробництва надсучасних озброєнь, через що навіть фізична здатність до будови нових видів озброєнь після 2025 року іншими країнами стає примарною та сумнівною, оскільки саме рідкоземельні мінерали виступають стратегічною сировиною для їх виробництва. І у цьому аспекті в Україні, після виграшу у війні, формуються достатні передумови для належного використання даної ситуації на свою користь, в тому числі враховуючи концепції постросії. Але для цього потрібно мати власну стратегію, а не курсувати в рамках стратегій інших країн.

За даними фахівців, кожного року Україна потребує 400-600 тонн металів цієї групи, світова потреба понад 81 тис. т. Водночас в Україні родовища РЗМ не розробляють, але країна імпортує щороку понад 100–115 т. рідкоземів для потреб оборонного та інших секторів. Великі надії покладають на досліджене Азовське цирконій-ітрієве рідкісноземельне родовище в Нікольському районі Донецької області. Ресурси цього родовища до глибини 300 м оцінюють у 56 млн т. руди, що, як йдеться в статті, „перевищує найбільші розвідані запаси в Китаї (43 млн т.)”. Географічне розташування, наближене до Європи, також робить його привабливим для експлуатації [32].

Тож розробка засад ДІФСР не повинна обмежуватися лише наземними комунікаціями. Слід надавати особливого значення інфраструктурі геоданих, розвитку та дослідженню геосистеми в цілому, а також правовій регламентації діяльності у цій сфері і формуванню політичної волі керівництва країни щодо відстоювання національних інтересів. Причому йдеться не лише про захист власних природних багатств, а й формування умов для доступу України до ресурсів інших країн.

У цьому аспекті суттєвим компонентом інфраструктурної війни виступає обмеження та унеможливлення доступу до власних природних ресурсів, а з іншого боку, створення умов в тому числі за допомогою прямих сило-

вих заходів щодо встановлення контролю над природними ресурсами інших країн. У цьому аспекті суттєвим компонентом саме наукових досліджень з подальшою операціоналізацією їх результатів мають виступати такі, в яких предметом виступає **інфраструктурний ландшафт**, складовими поняття якого є:

- сакральний ландшафт та ієротопія взагалі;
- гуманітарна аура нації;
- антропогенний ландшафт, в тому числі когнітивні війни [33].

Також стосовно рідкоземельних матеріалів слід відійти від закликів тих дослідників та політиків, які пропонують залучати іноземні інвестиції. Досвід Китаю довів, що збереження лише за Україною виняткового статусу щодо розвідки, видобутку і збагачення РЗМ, радіоактивних елементів і вольфраму є вкрай важливим для реалізації інфраструктурного потенціалу, стратегії ДІФСР і геостратегії в цілому. Потрібно на законодавчому рівні заборонити іноземні інвестиції в розвідку, видобуток і збагачення рідкоземельних мінералів, а наявні винятки скасувати, встановивши при цьому граничні обсяги експорту РЗМ. Для цього потрібно організувати стійкі ланцюжки постачання, відновити внутрішній виробничий потенціал з метою збереження конкурентної переваги нашої країни в наукових дослідженнях і розробках, формуванні системи робочих місць.

По-шосте. В умовах децентралізації влади, зростання ролі органів місцевого самоврядування, запровадження засад публічно-приватного партнерства, публічного адміністрування постає питання рубя щодо *розширення кола суб'єктів формування й реалізації геостратегії*. Часи, коли політика була прерогативою винятково держави чи певної панівної політичної партії / владних еліт, поступово здають позиції, передусім через неефективність і нездатність політичних інститутів держави самотужки вирішувати комплексні проблеми, які стосуються реалізації національних інтересів у комплексних сферах життєдіяльності.

Передусім це пов'язано із такими, притаманними для сучасної України, найбільш помітними і своєрідними **політичними явищами**, як:

- десакралізація влади та інституційної спроможності держави;
- деінтелектуалізація влади;
- імперативна бюрократія через демонізацію меритократії, в тому числі за допомогою механізмів люстрації, яка може трактуватися як свідоме цілеспрямоване протиправне знищення державного апарату України;

- медійна та мережева експертократія;
- кратофілія олігархату, яка призвела до кримінократії.

Я далекий від тих наукових позицій, які вважають десакралізацію шляхом до розвитку місцевого самоврядування. Адже, розвиваючи позицію *Е. Дюркгейма*, в сакральному суб'єкти суспільних відносин відображають колективні цінності та з його допомогою ідентифікують себе з певною соціальною системою на базі сакрального ландшафту. Адже саме на цінностях будується сучасна геостратегія. Відтак, будь-яке соціальне і є сакральним, а індивідуальне – профанічним. Ось чому антагоністичне ставлення до міфологізації концепції етатизму, призводить до викривленого та спотвореного розуміння призначення держави в епоху глобальних трансформацій, її та ролі політичних інститутів у реалізації геостратегії.

Тож має відбутися не лише переосмислення, а й реальна трансформація рушійних сил концептуалізації та втілення геостратегії, в тому числі вираженої мовою закону і втіленою ефективними діями стратегічних архітекторів. Причому йдеться не тільки і не стільки про ухвалення певних стратегій і концепцій, а насамперед, про дієву участь приватного сектора в стратегічних проєктах, залучення коштів вітчизняних інвесторів через так звані, наприклад, „*інфраструктурні, військові облигації*”, що, до речі, є доволі розповсюдженою практикою в інших країнах. Актуальними у даному аспекті є розвідки щодо необхідності впровадження скринінгу прямих іноземних інвестицій в об'єкти стратегічної інфраструктури [34].

Висновки

Безумовно, наведений перелік чинників, що впливають на розуміння меж і особливостей формування та реалізації геостратегії Української держави, не є вичерпним і може бути продовженим, так само як і сама політика має незбагненну кількість граней та проявів. Однак навіть те, що представлено, містить значний науковий потенціал для формулювання сучасної й релевантної семантики ключового термінологічного сполучення дефініції.

Формулювання чинників, що впливають на геостратегію уможливило сформулювати наступні висновки.

1. Результат реалізації геостратегії Української держави – розвинена, демократична, соціальна й правова, безпекова держава як наслідок стратегічного управління *причинами та умовами, іншими детермінантами*.

2. **Помилка** західних стратегів полягає у тому, що вони *управляють наслідками*, оскільки обмежують свій вплив винятково *путінським режимом* як нескінченний агресивний та імперський авторитаризм, що нескінченно самовідроджується в Росії. Постпутінська Росія приречена знову стати країною агресором, країною, що воює, а захід змушений знову буде управляти наслідками в ролі кризового тактика.

3. Відтак, дії, спрямовані на формування лише постпутінської Росії є хибними і небезпечними, стратегічно обмеженими і помилковими, адже знищення путінського режиму не є достатньою умовою для: 1) унеможливлення формування агресивнішого та репресивнішого імперіалістичного режиму; 2) запобігання ресентименту при формуванні нової державної ідеології; 3) унеможливлення продовження загроз застосування ядерної зброї; 4) запобігання проведення гібридних та проксі війн щодо держав Заходу та взагалі демонстрації вигоди від війни для Росії.

4. Стратегічний вимір виграшу у війні проти Росії не обмежується лише зміною путінського політичного режиму, а включає багатовимірні стратегії взаємин світу із постросією, позбавленої стратегічного потенціалу до будь-яких проявів агресії та нестабільності і непередбачуваності.

5. Стратегія нового світового порядку має враховувати можливі трансформації геостратегічного простору через реалізацію концепції постросії, сформулювати політичну готовність до адекватної концептуалізації цих процесів.

6. Українська держава має бути здатною і мати політичну та стратегічну готовність до розширення свого геостратегічного ландшафту після виграшу і впровадження алгоритмів стратегічного управління до формування постросії у власних інтересах.

7. **Постросія – предмет стратегії західного світу.** Зміна путінського режиму – один із тактичних засобів досягнення стратегічної мети.

Зазначене суттєво трансформує сучасні діоптрії стратегів заходу, і уможливорює по-новому дивитись на **геостратегію** – націотворчу традицію видержавлення власної історії, як когнітивну політико-безпекову практику і макросистему широкомасштабних цілеспрямованих та свідомих, каскадних і комплексних заходів компетентних політичних суб'єктів щодо реалізації державної політики в найбільш важливих сферах життєдіяльності на підставі стратегічних національних цінностей.

Література:

1. Навальний А. Вот как должна выглядеть постпутинская Россия. URL: <https://www.washingtonpost.com/opinions/2022/09/30/alexei-navalny-parliamentary-republic-russian/?fbclid=IwAR0hDhMIL1MmlrZU8Y99lTy11I6wol1LD3zCdG7URw3JI7yIstvo2CdiLUE>
2. Маск виклав свою версію припинення війни РФ проти України: аудиторія проти. URL: <https://amp.hvylya.net/uk/news/260280-mask-izlozhil-svoyu-versiyu-prekrashcheniya-voyny-rf-protiv-ukrainy-auditoriya-vyskazalas-protiv>
3. Ілон Маск знову хоче купити Twitter. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-mask-twitter-kupivlia/32065922.html>
4. Ліпкан В.А. Геостратегія сучасної української держави: засади формування. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2022. № 42.
5. Стратегія державної інфраструктурної політики України: [монографія] / Ліпкан В. А. та ін.; за редакцією В. А. Ліпкана. Київ: Ліпкан В. А., 2022. 1008 с.
6. Суд визнав незаконною участь іноземців в органах державної влади України. *Діло*: веб-сайт. URL: <https://dilo.net.ua/novyny/sud-vyznav-nezakonnoyu-uchast-inozemtsiv-v-organah-derzhavnoyi-vlady-ukrayiny/>.
7. В Апараті РНБО України розроблено та введено в експлуатацію сучасну інформаційно-аналітичну систему „СОТА”. *Рада національної безпеки і оборони України*: веб-сайт. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/5011.html>.
8. Концепція забезпечення національної системи стійкості: затв. указом Президента України від 27 верес. 2021 р. № 479/2021. *Президент України*: веб-сайт. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181?fbclid=IwAR2z9UuyU8q9GCThFG7NjgzNGTooqF47KVGzZZVT2WpsqGsypDPya09nirc>
9. Стратегія забезпечення державної безпеки: Указ Президента України від 16 лютого 2022 року № 56/20
10. Головний військовий програміст Пентагону: США програли Китаю війну за III. *Root Nation*: веб-сайт. URL: <https://root-nation.com/ua/news-ua/it-news-ua/ua-usa-china-ai/>.
11. Зубко Г. Ю. Шостий технологічний уклад: інфраструктурно-правовий аспект. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 11. С. 218–229.
12. Влада Японії включить метавсесвіти і NFT до плану цифрової трансформації. URL: <https://cryptomisto.com/vlada-iaponii-vkliuchyt-metavsesvity-i-nft-do-planu-tsifrovoi-transformatsii/>.
13. Мироненко П. Методологічні основи політичної стратегії і тактики як системи засобів подолання політичної нестабільності. *Політичні інститути та процеси*. 2016. № 1 (30). С. 29–33.
14. Писана Н. Упевнений рух до інтеграції з європейською енергомережею. *Урядовий кур'єр*. 2021. 12 жовтня. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/uevnenij-ruh-do-integraciyi-z-yeuropejskoju-energ/>.
15. Спільна заява Саміту Україна – ЄС. Повний текст. *Укрінформ*: веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3331719-spilna-zaava-samitu-ukraina-es-povnij-tekst.html>.
16. Кулеба виділив 10 принципово нових положень заяви саміту Україна – ЄС. *Укрінформ*: веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3332314-kuleba-vidiliv-10-principovo-novih-polozen-zaavi-samitu-ukraina-es.html>.
17. Ліпкан В. А. Ідея політичної готовності. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2022. № 37.
18. Геостратегические ошибки Украины (Андрей Школьников). *Ютуб*: веб-сайт. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=wM4CdAC0KAg>.
19. Стратегічні комунікації: [словник] / Т. В. Попова та ін.; за редакцією В. А. Ліпкана. Київ : ФОП Ліпкан О.С., 2016. 416 с.
20. Стратегія державної інфраструктурної політики України: [монографія] / Ліпкан В. А. та ін.; за редакцією В. А. Ліпкана. Київ: Ліпкан В. А., 2022. 1008 с.
21. Росія вкрала українського зерна щонайменше на \$530 мільйонів. URL: <http://agro-business.com.ua/agrobusiness/item/25268-rosiia-vkrala-ukrainskoho-zerna-shchonaimeinshe-na-usd530-milioniv.html>
22. Nord Stream називає безпрецедентним одночасне пошкодження трьох ниток газопроводу. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/09/27/7147558/>.
23. Окупанти викрали гендиректора Запорізької АЕС – Енергоатом. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/10/01/novyna/suspilstvo/okupanty-vykraly-hendyrektora-zaporizkoyi-aes-enerhoatom>.
24. Вороги вдарили 8 ракетами по Кривому Рогу: спостерігається витік 100 кубометрів води на секунду. URL: <https://mind.ua/news/20246955-onovleno-vorogi-vdarili-8-raketami-po-krivomu-rogu-sposterigaetsya-vitik-100-kubometriv-vodi-na-se>.
25. Як припинити блокування морських портів України. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/05/17/yak-pryrunuty-blokuvannya-morskyh-portiv-ukrayiny/>.
26. Військовий експерт: Росія продовжить атакувати енергосистему України. URL: <https://yle.fi/novyny/3-12622888>.
27. Зубко Г. Ю. Поняття та зміст стратегічних об'єктів інфраструктури. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 2. Vol. 1. С. 104–115.
28. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 вересня 2022 року «Щодо дій України у відповідь на спробу Російської Федерації анексувати території нашої держави, з метою

гарантування безпеки євроатлантичного простору, України та відновлення її територіальної цілісності»: Указ Президента України від 30 вересня 2022 року № 679/2022.

29. Кашук Д. Золотые недра Украины. Как привлечь инвесторов на украинский рынок добычи золота и редкоземельных элементов. *Економічна правда*: веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2020/06/23/662171/>.

30. Кашук Д. Золотые недра Украины. Как привлечь инвесторов на украинский рынок добычи золота и редкоземельных элементов. *Економічна правда*: веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2020/06/23/662171/>.

31. Заблоцький В. США-Китай. Війна за метал. *Український тиждень*: веб-сайт. URL: <https://tyzhden.ua/World/252116>.

32. Україна імпортує рідкоземельні метали, але не розробляє власні родовища. *Український тиждень*: веб-сайт. URL: <https://tyzhden.ua/Economics/252135>.

33. Савин Л. Потенциал информационно-когнитивного противоборства. URL: <https://katehon.com/ru/article/potencial-informacionno-kognitivnogo-protivoborstva>; Когнитивная война за мозг. *Colonel Cassad. Livejournal*: веб-сайт. URL: <https://colonelcassad.livejournal.com/7137592.html>

34. Теленик С. Адміністративно-правові основи скринінгу інвестицій в об'єкти критичної інфраструктури. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 9. С. 135–141.

References:

1. Navalnyj, A. *Vot kak dolzhna vyglyadet postputinskaya Rossiya* [This is what post-Putin Russia should look like]. [www.washingtonpost.com](https://www.washingtonpost.com/opinions/2022/09/30/alexei-navalny-parliamentary-republic-russian/?fbclid=IwAR0hDhMIL1MmlrZU8Y99ITy1116wo11LD3zCdG7URw3JI7yIstvo2CdILUE) Retrieved from <https://www.washingtonpost.com/opinions/2022/09/30/alexei-navalny-parliamentary-republic-russian/?fbclid=IwAR0hDhMIL1MmlrZU8Y99ITy1116wo11LD3zCdG7URw3JI7yIstvo2CdILUE> [in Russian].

2. Mask vyklav svoiu versiuu prypynennia viiny RF proty Ukrainy: audytorii proty. [Musk presented his version of ending the Russian war against Ukraine: the audience is against] amp.hvylya.net Retrieved from <https://amp.hvylya.net/uk/news/260280-mask-izlozhl-svoyu-versiyu-prekrashcheniya-voyny-rf-protiv-ukrainy-auditoriya-vyskazalas-protiv> [in Ukrainian].

3. Ilon Mask znovu kholche kupyty Twitter. [Elon Musk wants to buy Twitter again]. www.radiosvoboda.org Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/news-mask-twitter-kupivlia/32065922.html> [in Ukrainian].

4. Lipkan, V. A. (2022). Heostrategiia suchasnoi ukrainskoi derzhavy: zasady formuvannia [Geostrategy of the modern Ukrainian state: principles of formation]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya filosofsko-politologichni studii – Bulletin of Lviv University. Series of philosophical and political studies*, 42 [in Ukrainian].

5. Lipkan, V. A. & Zubko, H. Yu. (2022). *Strategiia derzhavnoi infrastruktornoï polityky Ukrainy: [monografiia]* [The strategy of the state infrastructure policy of Ukraine: [monograph]]. V. A. Lipkan (Ed.). Kyiv: Lipkan V. A. [in Ukrainian].

6. Sud vyznav nezakonnoiu uchast inozemtsiv v orhanakh derzhavnoi vlady Ukrainy. Dilo: veb-sait. [The court recognized the illegal participation of foreigners in the state authorities of Ukraine. Business: Website.] dilo.net.ua Retrieved from <https://dilo.net.ua/novyny/sud-vyznav-nezakonnoyu-uchast-inozemtsiv-v-organah-derzhavnoyi-vlady-ukrayiny/>. [in Ukrainian].

7. V Aparati RNBO Ukrainy rozrobleno ta vvedeno v ekspluatatsiiu suchasnu informatsiino-analitychnu systemu „SOTA”. Rada natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy: veb-sait [A modern information and analytical system "SOTA" was developed and put into operation in the apparatus of the NSDC of Ukraine. National Security and Defense Council of Ukraine: website]. www.rnbo.gov.ua Retrieved from <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Dialnist/5011.html>. [in Ukrainian].

8. Kontseptsiiia zabezpechennia natsionalnoi systemy stiikosti: zatv. ukazom Prezydenta Ukrainy vid 27 veres. 2021 r. № 479/2021. Prezydent Ukrainy: veb-sait [The concept of ensuring the national system of stability: approved. by decree of the President of Ukraine dated September 27. 2021 No. 479/2021. President of Ukraine: website]. www.president.gov.ua Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181?fbclid=IwAR2z9UuyU8q9GCThFG7NjgzNGTooqF47KVGzZZVT2WpsqGsypDPya09nirc> [in Ukrainian].

9. Strategiia zabezpechennia derzhavnoi bezpeky: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 16 liutoho 2022 roku № 56/20 [Strategy for ensuring state security: Decree of the President of Ukraine dated February 16, 2022 No. 56/20]. (2022, February 16). [in Ukrainian].

10. Holovnyi viiskovyï prohrmist Pentahonu: SShA prohraly Kytaiu viinu za ShI. Root Nation: veb-sait [The Pentagon's chief military programmer: The US lost the AI war to China. Root Nation: Website]. root-nation.com Retrieved from <https://root-nation.com/ua/news-ua/it-news-ua/ua-usa-china-ai/>. [in Ukrainian].

11. Zubko, H. Yu. (2019). Shostyi tekhnologichnyi ukklad: infrastruktorno-pravovyi aspekt [Sixth technological settlement: infrastructural and legal aspect]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, economy and law*, 11, 218–229. [in Ukrainian].

12. Vlada Yaponii vkluchyt metavsesvity i NFT do planu tsyfrovoy transformatsii [The Japanese government will include metauniverses and NFTs in the digital transformation plan]. cryptomisto.com Retrieved from <https://cryptomisto.com/vlada-iaponii-vkluchyt-metavsesvity-i-nft-do-planu-tsyfrovoy-transformatsii/> [in Ukrainian].

13. Myronenko, P. (2016). Metodolohichni osnovy politychnoi stratehii i taktyky yak systemy zasobiv podolannia politychnoi nestabilnosti [Methodological foundations of political strategy and tactics as a system of means of overcoming political instability]. *Politychni instytuty ta protsesy – Political institutions and processes*, 1 (30), 29–33. [in Ukrainian].
14. Pysana, N. Upevneni rukh do intehtatsii z yevropeiskoiu enerhomerezheiu. Uriadovi kurier. 2021. 12 zhovtnia [Confident movement towards integration with the European energy grid. Government Courier. 2021. October 12]. ukurier.gov.ua Retrieved from <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/upevnenij-ruh-do-integraciyi-z-yeuropejskoyu-energ/>. [in Ukrainian].
15. Spilna zaiava Samitu Ukraina – YeS. Povnyi tekst. Ukrinform: veb-sait [Joint statement of the Ukraine-EU Summit. Full text. Ukrinform: website]. www.ukrinform.ua Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3331719-spilna-zaava-samitu-ukraina-es-povnij-tekst.html>. [in Ukrainian].
16. Kuleba vydilyv 10 pryntsyovo novykh polozhen zaiavy samitu Ukraina – YeS. Ukrinform: veb-sait [Kuleba singled out 10 fundamentally new provisions of the statement of the Ukraine-EU summit. Ukrinform: website]. www.ukrinform.ua Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3332314-kuleba-vidiliv-10-principovo-novih-polozhen-zaavi-samitu-ukraina-es.html>. [in Ukrainian].
17. Lipkan, V. A. (2022). Ideia politychnoi hotovnosti [The idea of political readiness]. *Aktualni problemy filosofii ta sotsiologhii – Actual problems of philosophy and sociology*, 37. [in Ukrainian].
18. Geostrategicheskie oshibki Ukrainy (Andrey Shkolnikov). Yutub: veb-sajt. [Geostrategic Mistakes of Ukraine (Andrey Shkolnikov). YouTube: website]. www.youtube.com Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=wM4CdAC0KAQ>. [in Russian].
19. Popova, T. V. & Lipkan, V. A. (2016). *Stratehichni komunikatsii: [slovyk] [Strategic communications: [dictionary]]*. V. A. Lipkan (Ed.). Kyiv: FOP Lipkan O.S. [in Ukrainian].
20. Lipkan, V. A. & Zubko, H. Yu. (2022). *Stratehiia derzhavnoi infrastruktornoj polityky Ukrainy: [monohrafiia] [The strategy of the state infrastructure policy of Ukraine: [monograph]]*. V. A. Lipkan (Ed.). Kyiv: Lipkan V. A. [in Ukrainian].
21. rosiia vkrala ukrainskoho zerna shchonaimenshe na \$530 milioniv [Russia stole at least \$530 million worth of Ukrainian grain]. agro-business.com.ua Retrieved from <http://agro-business.com.ua/agrobusiness/item/25268-rosiia-vkrala-ukrainskoho-zerna-shchonaimenshe-na-usd530-milioniv.html> [in Ukrainian].
22. Nord Stream nazyvaie bezpredsedentnym odnochasne poskodzhennia trokh nytok hazoprovodu [Nord Stream calls the simultaneous damage of three gas pipeline strands unprecedented]. www.eurointegration.com.ua Retrieved from <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/09/27/7147558/>. [in Ukrainian].
23. Okupanty vykraly hendyrektora Zaporizkoi AES – Enerhoatom [The occupiers kidnapped the general director of the Zaporizhzhia NPP – Energoatom]. www.slovoidilo.ua Retrieved from <https://www.slovoidilo.ua/2022/10/01/novyna/suspilstvo/okupanty-vykraly-hendyrektora-zaporizkoyi-aes-enerhoatom>. [in Ukrainian].
24. Vorohy vdaryly 8 raketamy po Kryvom Rohu: sposterihaetsia vytyk 100 kubometriv vody na sekundu [Enemies hit Kryvyi Rih with 8 missiles: a leak of 100 cubic meters of water per second is observed]. mind.ua Retrieved from <https://mind.ua/news/20246955-onovleno-vorogi-vdarili-8-raketami-po-krivomu-rogu-sposterigaetsia-vitik-100-kubometriv-vodi-na-se>. [in Ukrainian].
25. Iak prypynyty blokuвання morskykh portiv Ukrainy [How to stop blocking Ukrainian seaports]. armyinform.com.ua Retrieved from <https://armyinform.com.ua/2022/05/17/yak-prypynyty-blokuвання-morskykh-portiv-ukrayiny/>. [in Ukrainian].
26. Viiskovy ekspert: Rosiia prodovzhyt atakuvaty enerhosystemu Ukrainy [Military expert: Russia will continue to attack Ukraine's energy system]. yle.fi Retrieved from <https://yle.fi/novyny/3-12622888>. [in Ukrainian].
27. Zubko, H. Yu. (2020). Poniattia ta zmist stratehichnykh obektiv infrastruktury [Concept and content of strategic infrastructure objects]. *Visegrad Journal on Human Rights*, 2. Vol. 1., 104–115. [in Ukrainian].
28. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 30 veresnia 2022 roku «Shchodo dii Ukrainy u vidpovid na sprobу Rosiiskoi Federatsii aneksuvaty terytorii nashoi derzhavy, z metoiu harantuvannia bezpeky yevroatlantychnoho prostoru, Ukrainy ta vidnovlennia yii terytorialnoi tsilisnosti»: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 30 veresnia 2022 roku № 679/2022 [On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated September 30, 2022 "Regarding the actions of Ukraine in response to the Russian Federation's attempt to annex the territories of our state, with the aim of guaranteeing the security of the Euro-Atlantic space, Ukraine and restoring its territorial integrity": Decree of the President of Ukraine dated 30 September 2022 No. 679/2022.] (2022, September 30). [in Ukrainian].
29. Kashuk, D. Zoloty nedra Ukrainy. Kak privlech investorov na ukrainskij rynek dobychi zolota i redkozemelnykh elementov. Ekonomichna pravda: veb-sajt [Golden bowels of Ukraine. How to attract investors to the Ukrainian market for the extraction of gold and rare earth elements. Economic truth: website]. www.epravda.com.ua Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2020/06/23/662171/>. [in Russian].
30. Kashuk, D. Zoloty nedra Ukrainy. Kak privlech investorov na ukrainskij rynek dobychi zolota i redkozemelnykh elementov. Ekonomichna pravda: veb-sajt [Golden bowels of Ukraine. How to attract investors to the Ukrainian market for the extraction of gold and rare earth elements. Economic truth: website]. www.epravda.com.ua Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2020/06/23/662171/>. [in Russian].

31. Zablotskyi, V. SShA-Kytai. Viina za metal. Ukrainskyi tyzhden: veb-sait [USA-China. War for metal. Ukrainian Week: website]. tyzhden.ua Retrieved from <https://tyzhden.ua/World/252116>. [in Ukrainian].
32. Ukraina importuie ridkozemelni metaly, ale ne rozrobliaie vlasni rodovyshcha. Ukrainskyi tyzhden: veb-sait [Ukraine imports rare earth metals, but does not develop its own deposits. Ukrainian Week: website]. tyzhden.ua Retrieved from <https://tyzhden.ua/Economics/252135> [in Ukrainian].
33. Savin, L. Potencial informacionno-kognitivnogo protivoborstva [The potential of information-cognitive confrontation]. katehon.com Retrieved from <https://katehon.com/ru/article/potencial-informacionno-kognitivnogo-protivoborstva> [in Russian]; Kognitivnaya vojna za mozg. Solonel Sassad. Livejournal: veb-sajt [Cognitive war for the brain. Colonel Cassad. Livejournal: website]. colonelcassad.livejournal.com Retrieved from <https://colonelcassad.livejournal.com/7137592.html> [in Russian].
34. Telenyk, S. (2019). Administratyvno-pravovi osnovy skryninhu investytsii v obiekty krytychnoi infrastruktury [Administrative and legal basis of screening investments in critical infrastructure facilities]. *Pid-priemnytstvo, hospodarstvo i pravo –Entrepreneurship, economy and law*, 9, 135-141 [in Ukrainian].

УДК 3.354

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4\(64\)-11](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4(64)-11)

Сергій ПАРХОМЕНКО

аспірант, Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, вул. Антона Цедіка, 20, Київ, Україна, 03057 (e-mail: v.chas.info@gmail.com)
ORCID: 0000-0003-1664-7530

Sergiy PARKHOMENKO

Postgraduate, Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Anton Tsedik street, 20, Kyiv, Ukraine, 03057
(e-mail: v.chas.info@gmail.com)
ORCID: 0000-0003-1664-7530

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРЕЗИДЕНТОМ УКРАЇНИ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ПІД ЧАС ПЕРШОГО ЕТАПУ ВІДСІЧІ ШИРОКОМАСШТАБНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ (24.02-2.04.2022 Р.)

IMPLEMENTATION OF CONSTITUTIONAL POWERS BY THE PRESIDENT OF UKRAINE DURING THE FIRST STAGE OF REPELLING THE LARGE-SCALE MILITARY AGGRESSION OF THE RUSSIAN FEDERATION AGAINST UKRAINE (FEBRUARY 24 – APRIL 2, 2022)

У статті аналізується реалізація Президентом України В.Зеленським конституційних повноважень Президента України під час першого етапу відсічі широкомасштабної військової агресії Російської Федерації проти України (24.02 – 2.04 2022 р.). Хронологічні межі дослідження визначаються стратегічною важливістю періоду з 24 лютого по 2 квітня 2022 року як першого етапу війни в Україні, що тривав від початку широкомасштабного вторгнення російських військ в Україну з території Російської Федерації, Білорусі і анексованого Криму і до повного звільнення Київської області від російських окупантів. Попри вторгнення і наступ росіян з двох третин периметру українських кордонів, центральним і водночас найдраматичнішим епізодом цього періоду була битва за Київ. Із падінням Києва Україна як суверенна держава найвірогідніше припинила б своє існування. Тому цей етап війни був вирішальним: стояло питання про існування самої української держави. Повноваження Президента України визначено у ст.106, ст.107, а також у ст.72, ст.77, ст.83, ст.85, ст.114, ст.118, ст.125, ст.128, ст.131, ст.131⁴, ст.136, ст.137, ст.148, ст.150, ст.151, ст.154, ст.156 Конституції України. Більшість конституційних повноважень Президента України реалізується через правові акти підзаконного характеру: укази і розпорядження Президента України, які, згідно ч.3 ст.106 Конституції України, є обов'язковими до виконання на території України. Під час першого етапу війни Президентом України Володимиром Зеленським було видано 141 указ: 19 – протягом п'яти днів лютого, 116 – у березні і 6 – за перші два дні квітня. За цей же час було видано 27 розпоряджень Президента України. Усі оприлюднені укази Президента України за вказаний період виражали рішення Президента України, пов'язані з державним управлінням країною в умовах військової агресії РФ (виключення становить Указ №118/2022 від 9 березня) і реалізовували конституційні повноваження Президента України. Аналіз виданих під час першого етапу відсічі широкомасштабній російській збройній агресії Президентом України В.Зеленським указів засвідчив охоплення цими нормативно-правовими актами різних сфер державного управління – від рішень в сфері оборони країни до гуманітарних питань і комунікацій із суспільством. Це дозволяє говорити про комплексний характер реалізації Президентом України повноважень, якими він наділений Конституцією і законами України, і про відповідність управлінських рішень глави держави викликам вкрай складного часу захисту Україною своєї незалежності і територіальної цілісності.

Ключові слова: Президент України, конституційні повноваження, державне управління, перший етап відсічі широкомасштабної військової агресії Російської Федерації.

The article is devoted to analysis of the implementation by the President of Ukraine V. Zelensky of the constitutional powers of the President of Ukraine during the first stage of repelling the large-scale military aggression of the Russian Federation against Ukraine (February 24 – April 2, 2022). The chronological limits of the study are determined by the strategic importance of the period from February 24 to April 2, 2022 as the first stage of the war in Ukraine, which lasted from the beginning of the large-scale invasion of Russian troops into Ukraine from the territory of the Russian Federation, Belarus and occupied Crimea and until the complete liberation of Kyiv region

from the Russian occupiers. Despite the invasion and offensive of the Russians from two-thirds of the perimeter of the Ukrainian borders, the central and at the same time the most dramatic episode of this period was the battle for Kyiv. With the fall of Kyiv, Ukraine as a sovereign state would most likely cease to exist. That is why this stage of the war was decisive: there was a question about the existence of the Ukrainian state. The powers of the President of Ukraine are defined in Article 106, Article 107, as well as in Article 72, Article 77, Article 83, Article 85, Article 114, Article 118, Article 125, Article 128, Article 131, Art. 1311, Article 136, Article 137, Article 148, Article 150, Article 151, Article 154, Article 156 of the Constitution of Ukraine. Most of the constitutional powers of the President of Ukraine are exercised through legal acts of a sub-legal nature: decrees and orders of the President of Ukraine, which, according to Part 3 of Article 106 of the Constitution of Ukraine, are mandatory for implementation on the territory of Ukraine. During the first stage of the war; the President of Ukraine, Volodymyr Zelensky, issued 141 decrees: 19 in five days in February, 116 in March, and 6 in the first two days of April. During the same time, 27 orders of the President of Ukraine were issued. All published decrees of the President of Ukraine for the specified period expressed the decisions of the President of Ukraine related to the state management of the country in the conditions of military aggression of the Russian Federation (the exception is Decree No. 118/2022 of March 9) and implemented the constitutional powers of the President of Ukraine. The analysis of the decrees issued by the President of Ukraine V. Zelensky during the first stage of repelling large-scale Russian armed aggression proved that these normative legal acts of various spheres of state administration – from decisions in the field of the country's defense to humanitarian issues and communications with society. This allows us to talk about the complex nature of the President of Ukraine's implementation of the powers granted to him by the Constitution and laws of Ukraine, and about the compliance of the head of state's management decisions with the challenges of the extremely difficult time of Ukraine's defense of its independence and territorial integrity.

Key words: President of Ukraine, constitutional powers, state administration, the first stage of repelling the large-scale military aggression of the Russian Federation.

Постановка проблеми. Реалізація конституційних повноважень Президента України як головного суб'єкта державного управління сферою безпеки і оборони держави із початком повномасштабної військової агресії РФ проти України набула принципово нового значення. Переструктурування складного комплексу конституційних повноважень Президента України із встановленням нових домінуючих і субординаційних зв'язків між ними слугує головному завданню глави держави – відсічі агресору. Організаційно-правові аспекти зафіксованих у правових актах Президента України управлінських рішень, спрямованих на забезпечення відсічі військової агресії РФ, потребують наукового осмислення вже зараз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми статті. Повноваження Президента України у взаємовідносинах з органами державної влади розглядалися Рибалко Н. [26]. Про компетенції Президента України вела мову Серьогіна С. [29]. В конституційно-правовому аспекті повноваження Президента України аналізувала Плахотнюк Н. [23].

Аналіз повноважень Президента України в контексті державного управління національної безпеки України здійснювався Гончаренком Г. [1], Дороніним І. [2], Красногором О. [18], Сазоновим В. [27], Семенченком А. [28], Ситником Г. [30].

Висвітлення повноважень Президента України як гаранта державного суверенітету, територіальної цілісності України, зокрема, у сфері оборони (у т.ч. у статусі Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України), міститься в публікаціях Ковбана А. [14], Коропатніка І. [16], Мельника С. [19], Остапенка А.

[16; 32], Пашинського В. [22], Котляренка О. [17], Топольницького В. [32].

Втім, реалізація повноважень Президента України, як провідного учасника суспільних відносин у сфері державного управління, в умовах відсічі широкомасштабної збройної агресії РФ – якісно новий об'єкт наукового осмислення, вивчення якого лише розпочинається.

Мета статті: проаналізувати реалізацію Президентом України В.Зеленським конституційних повноважень Президента України під час першого етапу відсічі широкомасштабної військової агресії Російської Федерації проти України (24.02-2.04 2022 р.). **Хронологічні межі дослідження.** Період, що тривав з 24 лютого по 2 квітня 2022 року, визначається як перший етап війни в Україні від початку широкомасштабного вторгнення російських військ в Україну з території російської федерації, Білорусі і окупованого Криму і до повного звільнення Київської області від російських окупантів [20].

Попри вторгнення і наступ росіян з двох третин периметру українських кордонів, центральним і водночас найдраматичнішим епізодом цього періоду була битва за Київ. Із падінням Києва Україна як суверенна держава найвірогідніше припинила б своє існування. Тому цей етап війни був вирішальним: стояло питання про існування української держави.

Разом із звільненням від російських загарбників Київської області відбувалось повне звільнення Чернігівської (2 квітня), Сумської (8 квітня 2022), Житомирської областей (4 квітня), частини яких було також було захоплено російськими військами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Повноваження Президента України

визначено у ст.106, ст.107, а також у ст.72, ст.77, ст.83, ст.85, ст.114, ст.118, ст.125, ст.128, ст.131, ст. 131¹, ст.136, ст.137, ст.148, ст.150, ст.151, ст. 154, ст.156 Конституції України.

Більшість конституційних повноважень Президента України реалізується через правові акти підзаконного характеру: укази і розпорядження Президента України, які, згідно ч.3 ст.106 Конституції України, є обов'язковими до виконання на території України.

Актом Президента України оформлюється також рішення Президента України про утворення військових адміністрацій і військово-цивільних адміністрацій; повноваження щодо цього надано Законом України «Про правовий режим воєнного стану» і Законом України «Про військово-цивільні адміністрації».

Укази Президента України мають нормативний характер. Вони: посідають пріоритетне місце в ієрархії підзаконних нормативно-правових актів; є загальнообов'язковими на всій території країни; сполучають одноособовий порядок ухвалення з колегіальністю підготовки, попереднього розгляду, посвідчення та відповідальності за виконання; характеризуються багатоаспектністю і значним обсягом регулювання суспільних відносин залежно від масштабності функцій і повноважень Президента України; відповідають конституції та іншим законам держави [31, с.480].

Повноваження Президента України, які реалізуються в рішеннях, що оформлюються указами Президента України, перераховано у пункті 3 Положення «Про порядок підготовки та внесення проектів актів Президента України», затвердженого Указом Президента України №970/2006 від 15 листопада 2006 року.

(На невідповідність Конституції України перерахованих у деяких підпунктах пункту 3 цього Положення повноважень Президента України звертали увагу вітчизняні фахівці з державного управління, зокрема [25, с.101].

Указами Президента України, крім перерахованих у Положенні, «оформляються також інші рішення, видані на основі та на виконання Конституції і законів України, якщо хоча б одне з положень рішення розраховано на постійну або багаторазову дію (має нормативний характер) <...>, а також рішення, прийняття яких у формі указу передбачено законами України та указами Президента України» [24].

Частина рішень Президента України на основі його конституційних повноважень може реалізовуватись у формі правового акту розпорядження.

У більшості випадків розпорядження Президента України не мають нормативного характеру (не містять у собі норми права) і стосуються індивідуальних та організаційних питань, перелік яких наведено у п.4 Положення.

За юридичною формою виразу крім указів і розпоряджень актами Президента України є також доручення, накази і директиви, і послання.

Під час першого етапу війни Президентом України Володимиром Зеленським було видано 141 указ: 19 – протягом п'яти днів лютого, 116 – у березні і 6 – за перші два дні квітня. За цей же час було видано 27 розпоряджень Президента України.

Усі оприлюднені укази Президента України за період 24.02.2022 – 2.04.2022 виражали рішення Президента України, пов'язані з державним управлінням країною в умовах військової агресії РФ (виключення становить Указ Президента України №118/2022 від 9 березня 2022 р. «Про присудження Національної премії України імені Тараса Шевченка»).

Так, лише протягом 24 лютого – першого дня широкомасштабного російського військового вторгнення – Президентом України В.Зеленським було видано дев'ять указів, якими реалізовувались його конституційні повноваження, спрямовані на реалізацію функцій гаранта державного суверенітету і територіальної цілісності в умовах війни: Указ Президента України №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», Указ Президента України №65/2022 «Про загальну мобілізацію», Указ №66/2022 «Про використання Збройних Сил України та інших військових формувань», Указ №67/2022 «Про невідкладні заходи щодо фінансового забезпечення функціонування держави в умовах воєнного стану», Указ №68/2022 «Про утворення військових адміністрацій», Указ №69/2022 «Про загальну мобілізацію», Указ №70/2022 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 24 лютого 2022 року "Про введення в дію плану оборони України та Зведеного плану територіальної оборони України", Указ №71/2022 «Про використання Збройних Сил України та інших військових формувань», Указ №72/2022 «Про утворення Ставки Верховного Головнокомандувача».

Цими нормативно-правовими документами Президентом України реалізовувались конституційні повноваження, передбачені пп.17-20 частини першої ст.106 та частини сьомої ст.107 Конституції України, а також Законом України «Про оборону» і Законом

України «Про правовий режим воєнного стану»¹.

Укази Президента України, видані у березні 2022 р., за своєю змістовою спрямованістю розподіляються таким чином: 14 – інституційного характеру, 51 указ з кадрових питань (реалізовувались повноваження Президента України, визначені п.5, п.17, п.24 ч.1 ст.106 Конституції України та кількома законами України), 41 указ про нагородження державними нагородами, присвоєння звання Героя України і встановлення та присудження почесної відзнаки «Місто-герой України» (реалізовувались повноваження Президента України, визначені п.25 ч.1 ст.106 Конституції України), 10 указів – неопублічного характеру.

П'ять з шести указів, виданих 1-2 квітня 2022 р. (№200/2022, №202/2022, №203/2022, №204/2022, № 205/2022), були указами про нагородження за воїнські подвиги, один (№201) – присвоєння звання Героя України.

Основним нормативно-правовим актом Президента України у березні 2022, напряду пов'язаним із державним управлінням обороною України, був Указ № 133/2022 від 14 березня «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні». (Указ № 133/2022 був затверджений і набрав чинності разом із Законом України № 2119-IX від 15.03.2022 "Про затвердження Указу Президента України "Про продовження строку дії воєнного стану в Україні"). Цей Указ, який реалізовував повноваження Президента України, визначене п.20 ч.1 ст.106 Конституції України, вносив часткові зміни до виданого 24 лютого Указу №64/2022 і продовжував воєнний стан на 30 діб, починаючи з 05 години 30 хвилин 26 березня 2022 року [46].

Указ Президента України №114/2022 від 7 березня «Про відкликання національного контингенту і національного персоналу, які беруть участь у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки» було видано на підставі Закону України "Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки" і може вважатися реалізацією повноваження п.19 ч.1 ст.106 Конституції України. Цим указом в Україну повертались професійні військові кадри, яких потребувала країна в умовах збройної агресії.

Важливою складовою державного управління обороною країни стали видані на під-

ставі повноважень наданих ст.107 Конституції України три укази Президента України В.Зеленського від 19 березня: Указ №151/2022 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року "Про нейтралізацію загроз інформаційній безпеці держави"», Указ №152/2022 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року "Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану"», Указ №153/2022 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року "Щодо призупинення діяльності окремих політичних партій"». Цими указами вводилися в дію відповідні рішення РНБО, оскільки сама Рада національної безпеки і оборони владними повноваженнями не наділена.

Указ Президента України №132/2022 від 14 березня «Про тимчасове запровадження безвізового режиму» розширював дію безвізового режиму в'їзду іноземців до України під час воєнного стану, введеного Указом № 82/2022 від 28 лютого «Про тимчасове запровадження безвізового режиму». Якщо Указом №82/2022 безвізовий режим в'їзду в Україну на період дії воєнного стану встановлювався «для громадян іноземних держав, які бажають вступити до Інтернаціонального легіону оборони України, крім громадян держави, визнаної державою-агресором» [42], то згідно з Указом №132/2022 безвізовий режим в'їзду в Україну на період дії воєнного стану поширювався на «громадян іноземних держав, які є співробітниками міжнародних медичних чи гуманітарних організацій, фондів чи програм, інших організацій, які прибувають в Україну на запрошення Кабінету Міністрів України для надання гуманітарної допомоги населенню, крім громадян держави, визнаної державою-агресором» [45].

Підставою для Указу Президента України №86/2022 від 1 березня «Питання Радника – уповноваженого Президента України з питань взаємодії з громадськими об'єднаннями та добровільними формуваннями, які беруть участь у забезпеченні національної безпеки» став Закон України «Про основи національного спротиву».

4 березня 2022 р. Президент України В.Зеленський вдруге від початку війни звернувся до фінансового аспекту функціонування країни в умовах воєнного стану, видавши Указ №104/2022 «Про фінансове забезпечення заходів правового режиму воєнного стану». Уперше це питання було порушено вже 24 лютого в указі №67/2022 «Про невідкладні заходи щодо фінансового забез-

¹ Укази Президента України, видані у лютому 2022 р., детально було мною проаналізовано у статті «Реалізація Президентом України функції гаранта державного суверенітету і територіальної цілісності України в контексті управління сферою оборони держави у перші дні широкомасштабної російської військової агресії 24.02-28.02.2022 р.». Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління. Випуск 2 (62), 2022. С. 111-118.

печення функціонування держави в умовах воєнного стану».

Реалізація управлінського рішення глави держави в обох указах мало свою особливість: вони адресовувались Національному банку України.

Оскільки НБУ на законодавчому рівні (ст.53 Закону України «Про Національний банк України») гарантовано невторчання з боку будь-якої гілки державної влади, Президент України не наділений конституційними повноваженнями (крім повноваження призначати на посади та звільняти з посад половину складу Ради НБУ), які б дозволяли впливати на діяльність Нацбанку. Через це приписи обох указів носять рекомендаційний характер.

Рекомендацію НБУ («відкрити спеціальний рахунок для збору коштів для надання гуманітарної допомоги») містив ще один Указ Президента України: №93/2022 від 2 березня «Про координацію заходів з вирішення гуманітарних та соціальних питань». Цим указом створювався Координаційний штаб з гуманітарних та соціальних питань, метою діяльності якого мало стати «сприяння громадянам у подоланні складних життєвих обставин у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації проти України, забезпечення оперативної координації заходів з вирішення проблемних питань у гуманітарній та соціальній сферах» [43].

Преамбула цього указу не містила відсилки ані до Конституції, ані до законів України. Втім, зважаючи на призначення Керівника Офісу Президента України головою утвореного цим указом Координаційного штабу з гуманітарних та соціальних питань, є підстави убачати цей указ виданим на основі повноважень Президента України, визначених п.28 ч.1 ст.106 Конституції України: «створює у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, для здійснення своїх повноважень консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби».

Окремий блок становлять укази Президента України з кадрових питань. Кадрові питання під час війни стають одними з найважливіших. Питання укомплектованості військ вищим командним складом постійно було на контролі Президента України. За досліджуваний період на підставі повноважень п.24 ч.1 ст. 106 Конституції України Президентом України В.Зеленським було видано 20 указів: про присвоєння військового звання генерала (1), військового звання генерал-майора (1), військового звання бригадного генерала юстиції (1), і військових звань бригадного генерала (34) військовим ЗСУ, СБУ, Нацгвардії, Державної служби спеціаль-

ного зв'язку та захисту інформації України, Державної прикордонної служби України, Служби безпеки Президента України Управління державної охорони України, співробітникам військових закладів.

Крім того, Указом №142/2022 від 16 березня «Про внесення змін до додатка № 1 до Указу Президента України від 5 травня 2020 року № 166/2020» і Указом №150/2022 від 19 березня «Про внесення змін до додатка № 1 до Указу Президента України від 5 травня 2020 року № 166/2020» було внесено зміни до переліку посад, що підлягають заміщенню особами вищого офіцерського (начальницького) складу, та граничних військових і спеціальних звань за цими посадами.

Президентом України В.Зеленським було застосовано і повноваження понижувати у військовому званні. Так, спираючись на Закон України "Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України", Президентом України 31 березня 2022 р. було видано два укази: № 196/2022 і №197/2022 «Про пониження у військовому званні».

Кадрові питання – це і призначення на посади та звільнення з них. Конституція України (п.17 ч.1 ст.106) наділяє Президента України повноваженням призначати на посади та звільняти з посад вище командування Збройних Сил України, інших військових формувань.

За перший період війни Президентом України В.Зеленським на підставі зазначеного повноваження було видано п'ятнадцять указів: дев'ятьма проведено призначення, шістьма – звільнення з посад вищого керівництва: ЗСУ – 2 (укази №136/2022 №135/2022 від 15.03.2022); Нацгвардії – 1 (№73/2022 від 25.02.2022); Адміністрації Державної спеціальної служби транспорту (№96/2022 від 2.03) – 1, СБУ – 11.

Найбільшого кадрового руху зазнало керівництво СБУ: 6 призначень і 5 звільнень (укази №77/2022 від 28 лютого, №91/2022 від 2 березня, №92 від 2 березня, №98/2022 від 3 березня, №99/2022 від 3 березня, №100/2022 від 3 березня, №101/2022 від 3 березня, №102 /2022 від 3 березня, №129/2022 від 12 березня, №130/2022 від 12 березня, №195/2022 від 31 березня).

Укази від 3 березня 2022 р. (№98/2022, №99/2022, №10/2022, №101/2022) мали ротаційний характер: посадами мінялись перший заступник і заступник Голови СБУ.

(Варто зазначити, що Закон України «Про національну безпеку України»(п. 10ч. 1 ст. 13) звужує це повноваження, обмежуючи волю

Президента України: «призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України за поданням Міністра оборони України, а також вище командування інших військових формувань за поданням керівників органів центральної виконавчої влади, яким підпорядковуються відповідні військові формування» [7].

При цьому і в Конституції України, і у законі йдеться про повноваження Президента України не в статусі Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України (у цьому статусі Президент України видає не укази і розпорядження, а накази і директиви (ч.3 ст.6 Закону України «Про оборону України»)), а у статусі глави держави).

Ще вісім указів кадрового характеру було видано на підставі повноважень Президента України, які визначено у ст.118 Конституції України: «Голови місцевих державних адміністрацій призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України». Чотири укази про звільнення (№87/2022 від 1 березня, №89/2022 від 1 березня, №115/2022 від 7.03, №135/2022 від 15.03) і чотири про призначення (№88/2022 від 1 березня, №90/2022 від 1 березня, №116/2022 від 7.03, №138/2022 від 15.03) с посад/на посади голів кількох обласних державних адміністрацій).

Особливість виданих указів у тому, що всі обласні державні адміністрації згідно Указу №68/2022 від 24.02.2022 набули статусу військових адміністрацій. А їхні Голови – начальників цих військових адміністрацій: «У зв'язку з утворенням військових адміністрацій, зазначених у цій статті, обласні, Київська міська державні адміністрації та голови цих адміністрацій набувають статусу відповідних військових адміністрацій та начальників цих військових адміністрацій» [37].

Що, наприклад, засвідчили два укази: Указом №83/2022 від 1 березня Віталій Кличко був звільнений з посади начальника Київської міської військової адміністрації, якої він набув на підставі Указу №68/2022 від 24.02.2022. А на його місце – Голови Київської військової адміністрації – Указом №84/2022 від 1 березня був призначений М.Жирнов. Підставою для цих указів, як і Указу №68/2022, був Закон України «Про правовий режим воєнного стану».

Попри це для видання указів №87, 88, 89, 90, 115, 116, 135, 138 було використано іншу правову підставу.

Військові дії, що постійно змінювали карту звільнених або втрачених українських територій, вимагали швидкого реагування щодо

адміністративного управління ними. Так, 21 березня Президентом України було видано Указ №156/2022 від «Про утворення військової адміністрації», яким утворювалась Гостомельська селищна військова адміністрація Бучанського району Київської області [48], 30 березня – Указ №188/2022 «Про утворення військових адміністрацій населених пунктів у Донецькій області», яким на базі військово-цивільних адміністрацій утворювались шість міських (Авдіївська, Вугледарська, Мар'їнська, Світлодарська, Слов'янська, Торецька) і одна селищна (Очеретинська) військові адміністрації, а також новоутворена Дружківська міська військова адміністрація [50].; 31 березня Указом №192/2022 «Про утворення військових адміністрацій населених пунктів у Луганській області» утворювались Кременська і Рубіжанська міські військові адміністрації Сєверодонецького району Луганської області [51].

Надвичано важливо під час воєнних дій аби Батьківщина відзначала своїх героїв, полеглих і живих. На підставі повноваження Президента України, наданого п.25 ч.1 ст.106 Конституції України, за досліджуваний період главою держави було видано 47 указів про відзначення державними нагородами за мужність і героїзм під час виконання бойових завдань, самовіддані дії, виявлені у захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України.

Крім того, Указом Президента України №193/2022 від 31 березня було нагороджено орденом княгині Ольги I ступеня Президента Європейського Парламенту Роберту Мецолу «за вагомий особистий внесок у консолідацію міжнародної підтримки України у протистоянні російській агресії» [52].

На підставі повноважень, визначених п.25 ч.1 ст.106 Конституції України Президентом України В.Зеленським було видано Указ №111/2022 від 6 березня «Про встановлення почесної відзнаки "Місто-герой України"», яку одразу було присвоєно містам: Волновасі, Гостомелю, Маріуполю, Харкову, Херсону, Чернігову [111]. А Указом №164/2022 від 24 березня почесна відзнака "Місто-герой України" присвоювалась таким містам: Буча (Київська область); Ірпінь (Київська область); Миколаїв (Миколаївська область); Охтирка (Сумська область) [49].

Окремий блок становлять укази Президента України, в яких реалізовано повноваження Президента України у сфері керівництва зовнішньополітичною діяльністю держави, зокрема, п.5 ч.1 ст.106 повноваження призначати і звільняти глав диплома-

тичних представництв України в інших державах і при міжнародних організаціях.

Під час війни значення дипломатів зростає багатократно. В цих умовах Україна як ніколи потребує підтримки інших країн і міжнародних організацій. І тут для Президента України важливо максимально ефективно розставити висококваліфіковані кадри.

Так, 9 березня Президентом України було видано три укази (№119/2022, №120/2022, №121/2022) про призначення глав дипломатичних в Канаді, Австралії і Арабській Республіці Єгипет.

Відбулось і звільнення з посади Надзвичайного і Повноважного Посла України в Королівстві Марокко (Указ Президента України №191/2022 від 31 березня 2022).

На цьому ж повноваженні ґрунтувались Указ №97/2022 від 3 березня «Про призначення М. Кононенка Постійним представником України при Організації по забороні хімічної зброї» і Указ №110/2022 від 6 березня «Про делегацію України для участі в усних слуханнях Міжнародного Суду ООН щодо звинувачень у геноциді відповідно до Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього (Україна проти Російської Федерації)»

Ще у двох указах досліджуваного періоду (№64/2022 від 24 лютого і №143/2022 від 16 березня) ставились завдання МЗС як центральному органу виконавчої влади.

Так, згідно Указу №64/2022 Міністерству закордонних справ України приписувалось «забезпечити інформування в установленому порядку Генерального секретаря ООН та офіційних осіб іноземних держав про введення в Україні воєнного стану, про обмеження прав і свобод людини і громадянина, що є відхиленням від зобов'язань за Міжнародним пактом про громадянські та політичні права, та про межу цих відхилень і причини прийняття такого рішення» [33].

В Указі №143/2022 «Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України», яким з започатковувалось «проведення щоденно о 9 годині 00 хвилин загальнонаціональної хвилини мовчання за співвітчизниками, загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, яку оголошувати у всіх засобах масової інформації незалежно від форми власності», Міністерству закордонних справ України приписувалось «забезпечити проведення закордонними дипломатичними установами України щоденно о 9 годині 00 хвилин за місцевим часом у державах перебування

загальнонаціональної хвилини мовчання за співвітчизниками, загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України» [47].

Висновки і рекомендації. Усі оприлюднені укази Президента України за вказаний період виражали рішення Президента України, пов'язані з державним управлінням країною в умовах військової агресії РФ (виключення становить Указ №118/2022 від 9 березня «Про присудження Національної премії України імені Тараса Шевченка») і реалізовували конституційні повноваження Президента України.

Кілька указів реалізовували повноваження, якими, конкретизуючи ч.2 ст.102 Конституції України, Президент України наділявся:

Законом України «Про оборону» (Указ №72/2022 від 24.02.2022 «Про утворення Ставки Верховного Головнокомандувача»),

Законом України «Про основи національного спротиву» (№86/2022 від 1 березня «Питання Радника – уповноваженого Президента України з питань взаємодії з громадськими об'єднаннями та добровольчими формуваннями, які беруть участь у забезпеченні національної безпеки»),

Законом України "Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки" (Указ №114/2022 від 7 березня «Про відкликання національного контингенту і національного персоналу, які беруть участь у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки»),

Законом України "Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України" (№ 196/2022 «Про пониження у військовому званні» і №197/2022 «Про пониження у військовому званні» – обидва від 31 березня),

Законом України «Про правовий режим воєнного стану» (Указ №68/2022 від 24.02.2022 «Про утворення військових адміністрацій», Указ №82/2022 від 28 лютого «Про тимчасове запровадження безвізового режиму», Укази від 1 березня №83/2022 «Про звільнення В. Кличка з посади начальника Київської міської військової адміністрації» і №84/2022 «Про призначення М. Жирнова начальником Київської міської військової адміністрації», №132/2022 від 14 березня «Про тимчасове запровадження безвізового режиму», Указ № 142/2022 від 16 березня «Про внесення змін до додатка № 1 до Указу Президента України від 5 травня 2020 року № 166/2020», Указ №150/2022 від 19 березня «Про внесення змін до додатка № 1 до Указу Президента України від 5 травня 2020 року № 166/2020», Указ №156/2022 від 21 березня

«Про утворення військової адміністрації», №188/2022 від 30 березня «Про утворення військових адміністрацій населених пунктів у Донецькій області», Указ №192/2022 від 31 березня «Про утворення військових адміністрацій населених пунктів у Луганській області».

Аналіз виданих під час першого етапу відсічі широкомасштабній російській збройній агресії Президентом України В.Зеленським указів засвідчив охоплення цими нормативно-

правовими актами різних сфер державного управління – від рішень в сфері оборони країни до гуманітарних питань і комунікацій з суспільством. Це дозволяє говорити про комплексний характер реалізації Президентом України повноважень, якими він наділений Конституцією і законами України, і про відповідність управлінських рішень глави держави викликам вкрай складного часу захисту Україною своєї незалежності і територіальної цілісності.

Література:

1. Гончаренко Г. А. Повноваження Президента України в управлінні сектором безпеки: організаційно-правовий аспект. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки* № 1. 2020. С. 107-113.
2. Доронін І. Контрольні повноваження Президента України у сфері національної безпеки: проблеми і перспективи. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 2. С. 95–100.
3. Закон України «Про затвердження Указу Президента України "Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022>
4. Закон України «Про затвердження Указу Президента України "Про загальну мобілізацію" URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2105-20#Text>
5. Закон України «Про Збройні Сили України», URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text>
6. Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>
7. Закон України «Про національну безпеку України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
8. Закон України «Про оборону України», URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>
9. Закон України «Про основи національного спротиву», URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>
10. Закон України «Про правовий режим воєнного стану», URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
11. Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80#Text>
12. Закон України "Про схвалення Указу Президента України "Про використання Збройних Сил України та інших військових формувань" URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2106-20#Text>
13. Закон України «Про військово-цивільні адміністрації» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text>
14. Ковбан А.В. Повноваження Президента України щодо оголошення війни і укладення миру: національний та міжнародний досвід // *Інститут Президента України в системі державної влади України. Матеріали наукової конференції. Київ. 17 січня 2014 року*. К.: ВПЦ «Київський університет». 2014. С. 348-352.
15. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
16. Коропатнік І.М., Остапенко А.І. Нормативно-правове закріплення повноважень президента України як Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. № 1(74), 2022. С. 100-109.
17. Котляренко О.П. Характеристика змісту та обсягу повноважень президента України як Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 52-58.
18. Красногор О. Функції та повноваження Президента України. *Наукові праці МАУП. Політичні науки*. 2015. Вип. 45. С. 64–69.
19. Мельник С. М. Повноваження Президента України у сфері військового управління. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2019. Том 30 (69), № 4. С. 141–145.
20. Міноборони заявило про повне звільнення Київщини від росіян. URL: https://zaxid.net/minoboroni_zayavilo_pro_povne_zvilnennya_kiyivshhini_vid_rosiyan_n154010
21. Пархоменко С. Реалізація Президентом України функції гаранта державного суверенітету і територіальної цілісності України в контексті управління сферою оборони держави у перші дні широкомасштабної російської військової агресії 24.02-28.02.2022 р.// *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. Випуск 2 (62), 2022. С. 111-118.

22. Пашинський В. Й. Повноваження Президента України у сфері оборони держави. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Том 2, № 6. С. 59–63.
23. Плахотнюк Н.Г. Інститут Президентства в Україні: конституційно-правовий аспект. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Харків. 1999. – 21 с.
24. Положення «Про порядок підготовки та внесення проектів актів Президента України», затверджено Указом Президента України №970/2006 від 15 листопада 2006 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/970/2006#Text>
25. Решота В.В. Акти Президента України як джерела адміністративного права. *Юридичний науковий електронний журнал*. №5. 2017. С. 100-103.
26. Рибалко Н.О.Адміністративно-правові аспекти діяльності Президента України. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. К.: 2009 – 20с.
27. Сазонов В. Повноваження Президента України у сфері забезпечення державної безпеки. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3. – С. 272-278.
28. Семенченко А. Стратегічне планування у сфері державного управління національною безпекою: монографія. Київ : *Національна академія державного управління при Президентові України*. 2008. – 76 с.
29. Серьогіна С.Компетенція Президента України: теоретично-правові засади. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. – Харків. 2008. – 19 с.
30. Ситник Г.П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади). – Київ: НАДУ, 2012. – 544 с.
31. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : [підручник; видання 2-е, перероблене і доповнене]. Харків : Еспада, 2009. 752 с.
32. Топольницький В. В., Остапенко А. І. Історико-правовий аналіз законодавчого закріплення повноважень Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України. *Право і суспільство*. № 4. 2022. С. 54-61.
33. Указ Президента України №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
34. Указ Президента України №65/2022 «Про загальну мобілізацію». URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65/2022#Text>
35. Указ Президента України №66/2022 «Про використання Збройних Сил України та інших військових формувань» URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66/2022#Text>
36. Указ Президента України №67/2022 «Про невідкладні заходи щодо фінансового забезпечення функціонування держави в умовах воєнного стану» URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67/2022#Text>
37. Указ Президента України №68/2022 «Про утворення військових адміністрацій» URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022#Text>
38. Указ Президента України №69/2022 «Про загальну мобілізацію», URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/69/2022#Text>
39. Указ Президента України №70/2022 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 24 лютого 2022 року "Про введення в дію плану оборони України та Зведеного плану територіальної оборони України" URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/70/2022#Text>
40. Указ Президента України №71/2022 «Про використання Збройних Сил України та інших військових формувань» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/71/2022#Text>
41. Указ Президента України №72/2022 «Про утворення Ставки Верховного Головнокомандувача». URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/72/2022#Text>
42. Указ Президента України № 82/2022 «Про тимчасове запровадження безвізового режиму» URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/82/2022#Text>
43. Указ Президента України №93/2022 «Про координацію заходів з вирішення гуманітарних та соціальних питань» URL:<https://www.president.gov.ua/documents/932022-41489>
44. Указ Президента України №111/2022 Про встановлення почесної відзнаки «Місто-герой України» URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1112022-41577>
45. Указ Президента України № 132/2022 «Про тимчасове запровадження безвізового режиму» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/2022#Text>
46. Указ Президента України № 133/2022 «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» URL:<https://www.president.gov.ua/documents/1332022-41737>
47. Указ Президента України №143/2022 «Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України» URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1432022-41729>
48. Указ Президента України №156/2022 «Про утворення військової адміністрації URL:<https://www.president.gov.ua/documents/1562022-41769>
49. Указ Президента України №164/2022 «Про присвоєння почесної відзнаки "Місто-герой України"» URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1642022-41797>
50. Указ Президента України №188/2022 «Про утворення військових адміністрацій населених пунктів у Донецькій області» URL:<https://www.president.gov.ua/documents/1882022-41917>

51. Указ Президента України №192/2022 «Про утворення військових адміністрацій населених пунктів у Луганській області» URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1922022-41949>
52. Указ Президента України №193/2022 «Про нагородження Р.Мецоли орденом княгині Ольги» URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1932022-41977>

References:

1. Honcharenko H. A. (2020) Povnovazhennya Prezydenta Ukrainy v upravlinni sektorom bezpeky: orhanizatsiyno-pravovyy aspekt. Visnyk Zaporiz'koho natsional'noho universytetu. Yurydychni nauky № 1. s.107-113. [in Ukrainian].
2. Doronin I. (2019) Kontrol'ni povnovazhennya Prezydenta Ukrainy u sferi natsional'noyi bezpeky: problemy i perspektivy. Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo. № 2. S. 95–100 [in Ukrainian].
3. Zakon Ukrainy Pro zatverdzhennya Ukazu Prezydenta Ukrainy "Pro zatverdzhennya Ukazu Prezydenta Ukrainy "Pro vvedennya voyennoho stanu v Ukraini". Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022> [in Ukrainian].
4. Zakon Ukrainy Pro zatverdzhennya Ukazu Prezydenta Ukrainy "Pro zahal'nu mobilizatsiyu" Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2105-20#Text> [in Ukrainian].
5. Zakon Ukrainy Pro Zbroyni Syly Ukrainy», Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text> [in Ukrainian].
6. Zakon Ukrainy «Pro mobilizatsiyu pidhotovku ta mobilizatsiyu» Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> [in Ukrainian].
7. Zakon Ukrainy «Pro natsional'nu bezpeku Ukrainy». Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> [in Ukrainian].
8. Zakon Ukrainy «Pro oboronu Ukrainy», Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> [in Ukrainian].
9. Zakon Ukrainy «Pro osnovy natsional'noho sprotyvu», Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> [in Ukrainian].
10. Zakon Ukrainy «Pro pravovyy rezhym voyennoho stanu», Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> [in Ukrainian].
11. Zakon Ukrainy «Pro Radu natsional'noyi bezpeky i oborony Ukrainy» Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
12. Zakon Ukrainy "Pro skhvalennya Ukazu Prezydenta Ukrainy "Pro vykorystannya Zbroynykh Syl Ukrainy ta inshykh viys'kovykh formuvan'" Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2106-20#Text> [in Ukrainian].
13. Zakon Ukrainy «Pro viys'kovo-tsyvil'ni administratsiyi». Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text> [in Ukrainian].
14. Kovban A. V. (2014) «Povnovazhennya Prezydenta Ukrainy shchodo oholoshennya viyny i ukladennya myru: natsional'nyy ta mizhnarodnyy dosvid» //Instytut Prezydenta Ukrainy v systemi derzhavnoyi vlady Ukrainy. Materialy naukovoï konferentsiyi. Kyiv. 17 sichnya 2014 roku. – K.: VPTS «Kyyivs'kyi universytet». S. 348-352.
15. Konstytutsiya Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
16. Koropatnik I.M., Ostapenko A.I. (2022) Normatyvno-pravove zakriplennya povnovazhen' prezydenta Ukrainy yak Verkhovnoho Holovnokomanduvacha Zbroynykh Syl Ukrainy: suchasnyy stan ta perspektivy rozvytku. Zbirnyk naukovykh prats' Tsentru voyenno-stratichnykh doslidzhen' Natsional'noho universytetu oborony Ukrainy imeni Ivana Chernyakhovskoho. No 1(74), s.100-109 [in Ukrainian].
17. Kotlyarenko O.P. (2022) Kharakterystyka zmistu ta obsyahu povnovazhen' prezydenta Ukrainy yak Verkhovnoho Holovnokomanduvacha Zbroynykh Syl Ukrainy. Analitychno-porivnyal'ne pravoznavstvo. 2022. № 2. S. 52-58 [in Ukrainian].
18. Krasnohor O. (2015) Funktsiyi ta povnovazhennya Prezydenta Ukrainy. Naukovi pratsi MAUP. Politychni nauky. Vyp. 45. S. 64–69 [in Ukrainian]
19. Mel'nyk S. M. (2019) Povnovazhennya Prezydenta Ukrainy u sferi viys'kovoho upravlinnya. Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriya: Yurydychni nauky. Tom 30 (69), № 4. S. 141–145 [in Ukrainian].
20. Minoborony zayavilo pro povne zvil'nennya Kyyivshchyny vid rosiyan. Retrieved from https://zaxid.net/minoborony_zayavilo_pro_povne_zvilnennya_kiyivshhini_vid_rosiyan_n154010 [in Ukrainian].
21. Parkhomenko S. Realizatsiya Prezydentom Ukrainy funktsiyi haranta derzhavnoho suverenitetu i terytorial'noyi tsilisnosti Ukrainy v konteksti upravlinnya sferoyu oborony derzhavy u pershi dni shyrokomasshtabnoyi rosiys'koyi viys'kovoyi ahresiyi 24.02-28.02.2022 r.// Naukovi pratsi Mizhrehional'noyi akademiyi upravlinnya personalom. Politychni nauky ta publichne upravlinnya. Vypusk 2 (62), 2022. S. 111-118. [in Ukrainian].
22. Pashyns'kyi V. Y. (2017) Povnovazhennya Prezydenta Ukrainy u sferi oborony derzhavy. Naukovyy visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava. Tom 2, № 6. S. 59–63 [in Ukrainian].

23. Plakhotnyuk N.H. Instytut Prezydentstva v Ukraini: konstytutsiyno-pravovyy aspekt. Avtoreferat dysertatsiyi na zdobuttya naukovooho stupenya kandydata yurydychnykh nauk.- Kharkiv. 1999. – 21 s. [in Ukrainian].
24. Polozhennya «Pro porядok pidhotovky ta vnesennya proektiv aktiv Prezydenta Ukrainy», zatverdzheno Ukazom Prezydenta Ukrainy №970/2006 vid 15 lystopada 2006 roku. Ukaz Prezydenta Ukrainy №133 /2022 «Pro prodovzhennya stroku diyi voyennoho stanu v Ukraini» Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/970/2006#Text> [in Ukrainian].
25. Reshota V.V. Akty Prezydenta Ukrainy yak dzherela administratyvnoho prava//Yurydychnyy naukovyy elektronnyy zhurnal – №5-2017- s.100-103 [in Ukrainian].
26. Rybalko N.O. Administratyvno-pravovi aspekty diyal'nosti Prezydenta Ukrainy. Avtoreferat dysertatsiyi na zdobuttya naukovooho stupenya kandydata yurydychnykh nauk. K.: 2009 – 20 s. [in Ukrainian].
27. Sazonov V. (2013) Povnovazhennya Prezydenta Ukrainy u sferi zabezpechennya derzhavnoyi bezpeky. Visnyk Natsional'noyi akademiyi pravovykh nauk Ukrainy. № 3. – S. 272-278 [in Ukrainian].
28. Semenchenko A. (2008) Stratehichne planuvannya u sferi derzhavnoho upravlinnya natsional'noyu bezpekoyu: monohrafiya. Kyiv : Natsional'na akademiya derzhavnoho upravlinnya pry Prezidentovi Ukrainy. – 76 c. [in Ukrainian].
29. Ser'ohina S. Kompetentsiya Prezydenta Ukrainy: teoretychno-pravovi zasady. Avtoreferat dysertatsiyi na zdobuttya naukovooho stupenya kandydata yurydychnykh nauk. – Kharkiv. 2008. – 19s. [in Ukrainian].
30. Sytnyk H.P. (2012) Derzhavne upravlinnya u sferi natsional'noyi bezpeky (kontseptual'ni ta orhanyzatsiyno-pravovi zasady). – Kyiv: NADU, 544 s. [in Ukrainian].
31. Skakun O. F. Teoriya derzhavy i prava (Entsyklopedychnyy kurs) : [pidruchnyk; vydannya 2-e, pereroblene i dopovnene]. Kharkiv : Espada, 2009. 752 s. [in Ukrainian].
32. Topol'nits'kyi V. V., Ostapenko A. I. (2022) Istoryko-pravovyy analiz zakonodavchoho zakriplennya povnovazhen' Verkhovnoho Holovnokomanduvacha Zbroynykh Syl Ukrainy. – Pravo i suspil'stvo – № 4. s.54-61[in Ukrainian].
33. Ukaz Prezydenta Ukrainy №64/2022 «Pro vvedennya voyennoho stanu v Ukraini» Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> [in Ukrainian].
34. Ukaz Prezydenta Ukrainy №65/2022 «Pro zahal'nu mobilizatsiyu». Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65/2022#Text> [in Ukrainian].
35. Ukaz Prezydenta Ukrainy №66/2022 «Pro vykorystannya Zbroynykh Syl Ukrainy ta inshykh viys'kovykh formuvan'» Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66/2022#Text> [in Ukrainian].
36. Ukaz Prezydenta Ukrainy №67/2022 «Pro nevidkladni zakhody shchodo finansovoho zabezpechennya funktsionuvannya derzhavy v umovakh voyennoho stanu» Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67/2022#Text> [in Ukrainian].
37. Ukaz Prezydenta Ukrainy №68/2022 «Pro utvorennya viys'kovykh administratsiy» Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022#Text> [in Ukrainian].
38. Ukaz Prezydenta Ukrainy №69/2022 «Pro zahal'nu mobilizatsiyu», Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/69/2022#Text> [in Ukrainian].
39. Ukaz Prezydenta Ukrainy №70/2022 «Pro rishennya Rady natsional'noyi bezpeky i oborony Ukrainy vid 24 lyutoho 2022 roku "Pro vvedennya v diyu planu oborony Ukrainy ta Zvedenoho planu terytorial'noyi oborony Ukrainy" Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/70/2022#Text> [in Ukrainian].
40. Ukaz Prezydenta Ukrainy №71/2022 «Pro vykorystannya Zbroynykh Syl Ukrainy ta inshykh viys'kovykh formuvan'» Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/71/2022#Text> [in Ukrainian].
41. Ukaz Prezydenta Ukrainy №72/2022 «Pro utvorennya Stavky Verkhovnoho Holovnokomanduvacha». Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/72/2022#Text> [in Ukrainian].
42. Ukaz Prezydenta Ukrainy № 82/2022 «Pro tymchasove zaprovadzhennya bezvizovoho rezhymu» Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/82/2022#Text> [in Ukrainian].
43. Ukaz Prezydenta Ukrainy №93/2022 vid 2 bereznya «Pro koordynatsiyu zakhodiv z vyrishennya humanitarnykh ta sotsial'nykh pytan'» Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/932022-41489> [in Ukrainian].
44. Ukaz Prezydenta Ukrainy №111/2022 Pro vstanovlennya pochesnoyi vidznaky «Misto-heroy Ukrainy» Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/1112022-41577> [in Ukrainian].
45. Ukaz Prezydenta Ukrainy № 132/2022 «Pro tymchasove zaprovadzhennya bezvizovoho rezhymu» Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/2022#Text> [in Ukrainian].
46. Ukaz Prezydenta Ukrainy №133 /2022 «Pro prodovzhennya stroku diyi voyennoho stanu v Ukraini». Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/1332022-41737> [in Ukrainian].
47. Ukaz Prezydenta Ukrainy №143/2022 «Pro zahal'nonatsional'nu khvylynu movchannya za zahyblimy vnaslidok zbroynoyi ahresiyi Rosiys'koyi Federatsiyi proty Ukrainy» Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/1432022-41729> [in Ukrainian].
48. Ukaz Prezydenta Ukrainy №156/2022 «Pro utvorennya viys'kovoyi administratsiyi Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/1562022-41769> [in Ukrainian].
49. Ukaz Prezydenta Ukrainy №164/2022 «Pro prysvoyennya pochesnoyi vidznaky "Misto-heroy Ukrainy"» Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/1642022-41797> [in Ukrainian].

50. Ukaz Prezydenta Ukrainy №188/2022 «Pro utvorennia viys'kovykh administratsiy naselenykh punktiv u Donetsk'iy oblasti» Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/1882022-41917> [in Ukrainian].

51. Ukaz Prezydenta Ukrainy №192/2022 «Pro utvorennia viys'kovykh administratsiy naselenykh punktiv u Luhans'kiy oblasti» Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/1922022-41949> [in Ukrainian].

52. Ukaz Prezydenta Ukrainy №193/2022 «Pro nahorodzhennya R.Metsoly ordenom knyahyni Ol'hy» Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/1932022-41977> [in Ukrainian].

УДК 327+008

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4\(64\)-12](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4(64)-12)

Леся РУДА

кандидат політичних наук, асистент кафедри політології та філософії, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, вул. Огієнка, 61, Кам'янець-Подільський, Україна, 32300

ORCID: 0000-0001-5008-2751

Lesia RUDA

Candidate of Political Sciences, Assistant at the Department of Political and Philosophy Science, Kamianets-Podilsky Ivan Ohienko National University, Ohienko Street, 61, Kamianets-Podilsky, Ukraine, 32300

ORCID: 0000-0001-5008-2751

ГЛОБАЛЬНИЙ СВІТ В ПРИЗМІ ЛОКАЛЬНИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ УТВОРЕНЬ

THE GLOBAL WORLD IN THE PRISM OF LOCAL CIVILIZATION FORMATIONS

У статті розглядають особливості цивілізаційного розвитку світу в XX та на початку XXI століть, коли інтеграційні, економічні, політичні, культурологічні процеси поєднують не тільки окремі країни, регіони, а й усе людство і стають чинником всесвітньої історії в регіональному масштабі, яке веде до становлення і розвитку взаємозв'язків між народами, діалогу між культурами, а також до появи глобальної небезпеки. Водночас, наприкінці XX – початку XXI ст. разом із глобалізацією розпочинається фінальна фаза процесу формування планетарної цивілізації.

Аналіз існуючих концепцій цивілізаційного розвитку світу та динаміки змін кордонів між цивілізаціями приводить до висновку, що цивілізації можуть змішуватися, накладатися одна на іншу та включати різні субцивілізації чи локальні цивілізації. Рубіж XX–XXI століть свідчить про активізацію процесу цивілізаційної інтеграції на основі політико-економічних і культурно-релігійних зв'язків кожного регіону. Поширення процесу глобалізації, створення наднаціональних фінансово-економічних організацій та формування національних політичних утворень створює основу єдиної культурно-релігійно-інтелектуального простору який доречного розглядати через призму глобальної цивілізаційної системи.

Автором зроблено висновок, що розуміння глобалізаційних процесів в призмі локальних цивілізаційних утворень формує модель глобально-локального розвитку цивілізаційної системи в XXI ст., що носить загальносвітовий характер включаючи в себе низку локально-регіональних цивілізацій. Втім, поділ на локально-регіональні цивілізації є досить умовним, адже кожна така цивілізація складається з низки мікроцивілізацій. Цей тип цивілізаційних утворень входить до північно-західного та південно-східного напрямів розвитку світових цивілізацій. Глобально-локальна цивілізація за своєю структурою можлива в трьох варіантах: єдиний світовий механізм зі спільною політичною й економічною сферами та з розрізненою соціально-культурною сферою; декілька великих державно-організаційних утворень, локально-регіонального характеру, що розвиваються в співробітництві з іншими утвореннями даного типу; світове співтовариство, що ґрунтується на політичній і економічній співпраці окремих регіональних утворень, які зберігають соціально-культурні особливості даних регіонів.

Ключові слова: цивілізація, глобальна цивілізація, локальна цивілізація, інформаційне суспільство.

The article examines the peculiarities of the civilizational development of the world in the 20th and early 21st centuries, when integration, economic, political, and cultural processes unite not only individual countries, regions, but also all of humanity and become a factor in world history on a regional scale, which leads to the formation and development of relations between peoples, dialogue between cultures, as well as before the emergence of global danger. At the same time, at the end of the 20th - beginning of the 21st century. together with globalization, the final phase of the process of forming a planetary civilization begins.

The analysis of the existing concepts of the civilizational development of the world and the dynamics of changes in the boundaries between civilizations comes to the conclusion that civilizations can mix, overlap each other and include different sub-civilizations or local civilizations. The turn of the 20th-21st centuries shows the intensification of the process of civilizational integration based on the political-economic and cultural-religious ties of each region. The spread of the process of globalization, the formation of supranational financial and economic organizations and the formation of national political entities creates the basis of a single cultural-religious-intellectual space that should be considered through the prism of the global civilizational system.

The author concluded that the understanding of globalization processes through the prism of local civilization formations forms a model of the global-local development of the civilizational system in the 21st century, which has a global character, including a number of local-regional civilizations. However, the division into local-regional civilizations is quite conditional, because each such civilization consists of a number of micro-civilizations. This

type of civilizational formations belongs to the north-western and south-eastern directions of the development of world civilizations. According to its structure, global-local civilization is possible in three variants: a single world mechanism with common political and economic spheres and with separate social and cultural spheres; several large state-organizational entities of a local-regional nature, which develop in cooperation with other entities of this type; a world community based on the political and economic cooperation of individual regional entities that preserve the social and cultural characteristics of these regions.

Key words: civilization, global civilization, local civilization, informational society.

Постановка проблеми. Глобалізаційні процеси, що ведуть до уніфікації всіх сфер життєдіяльності людини та стирають межі між різними культурами, інтенсифікуються тим, що міжнародні відносини зазнають змін у зв'язку з турбулентністю в політичній та економічній сфері у глобальному та регіональному масштабі. Одночасно у цих умовах етноси, нації, держави та цивілізації прагнуть зберегти свою ідентичність, у тому числі у культурній та політичній сфері. Сучасний світопорядок базується на відносинах між цивілізаціями: подібні суспільства співпрацюють одне з одним, а нації групуються навколо лідерів своїх цивілізацій. Співставлення цінностей різних цивілізацій не тільки викликало конфлікти між цими цивілізаціями, але й сприяло позитивному обміну політичними, культурними, економічними та іншими надбаннями цих спільнот.

Аналіз досліджень і публікацій. Глобально-цивілізаційний розвиток світу відображений в працях В. Шафера, А. Тарговскі, Д. Грейзеля, а також у вітчизняних науковців відділу глобальних і цивілізаційних процесів Державної установи "Інститут всесвітньої історії НАН України", які розглядають цивілізаційний розвиток світу через призму економічної, політичної чи культурної кооперації окремих держав для подолання відповідних викликів на локальному.

Метою статті є аналіз концепцій еволюції планетарної цивілізації в умовах глобалізації та аналіз нового світового порядку з позицій дослідження розвитку глобального світу в XX та XXI століттях.

Виклад основного матеріалу.

Епоха глобалізації, що почалася в другій половині XX ст. охоплює економічну, культурну та політичну сфери сучасного суспільного життя. Формування глобальної світової системи, яка змінила національно-державні кордони та утворила єдину спільноту, було одним із найважливіших процесів, що відбулися на рубежі XX-XXI ст. Розглядаючи розвиток сучасного світового співтовариства з позиції його глобального об'єднання, слід зазначити, що глобальний світ формується з локальних утворень – цивілізацій, які доцільно розглядати, як великі регіональні утворення, що мають глобальний характер,

а тому їх доцільніше називати "глобальна цивілізація". Глобальна цивілізація – це соціальне, політичне, географічне, духовне чи економічне об'єднання, що базується на значній території чи впливає на свідомість значної кількості світової спільноти.

Одним з перших теоретичне обґрунтування цивілізаційної локалізації зробив А. Тойнбі, який у своїй праці "Дослідження історії" прийшов до висновку, що єдиної цивілізації не існує, натомість є об'єднання соціальних спільнот на певній території – ці об'єднання і є локальними цивілізаціями [10, с. 220-245]. Згідно з теорією А. Тойнбі, динаміка цивілізації – від зародження до розпаду – визначається законом "виклик-відповідь", за яким прогрес чи регрес цивілізації пов'язаний з адекватністю "відповіді" регіонального соціуму на "виклик" історичної ситуації. Саме народження цивілізації відбувається спонтанно за наявності двох необхідних умов: стимулюючої ролі довкілля – "виклик" і наявності у соціуму творчої меншості, спроможної сформулювати "відповідь" на "виклик".

Взаємозв'язок між цивілізаціями, на думку Тойнбі, може відбуватися як в часовому, так і в просторовому аспекті. Саме взаємодія в просторовому співвідношенні і визначає характер міжнародних відносин, якому притаманний конфлікт, між Заходом та іншими розвиненими цивілізаціями, що призводить до зіткнення інтересів держав на міжнародній арені та може спричинити занепад цивілізації.

В середині XX ст. К. Куїглі в праці "Еволюції Цивілізацій" використовує термін "культура" для відображення життєвих відносин між людьми, що живуть на певній території. Поки цивілізації протистоять натиску часу, вони еволюціонують. Фази їх еволюції можна описати по-різному. Дослідник виділив сім стадій, крізь які проходять цивілізації: суміш, дозрівання, експансія, час конфлікту, загальна імперія, занепад і завоювання. Цивілізації ростуть тому, що у них є "інструмент для експансії", а саме, військова, релігійна, політична та економічна організація, яка акумулює його надлишок і вкладає його в продуктивну інновацію. Цивілізації приходять у занепад, коли припиняють "використання надлишку для нових способів виробництва". Потім розкла-

дання приводить до стадії вторгнення або завоювання [4, р. 49-65].

Згідно з теорією Куїглі, Захід в XX ст. виходить з фази конфлікту і перетворюється на зріле суспільство, що вступає в епоху, яку майбутні покоління, згідно схеми розвитку цивілізацій, згадуватимуть як "золоте століття", як період миру, що є результатом відсутності всяких конкуруючих одиниць в межах сфери самої цивілізації та віддаленості або навіть відсутності боротьби з іншими державами поза нею [4, р. 127].

С. Хантінгтон у статті "Зіткнення цивілізацій" зазначив, що релігія є однією з основних характеристик цивілізації, а тому цивілізаційний поділ слід проводити за релігійною приналежністю. В кінці XX ст., на арені міжнародних відносин важливу роль почав відігравати принцип колективізму, у результаті чого виникло протистояння між "Сходом" і "Заходом", так зване "зіткнення цивілізацій" [11, с. 42-44].

С. Хантінгтон розглядаючи перспективи утворення глобальної цивілізації, зазначає, що цивілізації, які існували раніше, були регіональними утвореннями і відображали духовні особливості людей, що проживали в даному регіоні, а нова глобальна цивілізація характеризується взаємодією існуючих локальних цивілізацій. Кожна така цивілізація здійснює свій вплив на глобальну цивілізацію, таким чином сприяючи загальному цивілізаційному розвитку останньої.

Обґрунтування в другій половині XX ст. концепції глобального цивілізаційного розвитку спричинило появу, так званих, глобальних проблем, що проявляються через кризи, зокрема в області охорони здоров'я, освіти, культури тощо. Наявність зростаючої тенденції до створення криз в світовому масштабі дозволяє говорити про можливість глобальної кризи цивілізації [2].

Кожна невирішена проблема є загрозою у відповідних сферах людської життєдіяльності, а тому усвідомлення цієї загрози дозволяє вжити превентивних заходів для зменшення потенційної небезпеки. Цього можна досягти через налагодження діалогу культур у глобально-цивілізаційному контексті, що можливо за двох основних моделей розвитку цивілізацій:

1. Провідні цивілізації сучасного світу "загинуть" і на їхньому місці утворюються інші локальні чи регіональні цивілізації.

2. Інша точка зору спирається на тезу про те, що зараз слід розглядати цивілізації не в локальному чи регіональному вимірах, а в глобальному, а тому розвиток глобального

співтовариства ґрунтується на дослідженні не окремих проблем, а їх сукупності, а відтак, і їх загального впливу на людство в цілому.

Водночас, стоїть питання стосовно того, коли саме почнеться чи вже почалося утворення єдиної цивілізації в глобальному масштабі та як саме розвиватиметься дана цивілізація? XXI ст. характеризується глобальною інформаційно-технологічною боротьбою за вплив на планеті, де певні політичні організації чи керівники розвинених країн мають інформаційну перевагу, а тому, якщо охарактеризувати глобальну цивілізацію як можливість рівноправного діалогу між усіма її членами, то можна простежити відхилення від даного правила. Сучасний глобалізаційний процес – надзвичайно складне явище, що має безліч форм і аспектів і може розглядатися в 4-х важливих аспектах: як економічну, політичну, комунікаційну і культурно-моральну [7, с. 24-26]. Для країн, які розвиваються, глобалізація надає велику можливість підняти розвиток економіки, техніки, засобів масової інформації, а також сприяє співпраці і взаємозалежності інтересів країн і націй. Цей аспект глобалізації зобов'язаний інформаційній революції і таким її інструментам, як Інтернет та глобальне телебачення. На даний момент глобалізація світових цивілізацій охоплює всі сфери життя людства, але при цьому контролюється розвинутими державами і транснаціональними корпораціями [3].

Про зміну світових сил в майбутньому та про можливість утворення глобальної цивілізаційної системи пише в статті "Структура міжнародної цивілізації. Пробна теорія глобальної цивілізації" японський дослідник К. Міяхара, який стверджує, що в кінці XX ст. людство почало жити в глобальному суспільстві, де кожна нація залежить від іншої, а тому людство вже почало формувати глобальну цивілізацію. Однією з особливостей нової цивілізації є утворення світової організації та широкого використання "спільної міжнародної мови". Під спільною міжнародною мовою мається на увазі не поширення вже існуючої мови, а створення нової ненаціональної мови, яка буде використовуватися поряд з національними [9].

Проте, ідея об'єднання усіх народів і цивілізацій в одну цивілізацію зустрічає на своєму шляху ряд перешкод. Передусім, це прагнення окремих держав зберегти свою ідентичність, самобутність. Разом з тим, сьогодні ми можемо спостерігати прагнення окремих держав трансформувати свій устрій на зразок західного.

Обґрунтовуючи особливості сучасної глобальної цивілізації, не слід ототожнювати її виключно з західною цивілізацією, оскільки вона охоплює не тільки християнські, а й мусульманські та буддистсько-конфуціанські країни. Вона утворилася на колишніх культурних, економічних соціально-політичних та інших структурах, що охоплюють попередні (індустріальні) і нові (постіндустріальні (інформаційні)) цивілізації. Розуміння глобальної цивілізації як "західної" пов'язана з тим, що вона найпоширеніша в США та Європі. Глобальна цивілізація – це не просто об'єднання держав, це – і взаємозалежність економік, і єдність культурного розвитку, і єдність інформаційно-технологічного розвитку. Ті ж держави та регіональні цивілізації, які не потрапили до глобальної цивілізації, чинять опір її поширенню або намагаються створити свої центри впливу.

Для ефективного вивчення глобалізаційних процесів в різних цивілізаціях дослідники-цивілізаціологи об'єдналися у "Міжнародне товариство порівняльного вивчення цивілізації", яке заснували А. Тойнбі, П. Сорокін і А. Кребер. Перша конференція товариства відбулася в 1961 р. у місті Зальцбурзі під головуванням А. Тойнбі і П. Сорокіна, а починаючи з 1970-х років ХХ ст., у США проводяться щорічні конференції даного товариства [6].

Аналізуючи сучасний стан розвитку міжнародних відносин та стратегій геополітичного розвитку, можна визначити основні варіанти формування світових цивілізаційних утворень, що гуртуються на економічній, політичній, соціальній та культурно-духовній інтеграції окремих регіонів в єдину систему цінностей, а тому майбутня світова спільнота, в найближчому майбутньому, буде розвиватися як глобально-локальна цивілізація, тобто цивілізація загальносвітового характеру, яка включає в себе низку локально-регіональних цивілізацій.

Локально-регіональна цивілізація – це цивілізація, що сформувалася в певних географічних регіонах на основі спільних цінностей, та розвивається в дусі провідних світових тенденцій, але із збереженням цінностей, притаманних даному регіону. Поділ на локально-регіональні цивілізації є досить умовним, оскільки кожна така цивілізація складається з низки мікроцивілізацій. Цей

тип цивілізаційних утворень входить до північно-західного та південно-східного напрямів розвитку цивілізацій.

Глобально-локальна цивілізація за своєю структурою можлива в трьох варіантах:

1. Єдиний світовий механізм зі спільною політичною та економічною сферами та з різною соціально-культурною сферою.

2. Декілька великих державно-організаційних утворень, які носять локально-регіональний характер та розвиваються в співробітництві з іншими утвореннями даного типу.

3. Світове співтовариство, що ґрунтується на політичному та економічному співробітництві окремих регіональних утворень, які зберігають соціально-культурні особливості даних регіонів [5].

Висновки.

Цивілізації, які розвиваються в умовах глобалізації світу, здійснюють вагомий вплив на розвиток одна одної, але при цьому більш розвинені країни не допускають стрімкого розвитку інших держав, що впливає в протистояння держав, що відносяться до різних цивілізаційних та економічних регіонів.. Формування єдиної світової цивілізаційної системи – досить складний процес, який охоплює не лише розвинуті країни та країни, що входять до даної цивілізації, а й держави так званого "третього світу". Також, слід зазначити, що глобальна цивілізація включає в себе локальні цивілізації, які, інтегруючись в неї, не "розчиняються", а зберігають свою самобутність, а взаємозв'язок і взаємодія локальних цивілізацій всередині та за межами глобальної цивілізації сприяють розвитку останньої.

Отже, в своєму вузькому розумінні, глобальна цивілізація – це єдине цивілізаційне утворення, що охоплює переважну більшість населення світу. У ширшому значенні під глобальною цивілізацією розуміють декілька масштабних локальних цивілізаційних утворень, які в сукупності формують глобальну цивілізацію. Про утворення глобальної цивілізаційної системи почали замислюватися в кінці ХХ ст., коли людство зіткнулося з низкою глобальних викликів, подолати які можна лише спільними, скоординованими зусиллями. Така єдність передбачає не лише політичний союз, а й спільність основних суспільних цінностей.

Література:

1. Halushko O. Civilization problems in socio-political science. Проблеми міжнародних відносин: 36. наук. пр. Київ : КиМУ, 2012. Вип. 4. С. 136-146.
2. Kobelieva, D. L., Nikolaienko, N. M.. From Information Search to the Loss of Personality. The Phenomenon of Dataism. Anthropological Measurements of Philosophical Research, 2021. 20. P. 100-112.

3. Novoskoltseva L. The relationship of globalization, internationalization and state building in the modern world. Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей. Чернівці, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2021. № 43. С. 57-63.
4. Quigley C. The Evolution of Civilizations: An Introduction to Historical Analysis. Indianapolis: Liberty Press, 1979. 414 p.
5. Ruda Lesya. Perspectives on the origin of a global civilization. Studium Europy Środkowej i Wschodniej. Kutno: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Krajowej w Kutnie, 2014. S. 143-153.
6. Вітер І. І. Розвиток вчень про цивілізацію в європейській науці. Історичний розвиток цивілізацій у контексті глобалізації: ціннісний вимір : монографія / за редакцією доктора політичних наук, професора О.В. Зернецької. Київ : ДУ "Інститут всесвітньої Історії НАН України", С. 20-32.
7. Кальченко Т. В. Глобальний економічний простір і новітня картографія світу. Культура народів Причорномор'я. 2006. №86. С. 23-27.
8. Коппель О. А., Глобальні тренди світової політики. Регіональні студії. Ужгород, Видавничий дім "Гельветика". Вип. 20. 2020. С.109-114.
9. Мияхара К. Структура международной цивилизации. Пробная теория глобальной цивилизации. URL: <http://www.nsu.ru/filf/rpha/papers/civ/miahara2.htm> (дата звернення: 15.10.2022).
10. Тойнбі А. Дослідження історії. Том 1. [пер. з англ. В. Митрофанова, П. Тарашук]. Київ : Основи, 1995. 410 с.
11. Хантінгтон С. П. Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку. [переклад з англійської Наталі Климчук]. Львів : Кальварія, 2006. 474 с.

References:

1. Halushko O. (2012) Civilization problems in socio-political science. *Problemy mizhnarodnykh vidnosyn – Problems of international relations*. 4, 136-146 [in Ukrainian].
2. Kobelieva, D. L., Nikolaienko, N. M. (2021) From Information Search to the Loss of Personality. *The Phenomenon of Dataism. Anthropological Measurements of Philosophical Research*, 20. 100-112 [in English]
3. Novoskoltseva L. (2021) The relationship of globalization, internationalization and state building in the modern world. *Istoryko-politychni problemy suchasnogo svitu: Zbirnyk naukovykh statei – Historical and political problems of the modern world*. 43. 57-63 [in English]
4. Quigley C. (1979) *The Evolution of Civilizations: An Introduction to Historical Analysis*. Indianapolis: Liberty Press [in English]
5. Ruda Lesya. (2014) *Perspectives on the origin of a global civilization. Studium Europy Środkowej i Wschodniej*. Kutno: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Krajowej w Kutnie 143-153 [in English]
6. Viter I. I. (2019) Rozvytok vchen pro tsyvilizatsiiu v yevropeiskii nautsi. [The development of teachings about civilization in European science]. *Istorychnyi rozvytok tsyvilizatsii u konteksti hlobalizatsii: tsinnisnyi vymir – Historical development of civilizations in the context of globalization: a valuable udder*. (pp. 20-32). Kyiv: DU "Instytut vsesvitnoi Istorii NAN Ukrainy" [in Ukrainian].
7. Kalchenko T. V. (2006) Hlobalnyi ekonomichnyi prostir i novitnia kartohrafiia svitu. [Global economic space and the latest cartography of the world]. *Kultura narodov Prychernomoria – Culture of the peoples of the Black Sea region*. 86. 23-27 [in Ukrainian].
8. Koppel O. A. (2020) Hlobalni trendy svitovoi polityky [Global trends of world politics]. *Rehionalni studii. Uzhhorod – Regional studios*, Uzhgorod: Vydavnychiy dim "Helvetyka". 20. 109-114 [in Ukrainian].
9. Myakhara K. Struktura mezhdunarodnoi tsyvylyzatsyy. Probnaia teoriya hlobalnoi tsyvylyzatsyy [The structure of international civilization. Trial theory of global civilization]. (n.d.). *nsu.ru*. Retrieved from <http://www.nsu.ru/filf/rpha/papers/civ/miahara2.htm> [in Russian]
10. Toynbi A. (1995) *Doslidzhennia istorii. Tom 1. [Study of history. Volume 1]*. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
11. Khantinhon S. P. (2006) *Protystoiannia tsyvilizatsii ta zmina svitovoho poriadku. [The Clash of Civilizations and the Remaking of World Orde]*. Lviv: Kalvariia [in Ukrainian].

УДК 351.86

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4\(64\)-13](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4(64)-13)

Igor СЛОБОДЯН

аспірант, Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України, вул. Нововокзальна, 17, Київ, Україна, 03038

ORCID: 0000-0001-9151-7969

Igor SLOBODYAN

Postgraduate Student, Institute for Personnel Training of the State Employment Service of Ukraine, 17 Novovokzalna str., Kyiv, Ukraine, 03038

ORCID: 0000-0001-9151-7969

НЕЗАВЕРШЕНИЙ ПРОЦЕС ДОГОВІРНО-ПРАВОВОГО ОФОРМЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ – ЗАГРОЗА РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ

THE INCOMPLETE PROCESS OF CONTRACTUAL AND LEGAL FORMATION OF THE STATE BORDER IS A THREAT TO THE IMPLEMENTATION OF THE POLICY IN THE SECURITY AREA OF THE STATE BORDER OF UKRAINE

У статті наголошено, що безпека державного кордону України є одним із стратегічних пріоритетів політики національної безпеки і оборони держави, спрямованим на вдосконалення механізмів реалізації політики у сфері безпеки державного кордону України. Безсумнівно відсутність оформлених у договірно-правовому відношенні державних кордонів створює велику загрозу у такому важливому елементі державності, як міжнародно-правовий титул на суверенну територію, територіальну цілісність держави та недоторканість її державних кордонів. Зазначено основні проблеми, що не дають змоги повною мірою реагувати на потенційні загрози національній безпеці на державному кордоні. Важливість та необхідність урегулювання проблемних питань договірно-правового оформлення державного кордону України із російською федерацією передбачає, після знищення російського окупаційного війська та перемоги України у цій війні, необхідність проведення аналізу змісту нормативно-правової бази щодо договірно-правового оформлення українсько-російського державного кордону. Визначено, що до загроз національній безпеці України на українсько-російському державному кордоні віднесено: відсутність демаркації сухопутної ділянки українсько-російського державного кордону та базових міждержавних договорів і угод між Україною та російською федерацією, що регламентують порядок дотримання режиму державного кордону. Процес договірно-правового оформлення українсько-російського державного кордону, а також робота Спільної українсько-російської демаркаційної комісії будуть поновлені тільки після повного припинення збройної агресії російської федерації, повернення контролю над українсько-російським кордоном та відновлення на тимчасово окупованих внаслідок збройної агресії російської федерації територіях конституційного ладу. Наголошено, що врегулювання процесів, які пов'язані із договірно-правовим оформленням державних кордонів, є одним із ключових пріоритетів у світових зовнішньополітичних зносинах. Неврегульованість питань договірно-правового оформлення державного кордону України представляє серйозну загрозу реалізації політики у сфері безпеки державного кордону України.

Ключові слова: державна політика; реалізація політики у сфері безпеки державного кордону України; договірно-правове оформлення державного кордону; безпека державного кордону України; національна безпека; загрози національній безпеці; європейська інтеграція.

The article emphasizes that the security of the state border of Ukraine is one of the strategic priorities of the state's national security and defense policy, aimed at improving the mechanisms of policy implementation in the sphere of security of the state border of Ukraine. Undoubtedly, the absence of contractually defined state borders poses a great threat to such an important element of statehood as the international legal title to the sovereign territory, the territorial integrity of the state and the inviolability of its state borders. The main problems that prevent a full response to potential threats to national security at the state border are indicated. The importance and necessity of resolving the problematic issues of the contractual and legal design of the state border of Ukraine with the Russian Federation implies, after the destruction of the Russian occupation army and the victory of Ukraine in this war, the need to conduct an analysis of the content of the legal framework regarding the contractual and legal design of the Ukrainian-Russian state border. It was determined that threats to Ukraine's national security at the Ukrainian-Russian state border include: lack of demarcation of the land section of the Ukrainian-Russian state border and basic interstate treaties and agreements between Ukraine and the Russian Federation, which regulate the procedure for observing the state border regime. The process of contractual and legal registration of

the Ukrainian-Russian state border, as well as the work of the Joint Ukrainian-Russian Demarcation Commission, will be resumed only after the complete cessation of the armed aggression of the Russian Federation, the return of control over the Ukrainian-Russian border, and the restoration of constitutional rights in the territories temporarily occupied as a result of the armed aggression of the Russian Federation order. It was emphasized that the regulation of processes related to the contractual and legal design of state borders is one of the key priorities in global foreign policy relations. Unsettled issues of contractual and legal registration of the state border of Ukraine pose a serious threat to the implementation of policy in the sphere of security of the state border of Ukraine.

Key words: state policy; implementation of policy in the sphere of security of the state border of Ukraine; contractual and legal registration of the state border; security of the state border of Ukraine; National security; threats to national security; European integration.

Постановка проблеми.

Побіжний аналіз державної політики забезпечення національної безпеки України дає можливість зробити висновок, що здебільшого в Україні політичні ініціативи провідних сил не проходили повного політичного циклу її реалізації, а отже, не призвели до реальної зміни ситуації як в державі так і на кордоні. Тому можна стверджувати, що найдієвішими є ті ініціативи, що реалізуються не як складові комплексної державної політики у сфері забезпечення національної безпеки (переважно вони були імітацією певної діяльності), а здебільшого в межах грантів міжнародної співпраці (різноманітних міжнародних грантових ініціатив, проєктів, програм) від міжнародних донорських організацій за принципом – хто замовляє та фінансує (спонсорує) той і контролює процес реалізації.

Процеси, що пов'язані із формуванням та реалізацією державної політики у сфері безпеки державного кордону набули своєї актуальності ще з початку існування світової цивілізації і є на сьогодні стратегічним пріоритетом політики забезпечення національної безпеки і оборони для більшості країн світу [1].

Україна не є винятком, ще з часу проголошення незалежності цей процес постійно перебуває в центрі уваги інститутів громадянського суспільства, яке особливо в умовах сьогодення, відчуває гостру необхідність у зваженій, цілеспрямованій, науково обґрунтованій державній політиці у цій сфері, питання реалізації якої потребують нагального розв'язання.

Тому, актуальною є необхідність реформування процесу формування та здійснення державної політики, приведення його у відповідність до позитивних світових тенденцій з урахуванням реальних і потенційних загроз національній безпеці у сфері захисту державного кордону України, що пов'язані із незавершеністю його договірно-правового оформлення, неналежним облаштуванням прикордонної інфраструктури та утриманням державного кордону, з метою забезпечення реалізації завдань, визначених Стратегією національної безпеки України, затвердженою

Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392 [2].

Україна з 2014 року стикнулася з найбільшою загрозою за всі часи своєї незалежності – збройною агресією з боку російської федерації. У результаті грубого порушення росією територіальної цілісності України керівництво Української держави ініціювало безпрецедентні політико-дипломатичні та організаційно-правові заходи щодо інтенсифікації та мобілізації міжнародних і національних зусиль у напрямі захисту державного кордону з російською федерацією та республікою білорусь, чим продемонструвало всьому світові рішуче прагнення до вирішення конфлікту мирним шляхом.

Актуальність публікації зумовлена також уведенням у дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 р. “Про окремі питання реалізації державної політики у сфері захисту державного кордону”, затвердженого Указом Президента України від 18 серпня 2021 р. № 367/2021 [3], що визначає основні шляхи модернізації прикордонної інфраструктури та удосконалення загальнодержавної системи захисту державного кордону.

Отже, безпека державного кордону України є одним із стратегічних пріоритетів політики національної безпеки і оборони держави, що спрямована на вдосконалення механізмів щодо відновлення територіальної цілісності України, а також гарантування суверенітету, незалежності, територіальної цілісності і непорушності державного кордону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню наукових процесів, що пов'язані із забезпеченням захисту державного кордону України, присвячено наукові розробки дослідників Державної прикордонної служби України, зокрема: О.В. Ананьїна, С.В. Дейнеки, В.А. Кириленка, М.М. Литвина, А.В. Махнюка, О.Г. Мельникова, В.Ю. Мишаковського, Б.М. Олексієнка, В.С. Нікіфоренка, В.М. Серватюка, А.С. Сіцинського, П.А. Шишоліна та ін.

Аналізу теоретичних і прикладних аспектів формування та реалізації державної політики у сфері прикордонної безпеки присвя-

чені роботи О.В. Деркач, В.А. Кириленка, І.С. Катеренчука, Б.М. Марченка, В.О. Назаренка, В.К. Плешка, В.М. Серватюка, О.М. Шинкарука та ін.

Водночас дослідження, у яких із позицій системного підходу розглядаються організаційно-правові та політико-дипломатичні інструменти комплексної проблеми формування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки в цілому та безпеки державного кордону з урахуванням реальних і потенційних загроз національній безпеці у сфері захисту державного кордону України що пов'язані із незавершеністю його договірно-правового оформлення зокрема, практично відсутні.

Отже, урахуовуючи стратегічну важливість питань забезпечення національної безпеки у сфері захисту державного кордону України, нагальною є потреба в проведенні ґрунтовних наукових досліджень, що спрямовані на врегулювання проблемних питань договірно-правового оформлення державного кордону.

Мета статі полягає у висвітленні актуальних питань щодо незавершеності процесу договірно-правового оформлення державного кордону як загрози реалізації політики у сфері безпеки державного кордону України.

Виклад основного матеріалу. Кожна держава відрізняється від інших тим, що має свою територію. Територія держави – це власність держави, нації та народу. За рішенням Організації Об'єднаних Націй держава не може бути визнана суб'єктом міжнародних відносин, якщо вона не має своєї території [4].

Територія держави відмежовується від іншої території державними кордонами. Відповідно до чинних норм міжнародного права державні кордони, як і територія держави, є недоторканими. Порухення територіальної недоторканності, цілісності є порушенням міжнародного права. Принцип територіальної недоторканності є загальновизнаною нормою (принципом) міжнародного права і закріплений у п. 4 ст. 2 Статуті Організації Об'єднаних Націй та в Декларації про зміцнення міжнародної безпеки.

Історично склалося так, що встановлення державних кордонів для нових держав постійно наштовхується на перешкоди з боку сусідніх країн, що мають відмінні національні та політичні інтереси, але, незважаючи на перепони та тиск, одним із найголовніших завдань уряду нової незалежної держави є чітке і точне визначення меж державної території відповідно до норм національного законодавства та загальноприйнятих принципів міжнародного права [4].

Державні кордони у сучасній системі між-державних відносин виконують важливу функцію: визначають межі суверенітету, територіальної цілісності та незалежності держав світу, а також встановлюють юридичний титул на суверенну територію кожної країни [4].

Відтак, врегулювання процесів, що пов'язані із договірно-правовим оформленням державних кордонів, є одним із ключових пріоритетів у світових зовнішньополітичних зносинах. Метою договірно-правового оформлення державних кордонів є визначення меж суверенітету кожної із суміжних держав, а також захист національних інтересів на державному кордоні [4].

Тому питання договірно-правового оформлення державного кордону є невід'ємною складовою загальнодержавної системи забезпечення національної безпеки кожної країни. Адже відсутність оформлених у договірно-правовому відношенні державних кордонів представляє суттєву загрозу у такому важливому елементі державності, як міжнародно-правовий титул на суверенну територію, територіальну цілісність держави та недоторканість її державних кордонів. Зокрема, відсутність позначеного на місцевості державного кордону та його належного облаштування, міждержавних договорів про підтримання його режиму, стримує розвиток взаємовигідного співробітництва із суміжними країнами, створення необхідних умов для ведення господарської діяльності на кордоні, розв'язання фінансових та майнових питань між суб'єктами господарського діяльності суміжних країн [1].

Також незавершеність процесів договірно-правового оформлення державного кордону справляє суттєвий негативний вплив на питання щодо соціально-економічного розвитку прикордонних територій, збереження та збалансованого використання природних ресурсів і охорони довкілля.

Розглядаючи аспекти європейської та євроатлантичної безпекової інтеграції з питань договірно-правового оформлення державного кордону України як загрозу реалізації політики у сфері безпеки державного кордону України зазначимо, що відсутність оформлених у міжнародно-правовому відношенні державних кордонів позбавляє ефективності у боротьбі з транскордонною організованою злочинністю, незаконною міграцією, контрабандою, трафіком зброї та наркотичних засобів, браконьєрством та іншій протиправній діяльності на державному кордоні і у виключній (морській) економічній зоні, зберігає

загрозу виникнення прикордонних інцидентів між суміжними країнами.

Так у розпорядженні КМУ від 21 жовтня 2021 р. № 1362 «Про схвалення Концепції Державної цільової правоохоронної програми облаштування державного кордону щодо будівництва інженерно-технічних і фортифікаційних споруд, огорож, прикордонних знаків, прикордонних просік, комунікацій Державної прикордонної служби на період до 2024 року», [5] наголошено, що основними проблемами, які не дають змоги повною мірою реагувати на потенційні загрози національній безпеці на державному кордоні є:

- збройна агресія російської федерації проти України та окупація нею частини території України;

- транскордонна злочинність на кордоні з європейськими країнами, що пов'язана з нелегальною міграцією, торгівлею людьми, контрабандою зброї, боєприпасів, інших засобів терору та наркотичних речовин;

- причетність до протиправної діяльності жителів прикордонних районів України;

- загроза втрати українських територій через ерозію берегової лінії на транскордонних ділянках річок внаслідок повеней та паводків, меандрування русел річок та руйнування берегів.

- незавершений процес демаркації українсько-білоруської та українсько-російської ділянок державного кордону [5].

За сучасних умов державотворення оформлено у договірно-правовому відношенні ділянки державного кордону України з Республікою Польща – 542,39 км, Угорщиною – 136,7 км, Словацькою Республікою – 97,852 км. та Румунією – 613,8 км. Зазначені ділянки державного кордону є зовнішнім кордоном Європейського Союзу з Україною.

Наразі більшість державного кордону України не оформлено у договірно-правовому відношенні, зокрема спільні ділянки державного кордону України з росією – 2295 км, Республікою Молдова – 1222 км. та Республікою білорусь – 1084 км. Також не визначені межі суверенних прав України у територіальному морі – 1001 км [6].

Сьогодні для України врегулювання проблемних питань договірно-правового оформлення державного кордону України набуває дедалі більшої актуальності в зв'язку з широкомасштабним воєнним нападом росії за підтримки білорусії на Україну.

Важливість та необхідність урегулювання проблемних питань договірно-правового оформлення державного кордону України із російською федерацією передбачає після

знищення російського окупаційного війська та перемоги України у цій війні необхідність проведення аналізу змісту нормативно-правової бази щодо договірно-правового оформлення українсько-російського державного кордону.

Делімітацію державного кордону між Україною і російською федерацією було завершено у 2003 р. підписанням Договору між Україною і російською федерацією про українсько-російський державний кордон, який було ратифіковано Законом України від 20 квітня 2004 р. № 1681-IV, відповідно до якого українсько-російський державний кордон проходить так, як це зазначено в Описі проходження державного кордону між Україною та російською федерацією і зображено суцільною лінією червоного кольору на мапах державного кордону між Україною та російською федерацією. Опис проходження державного кордону і мапи державного кордону становлять його невід'ємну частину. Відповідний договір зареєстрований Україною в Секретаріаті ООН 01 грудня 2016 р. № 54132 [7].

Згідно зі ст. 2 Угоди між Україною і рф про демаркацію українсько-російського державного кордону від 17 травня 2010 р. (ратифіковано Законом України від 08 липня 2010 р. № 2466-VI) для позначення державного кордону на місцевості та підготовки документів демаркації сторони створили Спільну українсько-російську демаркаційну комісію (СУРДК). Разом із Договором про українсько-російський державний кордон та вищевказаною Угодою договірно-правову основу діяльності СУРДК становить Положення про Спільну українсько-російську демаркаційну комісію, підписане 21 червня 2011 р. в Києві.

Воєнна агресія російської федерації проти України призвели до створення в європейському регіоні й світі нової геополітичної ситуації. Агресивна неадекватна політика москви, що відмовляється діяти згідно з міжнародним правом і здійснює на свою користь переділ державних кордонів, завдала руйнівного удару по встановленим двостороннім міжнародними договорами, що відповідали загальним принципам, на яких ґрунтувалось договірно-правове оформлення державних кордонів. Зокрема російська збройна агресія кардинально змінила воєнно-політичну обстановку як довкола України загалом, так і всередині нашої країни.

До загроз національній безпеці України на українсько-російському державному кордоні віднесено: відсутність демаркації сухопутної ділянки українсько-російського державного

кордону та базових міждержавних договорів і угод між Україною та російською федерацією, що регламентують порядок дотримання режиму державного кордону.

Тепер щодо перспектив завершення договірно-правового оформлення українсько-російського кордону.

Установлено, що польові демаркаційні роботи було розпочато 02 квітня 2012 р., а уже 07 листопада 2012 р. офіційно відкрито перший прикордонний знак, який встановлено в районі стику державних кордонів України, росії і білорусії. Усього було проведено вісімнадцять засідань Спільної українсько-російської демаркаційної комісії. Дев'ятнадцяте засідання Спільної українсько-російської демаркаційної комісії, що було заплановане на 18–20 лютого 2014 р. в м. Києві, не відбулось у зв'язку з тим, що делегація рф не прибула.

За час роботи Спільної українсько-російської демаркаційної комісії було розроблено і затверджено графічні проекти місць встановлення прикордонних знаків на Чернігівсько-Брянській ділянці (222 км) та на Сумсько-Брянській ділянці (150 км) державного кордону. На першій з них винесено на місцевість 222 км лінії державного кордону та побудовано 106 основних і 147 проміжних прикордонних знаків, на другій – винесено на місцевість 96 км лінії державного кордону та визначено 381-ше місце встановлення прикордонних знаків. Графічні проекти місць встановлення прикордонних знаків на Сумсько-Курській ділянці (299 км) та Сумсько-Белгородській ділянці (109 км) перебувають у завершальній стадії розроблення, їх планувалось затвердити на 19-му засіданні Спільної українсько-російської демаркаційної комісії, що не відбулося. На ділянках державного кордону в межах Харківської (281 км), Луганської (739 км) та Донецької (174 км) областей графічні проекти місць встановлення прикордонних знаків не розроблялися і демаркаційні роботи не розпочиналися [8].

Слід зазначити, що з метою облаштування українсько-російського державного кордону, Урядом було прийнято відповідний план заходів щодо інженерно-технічного облаштування українсько-російського державного кордону в межах Чернігівської, Сумської, Харківської та Луганської областей, українсько-молдовського державного кордону, територій, прилеглих до адміністративної межі з тимчасово окупованою територією Автономної Республіки Крим.

Зазначеним планом заходів передбачено впровадження в практику моделі комплек-

сної охорони і захисту державного кордону та створення інтегрованої системи контролю за ділянками державного кордону, яка базується на “інтелектуальних” технічних засобах.

У рамках виконання цього плану з інженерно-технічного облаштування українсько-російського державного кордону в межах Харківської, Луганської та Чернігівської областей облаштовано на цей час: 403,8 кілометра протитранспортного рову, побудовано 326,1 кілометра рокадної дороги, 142 переходи доріг через яри, 98,4 кілометра металевих паркану, 59,5 кілометра загородження із спіралі “Єгоза”.

У тому числі за регіонами:

в межах Чернігівської області – 86,3 кілометра ровів, 1,9 кілометра паркану;

в межах Харківської області – 189,9 кілометра ровів, 225,8 кілометра рокадної дороги, 83,8 кілометра металевих паркану, 17,9 кілометра загородження із спіралі “Єгоза”, 117 переходів дороги через яри (не в повному конструктиві);

в межах Луганської області – 127,6 кілометра ровів, 100,3 кілометра рокадної дороги, 25 переходів дороги через яри (не в повному конструктиві), 41,6 кілометра загородження із спіралі “Єгоза”;

в межах Херсонської області – 1,9 кілометра паркану;

в межах Запорізької області – 1,2 кілометра паркану.

Крім того, на ділянках кордону в межах Харківської області побудовано три опорних пункти на 120 осіб, два опорних пункти на 60 осіб, дев'ять вогневих позицій на 10 осіб, дев'ять комплексів системи відеоконтролю та сигналізації. На ділянці Луганської області розгорнуто та облаштовано один комплекс системи відеоконтролю та сигналізації [9].

Тепер щодо українсько-білоруського кордону, то його протяжність становить 1084,2 км, з них 758,3 км – сушею, 325,9 км – по воді (річками Дніпро, Сож та Прип'ять) та близько 120 км у зоні відчуження в районі Чорнобильської АЕС. Територія, прилегла до державного кордону, важкопрохідна, великі площі вкриті густими лісами, болотами, невеликими озерами та розгалуженою мережею меліоративних каналів, більшість із яких давно закриті.

Договір про Державний кордон між білоруссю та Україною був підписаний 12 травня 1997 р. Того ж року був ратифікований Верховною Радою України, і лише у 2010-му він був ратифікований Національними зборами республіки білорусь.

Демаркація кордону розпочалася з урочистого відкриття 13 листопада 2013 року першого прикордонного знаку в місці сходження державних кордонів України, білорусії та росії. А 30 липня 2014 року було підписано Положення про порядок демаркації білорусько-українського кордону.

Проте процес демаркації кордону йшов доволі повільно, в деякий місцях виникли певні суперечки між сторонами щодо проходження кордону на місцевості. Проте у червні 2017 року сторонам вдалося затвердити довгостроковий план демаркації державного кордону на 2018–2026 роки.

Отже, Україна і білорусь майже завершили роботи з демаркації державного кордону по всій його протяжності. Спеціальні прикордонні знаки не було встановлено тільки на ділянках річок Дніпро і Сож.

Наразі стосунки між нашими державами є доволі складними. Україна не визнає Лукашенка легітимним президентом білорусії, а той зі свого боку заявляє, що підтримує зовнішню політику путіна, зокрема бере участь у війні проти України на стороні російської федерації.

Тепер щодо підготовки демаркаційних документів на південну ділянку українсько-молдовського державного кордону.

У період з 07 до 09 грудня 2021 року в Міністерстві закордонних справ України відбулося 67 засідання Спільної українсько-молдовської демаркаційної комісії. У ході засідання

Спільна комісія підбила підсумки виконання демаркаційних робіт на державному кордоні між Україною та Республікою Молдова у 2020-2021 роках та затвердила План демаркації українсько-молдовського державного кордону на 2022 рік. Також Спільна комісія доручила спільній робочій групі продовжити підготовку демаркаційних документів на південну ділянку українсько-молдовського державного кордону [10].

Отже, неврегульованість питань договірно-правового оформлення державного кордону України представляє серйозну загрозу не тільки національній безпеці країни у сфері захисту державного кордону, але й становить загрозу безпеці суспільства та держави.

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що в умовах сучасної суспільно-політичної, соціально-економічної та безпекової ситуації в Україні, питання незавершеності договірно-правового оформлення державного кордону України представляють собою серйозну загрозу реалізації політики у сфері безпеки державного кордону України, що не дає змоги ефективно протидіяти протиправній діяльності на кордоні, ефективно забезпечувати режим державного кордону, його утримання та облаштування, провадження господарської та природоохоронної діяльності, безпеки судноплавства та промислової діяльності, захист національних інтересів у виключній (морській) економічній зоні.

Література:

1. Сіцінський Н. А. Механізми державного управління у сфері договірно-правового оформлення державного кордону України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Київ, 2015. 20 с.
2. Про Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року “Про Стратегію Національної безпеки України”: Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>.
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року “Про окремі питання реалізації державної політики у сфері захисту державного кордону”: Указ Президента України від 18 серпня 2021 р. № 367/2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/367/2021#n5>.
4. Деркач О. В. Аналіз міждержавної нормативно-правової бази з питань договірно-правового оформлення українсько-російського державного кордону. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. № 11. URL : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=749>.
5. Про схвалення Концепції Державної цільової правоохоронної програми облаштування державного кордону щодо будівництва інженерно-технічних і фортифікаційних споруд, огорож, прикордонних знаків, прикордонних просік, комунікацій Державної прикордонної служби на період до 2024 року : Розпорядж. Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2021 р. № 1362-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1362-2021-r#Text>.
6. Дейнеко С. В. Сучасний стан та перспективи завершення договірно-правового оформлення українсько-російського державного кордону. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 17–18. С. 137–142.
7. Опис проходження державного кордону між Україною та Російською Федерацією. Договір зареєстрований Україною в Секретаріаті ООН 01 грудня 2016 р. № 54132. URL : https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=08000002803fe18a&clang=_en.
8. Про затвердження плану заходів щодо інженерно-технічного облаштування українсько-російського державного кордону в межах Чернігівської, Сумської, Харківської та Луганської областей, українсько-молдовського державного кордону, території, прилеглих до адміністративної межі з тимчасово

окупованою територією Автономної Республіки Крим : Розпорядж. Кабінету Міністрів України від 14 травня 2015 р. № 439-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/439-2015-p#Text>.

9. Волошин Влад. Загроза з півночі, або наскільки можлива війна України з Білоруссю. URL : <https://armyinform.com.ua/2021/12/15/zagroza-z-pivnochi-abo-naskilky-mozhlyva-vijna-ukrayiny-z-bilorussyu/>.

10. У м. Києві відбулося 67 засідання Спільної українсько-молдовської демаркаційної комісії. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/u-m-kiyevi-vidbulosya-67-zasidannya-spilnoyi-ukrayinsko-moldovskoyi-demarkacijnoyi-komisiyi>.

References:

1. Sitsinskiy, N.A. (2015), "Mechanisms of public administration in the field of contractual and legal registration of the state border of Ukraine", Ph.D. Thesis, Mechanisms of public administration. Kyiv, Ukraine.

2. President of Ukraine (2020), Decree "About the National Security Strategy of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (Accessed 11 October 2022).

3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2021), Decree of the President of Ukraine "On some issues of implementation of state policy in the field of state border protection", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/367/2021#n5> (Accessed 15 October 2022).

4. Derkach, O.V. (2013), "Analysis of the interstate regulatory framework on the legal framework of the ukrainian-russian state border", available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=749> (Accessed 11 October 2022).

5. Cabinet of Ministers of Ukraine (2021), Resolution "About approval of the Concept of the State target law enforcement program of arrangement of the state border concerning construction of engineering and fortification constructions, fences, frontier signs, frontier clearings, communications of the State frontier service for the period till 2024", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1362-2021-p#Text> (Accessed 11 October 2022).

6. Deyneko, S.V. (2020), "Current state and prospects of completion of contractual and legal registration of the Ukrainian-Russian state border", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 17–18, pp. 137–142.

7. UNTC (2016), "Description of the state border between Ukraine and the Russian Federation", available at: https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=08000002803fe18a&clang=_en (Accessed 12 October 2022).

8. Cabinet of Ministers of Ukraine (2015), Resolution "On approval of the plan of measures on engineering and technical arrangement of the Ukrainian-Russian state border within Chernihiv, Sumy, Kharkiv and Luhansk regions, Ukrainian-Moldovan state border, territories adjacent to the administrative border with the temporarily occupied territory of the Autonomous Republic of Crimea", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/439-2015-p#Text> (Accessed 12 October 2022).

9. Voloshin, V. (2021), "The threat is from the north, or as far as possible Ukraine's war with Belarus", available at: <https://armyinform.com.ua/2021/12/15/zagroza-z-pivnochi-abo-naskilky-mozhlyva-vijna-ukrayiny-z-bilorussyu/> (Accessed 12 October 2022).

10. The 67th meeting of the Joint Ukrainian-Moldovan Demarcation Commission took place in Kyiv. available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/u-m-kiyevi-vidbulosya-67-zasidannya-spilnoyi-ukrayinsko-moldovskoyi-demarkacijnoyi-komisiyi> (Accessed 12 October 2022).

УДК 351.773

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4\(64\)-14](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4(64)-14)

Роман ШЕВЧУК

кандидат медичних наук, докторант кафедри публічного адміністрування, ПрАТ «ВНЗ
«Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039
ORCID: 0000-0002-9716-2561

Roman SHEVCHUK

Candidate of Medical Science, Doctoral Student, Interregional Academy of Personnel Management,
Frometivska str., 2, Kyiv, Ukraine, 03039
ORCID: 0000-0002-9716-2561

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

FEATURES OF THE IMPLEMENTATION OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP MECHANISMS IN THE SPHERE OF HEALTH PROTECTION IN UKRAINE

У статті узагальнено особливості реалізації механізмів державно-приватного партнерства у сфері охорони здоров'я України. Автором наголошено, що механізми реалізації державно-приватного партнерства в охороні здоров'я довели свою ефективність у багатьох країнах світу. Зокрема, найбільш поширеною формою такої співпраці є концесійний договір. Обґрунтовано, що головне завдання партнерства у будь-якій сфері – поєднати потенціал, ресурси та навички партнерів для досягнення найкращих фінансових та матеріальних результатів із максимальною взаємною вигодою від такої співпраці. Доведено, що державно-приватне партнерство – це взаємовигідна та рівноправна співпраця держави з приватними юридичними або фізичними особами у реалізації соціально значущих проєктів, що реалізуються шляхом укладання та виконання договорів, у тому числі концесійних. Зроблено висновок про те, що державно-приватний альянс може стати ключовою складовою функціонування системи охорони здоров'я в Україні, одним із системних механізмів реформування національної системи охорони здоров'я та результатом ефективної інтеграції державних і приватних ресурсів.

Ключові слова: публічне управління, державно-приватне партнерство, концесія, проєкт, соціальні проєкти.

The article summarizes the peculiarities of the implementation of mechanisms of public-private partnership in the sphere of health care of Ukraine. The author emphasized that the mechanisms of implementation of public-private partnership in health care have proven their effectiveness in many countries of the world. In particular, the most common form of such cooperation is a concession agreement. It is substantiated that the main task of partnership in any field is to combine the potential, resources and skills of partners to achieve the best financial and material results with maximum mutual benefit from such cooperation. It has been proven that public-private partnership is a mutually beneficial and equal cooperation of the state with private legal entities or individuals in the implementation of socially significant projects, which are implemented through the conclusion and execution of contracts, including concession contracts. It was concluded that the public-private alliance can become a key component of the functioning of the health care system in Ukraine, one of the systemic mechanisms for reforming the national health care system and the result of effective integration of public and private resources.

Key words: public administration, public-private partnership, concession, project, social projects.

Постановка проблеми. Сьогодні система охорони здоров'я має багато недоліків, зокрема зниження рівня задоволеності населення доступністю та якістю медичних послуг, головним чином через обмеженість існуючої інфраструктури. Одним із рішень може бути встановлення державно-приватного партнерства (далі - ДПП) з його різними формами, підходами та комбінаціями. Головне завдання ДПП у будь-якій сфері – поєднати потенціал, ресурси та навички партне-

рів для досягнення найкращих фінансових та матеріальних результатів із максимальною взаємною вигодою від такої співпраці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що сучасні вчені, серед яких: В. Авер'янова, В. Бакуменко, В. Борщ, С. Вовк, З. Гладун, О. Кісельова, О. Краснова, Я. Літінська, Ю. Матвієнко, І. Попова, С. Стеценко, Т. Федоренко та інші.

Мета статті. Метою статті є узагальнення особливостей реалізації механізмів дер-

жавно-приватного партнерства у сфері охорони здоров'я України.

Виклад основного матеріалу. Механізми ДПП в охороні здоров'я довели свою ефективність у багатьох країнах світу. Зокрема, найбільш поширеною формою є концесійний договір. Так, ДПП – це взаємовигідна та рівноправна співпраця держави з приватними юридичними або фізичними особами у реалізації соціально значущих проєктів, що реалізуються шляхом укладання та виконання договорів, у тому числі концесійних (рис. 1).

В нашій країні протягом тривалого часу, з моменту появи ДПП в одному з основних перешкод до їх розвитку в охороні здоров'я було відсутність нормативно закріплених форм. Крім того, є певні труднощі з ініціюванням та мотивуванням приватного бізнесу до участі в проєктах, з окупністю яких можуть виникнути проблеми. Для розвитку форм ДПП в

охороні здоров'я важливо уявляти, хто може виступати в якості інвестора. Як правило, великим потенціалом для участі в партнерстві володіють фінансово-промислові групи, у складі яких є діюча медичний напрям, які зарекомендували себе на ринку (рис. 2).

У таких потенційних партнерів є декілька переваг: медичне минуле і сьогодення та бажання розвиватися в цьому напрямку; фінансовий інститут та інші активи, здатні як згенерувати фінансову основу проєкту, так і отримати певний синергетичний ефект від взаємодії; репутація, яка в першу чергу буде турбувати публічного партнера. Саме відсутність репутації зараз буде для багатьох потенційних інвесторів перешкодою в здійсненні проєктів державно-приватного партнерства.

Теоретично, ДПП надає переваги та вигоди всім учасникам партнерства державі, бізнесу і суспільству – як одному з головних споживачів

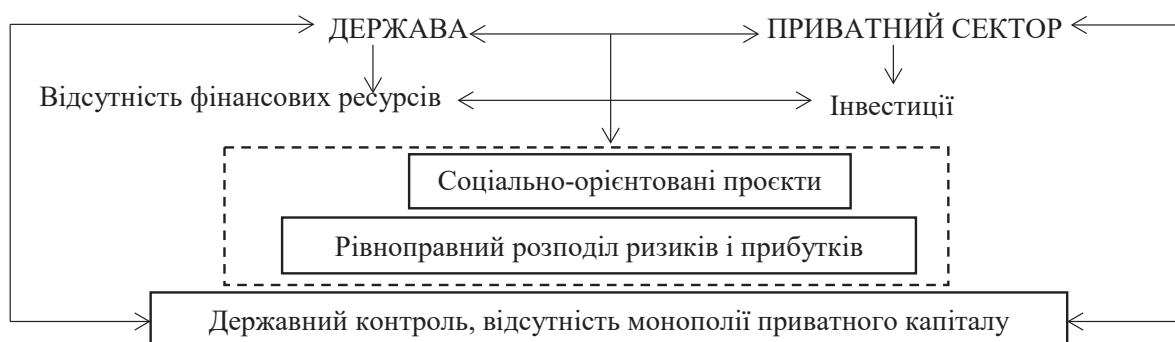

Рис. 1. Соціально-економічні підходи до формування концепції ДПП, складено автором на основі аналізу джерела [3, с. 418].

Рис. 2. Правові механізми залучення приватного інвестування в систему охорони здоров'я, складено автором на основі аналізу джерела [2, с. 240].

вачів інноваційних, сучасних кластерів на місцевому, регіональному та державному рівнях, згідно існуючого законодавства України “продукту” партнерства. Суспільство отримує максимальну якість медичні послуги при збереженні фізичних обсягів.

До таких переваг відносять: зменшення, а іноді зовсім позбавлення тягара інвестиційних і експлуатаційних витрат плюс збереження обсягів соціального контракту з населенням; приватний партнер зменшуючи ризики, отримує гарантований потік клієнтів на свої послуги з можливістю розвитку і комерціалізації нових потужностей. Ці переваги наявні, проте для розвитку ДПП в охороні здоров'я в нашій країні необхідно опрацювати велику кількість питань.

Серед найважливіших - оцінка ефективності даних проєктів. При прийнятті рішення про реалізації державно-приватного партнерства необхідно здійснити розрахунок загальних витрат і доходів держави за весь період життєвого циклу проєкту, обмежити максимально допустимий обсяг щорічних виплат за ДПП-проєктами, розробити незалежну від бюджетного процесу процедуру перевірки доцільності витрачання бюджетних ресурсів у проєктах партнерств.

Для прозорості функціонування проєктів в бюджетних документах і звітах необхідно буде розкривати інформацію про майбутні платежі і надходження держави, пов'язаних з наданням послуг в рамках угод партнерств; суми та умови фінансування та іншої підтримки ДПП; обсяги державних гарантій за проєктами і тощо.

Слід зазначити, що державно-приватне партнерство може стати найважливішою складовою функціонування системи охорони здоров'я в нашій країні і в найближчій перспективі - одним з системних механізмів реформування національної охорони здоров'я. У вигляді особливої актуальності даної форми взаємодії держави і бізнесу необхідно сформувати повноцінне партнерство держави і бізнесу, де взаємодія механізмів державного управління які об'єднанні у концесійне партнерство, буде виступати як ефективний механізм інтеграції державних і приватних ресурсів та їх джерел.

Доцільно підкреслити, що в світі, існує досить велика практика застосування державно-приватних партнерств в охороні здоров'я, яку узагальнивши можна звести до 3-х основних форм: в рамках будівництва лікарняної інфраструктури; в рамках будівництва і технічного обслуговування об'єкта, а також надання супутніх послуг (наприклад,

прибирання території і приміщень); проєкти, що включають всі елементи. Хоча, у більшості закордонних інфраструктурних проєктах приватному партнеру не делегується право надання медичних послуг, таким чином, не змінюється обсяг державних гарантій в охороні здоров'я [8].

У нашій країні, незважаючи на не такий тривалий по часу досвід застосування ДПП у медичній сфері, як наприклад, в країнах ЄС, США та ін., не розвинуто, хоча є всі передумови для формування певної бази державно-приватно-приватних партнерств та концесій, в тому числі і у системі охорони здоров'я. Але на сьогодні в охороні здоров'я більш поширеною формою є підприємництво, у формі ліцензування певного виду діяльності. Підприємництво одна із чітких форм прояву ринкових відносин.

Воно сприяє підвищенню матеріального й духовного потенціалу суспільства, створює сприятливий ґрунт для практичної реалізації здібностей і талантів кожного індивіда, веде до єднання нації, збереженню її національного духу та національної гордості. Головною ланкою цих відносин виступають підприємства (соціальні організації або промислові) будь-якої форми власності. Варто зазначити, що підприємство – самостійний господарюючий статутний суб'єкт, який має права юридичної особи та здійснює виробничу, науководослідницьку й комерційну діяльність з метою одержання відповідного прибутку (доходу) [7].

На шляху до цього, першочергове завдання це визначення юридичного та економічного статусу нової детермінанти медичних установ та забезпечення їх фінансуванням, виходячи, як мінімум, із реальних витрат на виробництво медичних послуг. Фінансування, на рівні реальних витрат, забезпечить фінансову стійкість медичних установ країни, дозволить їм перейти від вирішення проблем виживання до проблем підвищення якості надання медичних послуг.

З економічної точки зору, лікувальні установи самостійно здійснюють індивідуальне відтворення, тобто організовують виробництво, для чого наймають робочу силу, купують сировину й матеріали, напівфабрикати у інших підприємств, сплачують за це готівкою або беруть у кредит, користуючись безготівковим обігом, свої товари/послуги продають або тимчасово залишають у себе. Такі фірми, як самостійні господарські одиниці володіють правами юридичної особи. Тобто, мають право вільного розпорядження майном, входити у договірні відносини із іншими підприємствами. Вони мають вільний рахунок у

банку, де знаходяться кошти, які використовуються для розрахунків з іншими організаціями, на придбання медикаментів, виплати зарплати працівникам тощо. Також, готівка заноситься на банківський рахунок своїх підприємств (лікувальних закладів) або інкасується, її використовують для сплати боргів або тримають як резерв для придбання нових закупівель.

Характерні особливості медичної фірми це:

- по-перше, майнова відокремленість. Лікувальна фірма може володіти власним майном, а також може орендувати або на інших договірних засадах використовувати різні ресурсні елементи: землю, капітал та ін.;

- по-друге, вона має завершений відтворювальний цикл: мобілізує ресурси, перетворює їх й отримує готовий продукт (товар/послугу), реалізує його, а отримані кошти знову використовує для придбання ресурсів;

- по-третє, має самостійні економічні інтереси. Звичайно ж, інтереси найманих працівників й підприємців не можуть у всьому збігатися. Але, разом із тим, всіх дійових осіб фірми зазвичай об'єднує наявність вагомого загального інтересу – швидше виробити продукцію, дорожче її продати й отримати грошовий дохід [7].

Необхідно звернути увагу на те, що Згідно зі Статтею 4 Закону України “Про державно-приватне партнерство” поточна редакція від 25 жовтня 2020 р., № 931-IX та Статтею 3 Закону України “Про концесії” поточна редакція від 20 грудня 2020, № 1024-IX, охорона здоров'я є однією з галузей економіки, в якій можлива реалізація державно-приватного партнерства, спільна діяльність, концесійне партнерство та розподіл продукції [4; 5]. Законодавством передбачено здійснення проєктів у формі спільної діяльності, концесії, передача об'єктів державної власності приватному партнеру на умовах договору о партнерстві.

Джерелами фінансування можуть бути бюджети міст та державні, а також кошти приватного партнера, запозичені кошти або інші джерела, не заборонені законодавством. Там же, є певні умови за якими після закінчення терміну договору з передачі об'єктів державної власності приватному партнеру і їх використання, вони повертаються державі. Але, окремим питанням є розподіл створюваної та виробленої продукції як специфічним видом ДПП-проєктів. Якщо це стосується видобутку корисних копалин, переробки і утилізації твердих відходів тощо, то це має регулювання в спеціальному законодавстві,

при цьому спеціального регулювання поки що не має по відношенню створення медичних послуг [91, с. 82]. Отже, можна констатувати, що з позиції закону дозвіл на здійснення ДПП у системі охорони здоров'я є спільна діяльність та створення концесій.

Слід більш детально розглянути механізми державного управління спільною діяльністю, концесійними проєктами в системі охорони здоров'я України. Доцільно зазначити, що медична система складана за механізмами управління та обмежена за методами використання, з юридичної точки зору, різноманітних форм залучення приватних або інших фінансових коштів до розвитку підприємств. Найбільш розповсюдженою формою для співпраці є договір про спільну діяльність. Він регламентується Цивільним кодексом України, Законом України “Про управління об'єктами державної власності” і Законом України “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців”, а також деякими постановами КМУ і наказами Міністерства охорони здоров'я [4; 5; 6; 11].

Наступний механізм управління господарчою діяльністю в охороні здоров'я – концесійні договори у межах державно-приватного партнерства. В більшості країн світу для якісного функціонування системи залучаються додаткові кошти, в тому числі приватні інвестиції [7, с. 306]. Саме держава зацікавлена в якості надаваних медичних послуг та допомоги громадянам, з цього підходу для бізнеса з'являється можливість не тільки отримати дивіденди від інвестицій, але й взяти участь у реалізації соціально значущих проєктів.

Закон України “Про концесії” поточна редакція від 20 грудня 2020, № 1024-IX у статті 1, дає визначення концесії, розподілу обов'язків в межах договору, концесії між концесіонером та концесіодавцем, механізм концесійних платежів та концесійного конкурсу, де певний претендент визначається переможцем [4]. Проте, треба уточнити, що договір на концесію не передбачає приватизацію об'єктів державної чи комунальної власності, надані у концесію до кінця терміну його дії (мінімальний строк 10 років, максимальний – 50). Ще, зауваження на яке треба звернути увагу. За період існування загального Закону України “Про концесії” багато експертів та аналітиків звертали увагу на його недосконалість та невідповідність передовим міжнародним практикам.

Доцільно наголосити, що досвід втілення ДПП в системі охорони здоров'я України вкрай обмежений. За даними Програми розвитку державно-приватного партнерства

України, у секторальному огляді “Потреби державного сектора в медичній сфері” 2015 р., А. Гук, Голова правління ГО “Ініціативи в громадській охороні здоров’я” наводить приклад міжнародного благодійного фонду “Україна 3000”. Який з 2005 року, співпрацює з 26 лікарнями країни, закупаючи обладнання спільно з іноземними компаніями. Одним з резонансних проєктів фонду, за його словами, стала “Дитяча лікарня майбутнього”. На жаль, через політичну складову цей проєкт так і не був втілений в життя [12].

Наступний проєкт – “Центр медичних інновацій NOVO” м. Львів, на базі Львівської міської дитячої клінічної лікарні. Центр NOVO є недержавною неприбутковою установою. Це перший в Україні медичний заклад такого рівня, який працюватиме за цим принципом. Обладнання, встановлене у Центрі, навіть через 10 років експлуатації вважатиметься надсучасним. Інший приклад клініки “Оберіг” з Національним медичним університетом імені О. О. Богомольця, НМАПО ім. П. Л. Шупика. За угодою, укладеною між цими закладами, на базі клініки, де існує сучасна навчальна база для підготовки фахівців і підвищення їх кваліфікації, спільними зусиллями проводиться навчання керівників лікувальних закладів, їх знайомство з новими технологіями, спрямованими на поліпшення якості медичних послуг, забезпечення безпеки пацієнта, із основами сучасного менеджменту та маркетингу в охороні здоров’я [13].

Також викладачі навчають курсантів нових підходів у діагностиці, лікуванні та профілактиці різних хвороб. Цікавим з огляду на елементи ДПП є ще один проєкт клініки “Оберіг”, НМАПО імені П. Л. Шупика та фірми “Карл Шторц” – сумісно організований міжнародний тренінговий центр “Ендофорс” для фахівців хірургічного профілю, які хочуть оволодіти методикою ендоскопічних, лапароскопічних втручань і отримують унікальну нагоду навчатися цього на сучасних маніпуляторах [12]. Варто підкреслити, що проєктів

державно-приватне-приватного партнерства у сфері охорони здоров’я, за формами, змістом, структурою договорів, механізмів гарантій з боку держави, методів регулювання дуже мало.

Слід зауважити, що приватний сектор зацікавлений в тому, щоб вкладати інвестиції та отримувати гарантований прибуток, залучаючи в спільні проєкти сучасні технології, ноу-хау, ефективний менеджмент. Держава ж при цьому отримує додаткове фінансування спільних проєктів і вирішує не тільки інфраструктурні проблеми, забезпечивши ефективне використання бюджетних коштів, але й досягає соціальної стабільності. Отже, можна додати не дивлячись на різноманіття форм діяльності лікувальних установ, у тому числі й підприємницьких, кожна з них буде мати свої позитивні сторони і негативні. Тим не менш, кожна із них має право на існування. Так, як вони у сукупності приносять користь для поліпшення якості надання медичних послуг.

Висновки. Таким чином, особливо дієвими та актуальними заходами для збереження системи охорони здоров’я країни від повного знищення та поліпшення продуктивності її функціонування для недопущення закриття лікувальних установ різних рівнів, скорочення штату медичного персоналу та відтоку за кордон кваліфікованих медичних кадрів можна визначити наступні: залучення приватних партнерів, залучення грантів, проєктів, програм; збільшення обсягів бюджетних асигнувань, що надходять до державних та комунальних лікувальних установ різних рівнів, за допомогою підвищення тарифів на надання медичних послуг, в межах програми медичних гарантій, та через введення щомісячної медичної субвенції для сприяння діяльності та розвитку комунальних закладів охорони здоров’я; запровадження цільових бюджетних надходжень для підвищення рівня заробітної плати медичного персоналу лікувальних закладів.

Література:

1. Бакуменко В. Д., Безносенко Д. О. Виявлення комплексу проблем державного управління процесами європейської та євроатлантичної інтеграції України, розробка пропозицій щодо вдосконалення системи державного управління цими процесами: науково-дослідна робота. Київ: НАДУ при Президентові України; Центр навчання і досліджень з європейської та євроатлантичної інтеграції України. URL: <http://www.napeurostudies.org.ua/2-2.rtf>.
2. Ажажа М. В. Механізми, органи, методи та стилі державно-приватного адміністрування. URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/monodrupradmin_166.pdf
3. Вовк С. М., Лобас В. М. Концесії – делеговані повноваження в охороні здоров’я. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “Стратегічний потенціал державного та територіального розвитку” (м. Маріуполь, 3-4 жовтня 2017). 418 с.

4. Закон України від 20 грудня 2020, № 1024-IX “Про концесії”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-IX#Text>
5. Закон України від 25 жовтня 2020 р., № 931-IX. “Про державно-приватне партнерство” URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text>
6. Закон України поточна редакція від 06 жовтня 2021 р., №1630-IX “Про управління об’єктами державної власності”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text>
7. Книш С. В. Адміністративно-правові відносини у сфері охорони здоров’я в Україні: автореф. дис. докт. юрид. наук: 12.00.07. Тернопіль, 2019. 36 с.
8. Кризина Н. П. Державна політика України в галузі охорони здоров’я: механізми формування та реалізації. URL: <http://www.lib.uaru.net/diss/cont/350020.html>
9. Мостепанюк А. В. Державно-приватне партнерство як механізм підвищення конкурентоспроможності економіки країни. *Теоретичні та прикладні питання економіки. Зб. наук. праць*. Випуск 26. Київ. Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”. 2011. 306 с. С. 296-304.
10. Підгаєць С. В. Механізм державно-приватного партнерства в системі інституціоналізації розвитку національної економіки: дис. канд. екон. наук: 08.00.03. Тернопіль, 2015. 240 с.
11. Цивільний кодекс України № 435-015: поточна редакція від 28 жовтня 2021 р., № 1174-IX. Київ : Відомості Верховної Ради України, 2003. № 40-44, ст. 356.
12. Шутов М. М., Слабкий Г. О., Вовк С. М. Впровадження регіонального державно-приватного партнерства в охорону здоров’я. *Сучасні наукові дослідження представників медичної науки прогрес медицини майбутнього*: зб. тез наук. робіт уч. міжн. наук.-практ. конф. Київ, 2014. С. 82-84.
13. Vovk S. M. A prerequisite for modernization of the medical aid system in Ukraine. *International Scientific Conference Innovative Potential of SocioEconomic Systems: the Challenges of the Global World*, Part II, December 22th, 2017. Lisbon, Portugal. Baltija Publishing. 128 pages.

References:

1. Bakumenko V. D., Beznosenko D. O. Vyavleniia kompleksu problem derzhavnoho upravlinnia protsesamy yevropeiskoi ta yevroatlantychnoi intehtatsii Ukrainy, rozrobka propozytsii shchodo vdoskonalennia systemy derzhavnoho upravlinnia tsymy protsesamy: naukovo-doslidna robota. Kyiv: NADU pry Prezydentovi Ukrainy; Tsentr navchannia i doslidzhen z yevropeiskoi ta yevroatlantychnoi intehtatsii Ukrainy. URL: <http://www.napaeurostudies.org.ua/2-2.rtf>.
2. Azhazha M. V. Mekhanizmy, orhany, metody ta styli publichnoho administruvannia. URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/monodrupadmin_166.pdf
3. Vovk S. M., Lobas V. M. Kontsesii - delehovani povnovazhennia v okhroni zdorov'ia. Materialy Mizhnarodnoi nakovo-praktychnoi konferentsii “Stratehichnyi potentsial derzhavnoho ta terytorialnoho rozvytku” (m. Mariupol, 3-4 zhovtnia 2017). 418 s.
4. Закон України від 20 грудня 2020, № 1024-IX “Про концесії”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-IX#Text>
5. Закон України від 25 жовтня 2020 р., № 931-IX. “Про державно-приватне партнерство” URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text>
6. Закон України поточна редакція від 06 жовтня 2021 р., №1630-IX “Про управління об’єктами державної власності”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text>
7. Knysh S. V. Administratyvno-pravovi vidnosyny u sferi okhrony zdorov'ia v Ukraini: avtoref. dys. dokt. yuryd. nauk: 12.00.07. Ternopil, 2019. 36 с.
8. Kryzyna N. P. Derzhavna polityka Ukrainy v haluzi okhrony zdorov'ia: mekhanizmy formuvannia ta realizatsii. URL: <http://www.lib.uaru.net/diss/cont/350020.html>
9. Mostepaniuk A. V. Derzhavno-pryvatne partnerstvo yak mekhanizm pidvyshchennia konkurentospromozhnosti ekonomiky krainy. Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky. Zb. nauk. prats. Vypusk 26. Kyiv. Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr “Kyivski universytet”. 2011. 306 s. S. 296-304.
10. Pidhaiets S. V. Mekhanizm derzhavno-pryvatnoho partnerstva v systemi instytutsionalizatsii rozvytku natsionalnoi ekonomiky: dys. kand. ekon. nauk: 08.00.03. Ternopil, 2015. 240 s.
11. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy № 435-015: potochna redaktsiia vid 28 zhovtnia 2021 r., № 1174-IX. Kyiv : Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 2003. № 40-44, st. 356.
12. Shutov M. M., Slabkyi H. O., Vovk S. M. Vprovadzheniia rehionalnoho derzhavno-pryvatnoho partnerstva v okhronu zdorov'ia. Suchasni naukovy doslidzhennia predstavnykiv medychnoi nauky prohres medytsyny maibutnoho: zb. tez nauk. robіt uch. mizhn. nauk.-prakt. konf. Kyiv, 2014. S. 82-84.
13. Vovk S. M. A prerequisite for modernization of the medical aid system in Ukraine. *International Scientific Conference Innovative Potential of SocioEconomic Systems: the Challenges of the Global World*, Part II, December 22th, 2017. Lisbon, Portugal. Baltija Publishing. 128 pages.

УДК 342.9

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4\(64\)-15](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4(64)-15)

Ростислав ЩОКІН,

президент, професор кафедри адміністративного, фінансового та банківського права, Міжрегіональна Академія управління персоналом, вул. Фрометівська, 2, м. Київ, Україна, 03039
ORCID: 0000-0002-0836-8315

Rostyslav SHCHOKIN

President, Professor at the Department of Administrative, Financial and Banking Law, Interregional Academy of Personnel Management, Frometivska str., 2, Kyiv, Ukraine, 03039

Жан БЕЛЕНЮК

аспірант кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом, вул. Фрометівська, 2, м. Київ, Україна, 03039
ORCID: 0000-0002-1324-5563

Zhan BELENIUK

Postgraduate Student at the Department of Public Administration, Interregional Academy of Personnel Management, Frometivska str., 2, Kyiv, Ukraine, 03039
ORCID: 0000-0002-1324-5563

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СФЕРОЮ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

FOREIGN EXPERIENCE OF THE SYSTEM OF PUBLIC MANAGEMENT IN THE FIELD OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS

В статті з метою пошуку оптимальних моделей та інструментів, здатних сприяти удосконаленню вітчизняної системи публічного управління у сфері фізичної культури та спорту розглянуто досвід зарубіжних країн. В статті виділено три основні моделі управління: американську, європейську та азіатську, охарактеризовано властиву їм національну систему функціонування спорту та систему їх публічного управління. Розглянуті у статті системи публічного управління зарубіжних країн проаналізовано за критеріями: рівня участі держави у регулюванні системи спорту; типу та форми організаційної моделі та управлінських структур, які координують сферу фізичної культури та спорту; місії, цілі та принципи системи публічного управління у сфері фізичної культури та спорту; особливості нормативно-правового регулювання та ресурсного забезпечення сфери фізичної культури та спорту. Виокремлено та охарактеризовано американську та європейську систему публічного управління у сфері фізичної культури та спорту. В Європейській системі публічного управління виокремлено країни, в яких державне управління спортом здійснюється на федеральному рівні самостійним спеціалізованим органом (Франція, Великобританія, Люксембург, Норвегія, Португалія, Угорщина); країни, які не мають самостійного спеціалізованого органу державного управління, а управління здійснюється громадськими організаціями, об'єднанням федерацій, асоціацій та спілок спорту (Німеччина, Данія, Норвегія, Австрія). Зроблено висновки в потребі подальшої децентралізації та удосконалення взаємовідносин між окремими структурами вітчизняної сфери публічного управління у сфері спорту та фізичної культури; діджиталізації публічного управління сферою фізичної культури та спорту; інтенсифікації розробок та реалізації національних програм, державних стандартів з фізичної підготовленості населення, проведення моніторингу за фізичним станом та здоров'ям усіх вікових груп.

Ключові слова: система публічного управління; сфера фізичної культури та спорту; зарубіжний досвід системи публічного управління; американська модель системи публічного управління у сфері фізичної культури та спорту; європейська та азіатська модель публічного управління.

The article examines the experience of foreign countries in order to find optimal models and tools capable of contributing to the improvement of the domestic system of public management in the field of physical culture and sports. The article highlights three main management models: American, European, and Asian, characterizes the national sports functioning system and their public management system characteristic of them. The public management systems of foreign countries considered in the article are analyzed according to the following criteria: the level of state participation in the regulation of the sports system; the type and form of the organizational model and management structures that coordinate the sphere of physical culture and sports; mission, goals and principles of the public management system in the field of physical culture and sports; peculiarities of regulatory and legal regulation and resource provision in the field of physical culture and sports. The American and European system

of public management in the field of physical culture and sports is singled out and characterized. The European system of public administration singles out countries in which the state administration of sports is carried out at the federal level by an independent specialized body (France, Great Britain, Luxembourg, Norway, Portugal, Hungary); countries that do not have an independent specialized body of state administration, and management is carried out by public organizations, an association of sports federations, associations and unions (Germany, Denmark, Norway, Austria). It was concluded that there is a need for further decentralization and improvement of relations between separate structures of the domestic sphere of public administration in the field of sports and physical culture; digitization of public management in the field of physical culture and sports; intensification of development and implementation of national programs, state standards for physical fitness of the population, monitoring of physical condition and health of all age groups.

Key words: public management system; the field of physical culture and sports; foreign experience of the public administration system; the American model of the public management system in the field of physical culture and sports; European and Asian model of public administration.

Досвід розвинених країн переконливо доводить, що політичних і економічних успіхів досягають саме ті держави, які приділяють посилену увагу своєму населенню, його фізичному та духовному стану, усвідомлюючи, що це є інвестиції в розвиток стратегічних ресурсів держави та її соціально-економічний розвиток. Відтак в умовах соціально-економічних і політичних перетворень сучасної України питання публічного управління у сфері фізичної культури та спорту набувають особливої актуальності.

Пошук напрямів удосконалення публічного управління у сфері фізичної культури та спорту потребує вивчення зарубіжного досвіду публічного управління зазначеною сферою. Класифікацію моделей публічного управління сферою фізичної культури та спорту більшість дослідників традиційно розглядають за такими критеріями як ступінь участі держави в управлінні та рівень фінансування галузі.

Науковим розвідкам у сфері публічного управління присвячені праці таких іноземних та вітчизняних вчених, як Г. Букерта, Б. Гурне, Г. Райта, К. Поллітта, О. Дегтяра, Н. Орлової, О. Босак, В. Куйбіди та інших. Водночас існує потреба дослідження зарубіжного досвіду публічного управління сферою фізичної культури та спорту з метою пошуку оптимальних моделей та інструментів, здатних сприяти удосконаленню вітчизняної системи публічного управління досліджуваною сферою.

Узагальнення існуючих в наукових джерелах підходів до публічного управління сферою спорту дає можливість виділити три основні моделі управління: американську, європейську та азійську, які безперечно слід детально дослідити. Кожній країні притаманна своя національна система функціонування спорту та системи її публічного управління. При цьому різною є роль держави у цій системі, стійкість її організаційно-правової структури. Загалом, порівняльний аналіз зарубіжного досвіду систему публічного управління сферою фізичної культури та

спорту певної країни варто розглядати через призму:

рівня впливу держави на розвиток спорту та діяльність спортивних громадських об'єднань (зокрема національних спортивних федерацій);

форми управлінських структур, які координують сферу фізичної культури та спорту, зокрема державна, громадська, чи змішана;

організаційна модель публічного управління у сфері фізичної культури та спорту;

місія, цілі та принципи системи публічного управління у сфері фізичної культури та спорту;

особливості нормативно-правового регулювання сфери фізичної культури та спорту;

ресурсне забезпечення сфери фізичної культури та спорту.

Відповідно до зазначених чинників, однією з провідних моделей публічного управління у сфері фізичної культури та спорту, які неодмінно мають бути розглянуті вітчизняними дослідниками, а відтак становить об'єкт нашої уваги, є приклад Сполучених Штатів Америки. Характеризуючи американську модель, варто відзначити властивий їй високий рівень децентралізації та незначну участь держави в організації фізичної культури та спорту. На противагу до американської моделі, для Європейської моделі властивою є значна участь держави. Так, практично у всіх країнах Європи держава тією чи іншою мірою втручається в розвиток масового спорту, спорту вищих досягнень та іноді навіть професійного спорту. Характерні риси, основні підходи та механізми реалізації американської та європейської системи публічного управління у сфері фізичної культури та спорту наведені в Табл. 1.

Деталізуючи наведену в табл. 1 Європейську систему публічного управління у сфері фізичної культури та спорту, варто зазначити, що існування у Раді Європи такого наддержавного координуючого органу, як Комітет з розвитку спорту (CDDS), не виключає існування інших форм регулювання спорту.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика американської та європейської системи публічного управління у сфері фізичної культури та спорту

Характерні риси системи публічного управління	Основні підходи та механізми реалізації
Американська система публічного управління у сфері фізичної культури та спорту	
Незначний ступінь державного втручання і децентралізація управлінських функцій; Залежать від напрямів сфери фізичної культури та спорту	Особливості публічного управління у сфері фізичної культури та спорту визначаються певними напрямками цієї сфери, зокрема: «спорт для всіх» (відповідальність щодо управління покладено на «спортивні ради» (комісії), що діють як приватні (недержавні), неприбуткові організації та підтримують масовий спорт у різних формах; зазвичай вони є консультативними органами муніципальної влади. Головним завданням цих рад є підтримка функціонування всіх існуючих у містах спортивних організацій, клубів, команд, а також проведення спортивних змагань. Всю свою діяльність «спортивні ради» здійснюють на основі договорів, в тому числі і з міською владою; «спорт вищих досягнень» (основні функції з управління виконують різні, незалежні одна від одної громадські організації. Найважливішу роль в цій системі відіграє Олімпійський комітет США (United States Olympic Committee (USOC)); Національна асоціація студентського спорту (The National Collegiate Athletic Association (NCAA); Аматорський спортивний союз (Amateur Athletic Union (AAU)). Олімпійський комітет США є найвпливовішою організацією, яка здійснює фінансову та організаційну координацію аматорського спорту в США. У його структуру входять представники олімпійських комітетів всіх штатів, національні федерації з видів спорту (понад 40), а також національні спортивні організації. Діяльність USOC характеризується високою мірою прозорості. Це виражається в публікації щорічних звітів, що містять інформацію як про здійснені організаційні заходи та нові результати роботи, так і про засоби їх досягнення (у тому числі фінансові і правові). «професійний спорт» (розвивається професійними спортивними лігами, асоціаціями, спілками, а також клубами-командами: Національна баскетбольна ліга, Національна хокейна ліга, Національна бейсбольна ліга, Національна футбольна ліга та ін. Держава здійснює опосередковане нормативно-правове регулювання, яке полягає у прийнятті окремих законів, які сприяють розвитку соціальної сфери фізичної культури і спорту (наприклад, «Закон про трансляції спортивних змагань національними телекомпаніями» (1961, 1972, 1984, 1993 рр.), а також у використанні механізмів податкової політики – часткове ослаблення податкових режимів. Прикладом тому є звільнення Олімпійського комітету США від оподаткування. Вперше це мало місце в 1933 р., коли Конгрес США звільнив від оподаткування прибуток, отриманий від проведення Олімпіади (Лос-Анджелес 1932).[9] Згодом, починаючи з 1950 р., USOC був повністю звільнений від необхідності сплати податків. Важливим елементом американського законодавства є регулювання трудових та економічних відносин у професійному спорті
Європейська система публічного управління у сфері фізичної культури та спорту	
Наявність наддержавного рівня управління і координації	Починаючи з 1974 р. у цій сфері в Європі професійно і результативно діє велика континентальна міжурядова організація – Рада Європи та її спеціалізований структурний підрозділ – Комітет з розвитку спорту (CDDS) Найбільш значущим нормативним документом Ради Європи в галузі фізичної культури є «Європейська хартія по спорту для всіх». У цьому документі містяться єдині цілі і рекомендації урядам країн, визначаються положення про спортивний рух, спортивні споруди, основи фізичної підготовленості, вдосконалення системи залучення до спорту, вдосконалення майстерності, положення про спорт вищих досягнень та професійний спорт, трудові ресурси, вплив на навколишнє середовище, інформацію та наукові дослідження, фінанси, внутрішнє та міжнародне співробітництво.
Велика Британія	Модель організації управління спортом у Великій Британії передбачає входження цієї функції до компетенції Департаменту з питань цифрових технологій, культури, ЗМІ і спорту (The Department for Digital, Culture, Media and Sport – DCMS). Нині Велика Британія є визнаним лідером у креативній економіці, яка розробила і продовжує розробляти правову базу, стратегічні і політичні документи розвитку національної економіки через економічну, культурну і соціальну взаємодію.

Джерело: складено автором на основі [1; 2; 3; 4; 5]

З огляду на зазначене, в межах Європейської моделі організації фізкультурно-спортивної діяльності можуть бути виділені дві групи країн, які розрізняються в залежності від міри державної участі в управлінській діяльності [5].

Першу групу країн складають країни, які мають на федеральному рівні самостійний спеціалізований орган державного управління спортом. Зокрема, до таких країн належать:

Франція (Міністерство молоді і спорту);

Великобританія (Міністерство у справах спорту);

Люксембург (Міністерство фізичного виховання і спорту);

Норвегія (Міністерство спорту і культури);

Португалія (Державний секретаріат спорту);

Угорщина (Національний комітет фізичної культури і спорту).

Національні Олімпійські комітети в розвитку спорту вищих досягнень відіграють, як правило, другорядну роль, у розвитку ж масового спорту практично взагалі не беруть участь.

Другу групу країн становлять країни, які не мають самостійного спеціалізованого органу державного управління в галузі спорту, проте державною структурою в таких країнах є підрозділ (департамент, управління) у межах якого-небудь великого міністерства (Міністерство освіти, мистецтва і спорту Австрії, Міністерство внутрішніх справ Німеччини).

У більшості європейських країн, що не мають самостійного спеціалізованого на сфері спорту міністерства, управління розвитком спорту здійснюється на підставі трьох основних моделей:

1) у межах першої моделі управління здійснюється громадською організацією – національним олімпійським комітетом (така модель характерна для Бельгії, Італії, Люксембургу);

2) у межах другої моделі управління здійснюється спільно національним олімпійським комітетом та спортивною конфедерацією, яка має ключову роль та об'єднує федерації, асоціації та спілки спорту (така модель характерна для Німеччини, Данії, Норвегії, Австрії);

Німеччина – питання фізкультурно-спортивної діяльності регулюються Німецьким спортивним союзом і НОК Німеччини. Координація різних напрямків здійснюється на різних рівнях: спорт вищих досягнень знаходиться у відомстві федерального уряду; питання масового спорту та будівництва

спортивних споруд знаходяться в компетенції урядів земель; Паралельно з державною системою управління, важливу роль відіграє спортивна конфедерація;

Данія – управління здійснюється датською конфедерацією спорту та олімпійським комітетом, які нині є фактично єдиною організацією;

Норвегія – управління здійснюється конфедерацією спорту та Олімпійським комітетом Норвегії;

Австрія – управління здійснюється австрійською федеральною спортивною організацією, яка об'єднує всі спортивні організації та федерації за видами спорту і НОК Австрії;

3) у межах третьої моделі управління спортом здійснюється національними федераціями з видів спорту при координуючій участі держави (така модель характерна для Великобританії, Іспанії, Португалії).

Іспанія – питання фізичної культури і спорту регулюються федеральним законом про спорт. Водночас на локальному рівні окремих районів приймаються свої закони, які доповнюють положення федерального.

Греція – держава субсидує спорт і здійснює нагляд за спортивними спілками. Всі спортивні клуби та союзи функціонують як зареєстровані об'єднання, що не мають на меті отримання прибутку.

Італія – більшість функцій в галузі управління спортом держава передала Олімпійському комітету Італії (CONES). Система організації публічного управління спортом Італії характеризується значними повноваженнями та відповідальністю за стимулювання та розвиток спорту регіональної влади.

Великобританія – система публічного управління характеризується оптимальним поєднанням регулюючого впливу держави та ефективним функціонуванням недержавних установ. Так, серед низки провідних недержавних установ Великої Британії варто відмітити: орган ліцензування футболу, Олімпійський комітет, дистриб'ютора олімпійських лотерей, організацію «Спорт Англії», організацію «Спорт Великої Британії», Антидопінговий центр, Національну адміністративну раду та професійні ліги (футболу, тенісу, регбі, автоспорту, баскетболу, боксу тощо) [1, с. 386]. Наприклад, Спортивна Англія (Sport England) – позавідомчий державний орган Департаменту в справах культури, ЗМІ і спорту, що функціонує у сфері масового спорту, маючи основними завданнями впровадження активного способу життя, пропа-

ганду фізичної культури та спорту. Роль цієї організації також полягає у створенні основи для зв'язку системи спорту з урядовими спортивними організаціями та іншими партнерами з метою збільшення кількості людей, що займаються спортом, підтримки рівня кількості змагань, виявлення талановитих особистостей та сприяння спортивному зростанню.

Характерною тенденцією останніх десяти років є розмивання кордонів між європейською і американською моделями управління фізичною культурою та спортом. Так, незважаючи на традиційну децентралізацію і невтручання державних органів у процеси управління спортивною діяльністю в США, на сьогоднішній день стає очевидною потреба не тільки в непрямому, а й у прямому державному регулюванні. Значну роль у сучасній системі управління фізичною культурою та спортом відводиться громадським організаціям і спортивним конфедераціям. Водночас в країнах, де першорядна функція управління і регулювання відводиться державі, діє пріоритет автономії громадських спортивних організацій.

На окрему увагу заслуговує азійська система публічного управління у сфері фізичної культури та спорту. Одним з прикладів ефективної системи публічного управління у зазначеній сфері є досвід Китаю, де відсоток дорослого населення, що бере участь у фізкультурно-спортивній діяльності, у 2000 р. становив лише 18,3% від загальної чисельності населення, а за всіма програмними документами до 2020 р. він має збільшитися до 40% [9]. При цьому особливе значення в Китаї надається удосконаленню управління галуззю як на рівні країни, так і на місцевому рівні, в тому числі управління спортом вищих досягнень, дитячо-юнацьким і масовим спортом, матеріально-технічною базою тощо.

Публічне управління сферою спорту у Китаї має трирівневу структуру, яку формують центральний виконавчий орган, виконавчий орган в межах адміністративних областей і місцеві органи виконавчої влади. Серед них провідна роль належить Державному управ-

лінню спортом КНР як головному суб'єкту адміністрування галуззю, який реалізовує найважливіші функції – керівництва та контролю. Громадські суб'єкти адміністрування фізичною культурою і спортом виконують переважно представницькі функції щодо міжнародних спортивних організацій.

Загалом, основним завданням суб'єктів публічного управління спортивною галуззю в Китаї є створення умов для фізичного виховання дітей та молоді, що передбачає розробку та реалізацію національних програм, державних стандартів з фізичної підготовленості населення, проведення моніторингу за фізичним станом та здоров'ям усіх вікових груп.

Південна Корея, як представник азійської моделі, у якості головного суб'єкта публічного управління спортивною галуззю має Міністерство з фізичної культури і спорту, здійснює управління розвитком фізичної культури та переймається його міжнародними аспектами.

Організаційна модель публічного управління спортивною сферою в Японії представлена Японською асоціацією аматорського спорту, яка координує діяльність 43 асоціацій різних видів спорту. Очолює асоціацію вища виконавча рада, до складу якої входить по одному представнику від кожної спортивної федерації і префектурного (регіонального) відділу.

У результаті дослідження зарубіжного досвіду державного регулювання у сфері фізичної культури та спорту ми можемо зробити кілька загальних висновків, які у подальшому дають можливість застосування їх у сфері публічного управління вітчизняної сфери фізичної культури та спорту. Зокрема, існує потреба: подальшої децентралізації та удосконалення взаємовідносин між окремими структурами сфери державного управління у сфері спорту та фізичної культури; діджиталізації публічного управління сферою фізичної культури та спорту; інтенсифікації розробок та реалізації національних програм, державних стандартів з фізичної підготовленості населення, проведення моніторингу за фізичним станом та здоров'ям усіх вікових груп.

Література:

- 1.Моргунов О.А. Світові моделі публічного адміністрування у сфері фізичної культури і спорту Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки Том 32 (71) № 6 2021 https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/6_2021/13.pdf
- 2.Журба М.А. Зарубіжний досвід державного регулювання сфери фізичної культури і спорту. Актуальні проблеми держави і права. 2017. Вип. 79. С. 51–57.
- 3.Система державного управління Сполученого Королівства Великобританії і Північної Ірландії: досвід для України / уклад. П.І. Крайнік; за заг. ред. Ю.В. Ковбасюка, С.В. Загороднюка. Київ : НАДУ, 2011. 48 с. (Серія видань із міжнародного досвіду державного управління)

4. Моргунов О.А. Організація вищого рівня системи публічного адміністрування сфер фізичної культури та спорту: досвід для України. Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, Україна, 7–8 квіт. 2017 р.). Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2017. С. 65–67.

5. Сергеев А.Ю. Зарубіжний досвід державного регулювання сфери фізичної культури і спорту Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова Випуск 12 (67) 2015 С.104-108

6. Вавренюк С.А. Закордонний досвід державного управління розвитком фізичної культури і спорту. *Теорія та практика державного управління*. 2014. Вип. 4. С. 383–389.

7. Босак О. З. Становлення та розвиток системи публічного управління в Україні // Реформа публічного управління в Україні: виклики, стратегії, майбутнє: монографія / О. З. Босак / Нац. акад. держ. упр. при Президенті України; відп. ред. І. А. Грицяк. — К.: К.І.С., 2009. — 240 с.

8. Детермінанти розвитку публічного управління та адміністрування в Україні: колективна монографія / за заг. Ред Н.С.Орлової. — Київ: ВД «Освіта України», 2020. — 262 с.

9. Глоба Г.В. Система фізичного управління в школах Китаю <https://cyberleninka.ru/article/n/sistema-fizicheskogo-vospitaniya-v-shkolah-kitaya/viewer>

References:

1. Morhunov O.A. Svitovi modeli publicznego administruvannya u sferi fizychnoi kultury i sportu Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Serii: yurydychni nauky Tom 32 (71) № 6 2021 https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/6_2021/13.pdf

2. Zhurba M.A. Zarubizhnyy dosvid derzhavnoho rehuliuвання sfery fizychnoi kultury i sportu. Aktualni problemy derzhavy i prava. 2017. Vyp. 79. S. 51–57.

3. Systema derzhavnoho upravlinnia Spoluchenoho Korolivstva Velykobrytanii i Pivnichnoi Irlandii: dosvid dlia Ukraïny / uklad. P.I. Kraïnik; za zah. red. Yu.V. Kovbasiuka, S.V. Zahorodniuka. Kyïv : NADU, 2011. 48 s. (Serii: vydan iz mizhnarodnoho dosvidu derzhavnoho upravlinnia)

4. Morhunov O.A. Orhanizatsiia vyshchoho rivnia systemy publicznego administruvannya sfer fizychnoi kultury ta sportu: dosvid dlia Ukraïny. Priorytety rozvytku yurydychnykh nauk u KhKhI stolitti : materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Odesa, Ukraïna, 7–8 kvit. 2017 r.). Odesa : HO «Prychornomorska fundatsiia prava», 2017. S. 65–67.

5. Serheiev A.Yu. Zarubizhnyy dosvid derzhavnoho rehuliuвання sfery fizychnoi kultury i sportu Naukovyy chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova Vypusk 12 (67) 2015 С.104-108

6. Vavreniuk S.A. Zakordonnyy dosvid derzhavnoho upravlinnia rozvytkom fizychnoi kultury i sportu. Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia. 2014. Vyp. 4. S. 383–389.

7. Bosak O. Z. Stanovlennia ta rozvytok systemy publicznego upravlinnia v Ukraini // Reforma publicznego upravlinnia v Ukraini: vyklyky, stratehii, maibutnie: monohrafiia / O. Z. Bosak / Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy; vidp. red. I. A. Hrytsiak. — K.: K.I.S., 2009. — 240 s.

8. Determinanty rozvytku publicznego upravlinnia ta administruvannya v Ukraini: kolektyvna monohrafiia / za zah. Red N.S.Orlovoi. — Kyiv: VD «Osvita Ukrainy», 2020. — 262 s.

9. Hloba H.V. Systema fizychnoho upravlinnia v shkolakh Kytaiu <https://cyberleninka.ru/article/n/sistema-fizicheskogo-vospitaniya-v-shkolah-kitaya/viewer>

НОТАТКИ

Наукове видання

**НАУКОВІ ПРАЦІ
МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ
ПОЛІТИЧНІ НАУКИ
ТА ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ**

Випуск 4 (64), 2022

Засновано 2001 року
Видання виходить 6 разів на рік

Коректор *В. В. Ізак*
Комп'ютерне верстання *Ю. В. Ковальчук*

Підписано до друку 27.10.2022 р.
Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Замовлення № 0223/082. Ум. друк. арк. 13,55.
Наклад 100 прим.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.